

GLASNIK 1994

34/1-2

SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA
BULLETIN OF SLOVENE ETHNOLOGICAL SOCIETY
ISSN 0351-2908 STRANI 1-106 UDK 39/497.12/(05)

VSEBINA

Uvod, <i>Majda Fister, Rajko Muršič</i>	1
<i>Slavko Kremenšek, Nazaj k narodopisju?</i>	2
<i>Rajko Muršič, O razmerju med etnologijo in kulturno antropologijo ter predvsem o teoriji v etnologiji</i>	10
<i>Natalija Vrečer, Etnološki versus antropološki pristop</i>	17
<i>Zvezda Koželj, Problematika prodaje in izvoza premične, predvsem kulturne dediščine</i>	21
<i>Francka Benedik, Domača imena za rože v Pungertu pri Škofji Loki</i>	30
<i>Darja Skrt, Tolminske povedke ali slike nekega časa</i>	33
Prenova trentarskega muzeja, <i>Naško Križnar</i>	48
Obsedenost z nevprašljivo "vrednoto na sebi", <i>Rajko Muršič</i>	51
Z obiska na Novi Univerzi v Lizboni, <i>Nataša Konestabo</i>	53
Nekaj misli ob zagovoru raziskovalnih nalog mladih raziskovalcev iz gibanja "znanost mladini" v šolskem letu 1993/94, <i>Rajko Muršič</i>	55
Etnovečeri SED v letu 1993/94, <i>Bojan a Rogelj Škafar</i>	
Etnologija v osnovni šoli, <i>Mojca Ramšak</i>	59
Jubilej in razstava, <i>Mojca Ramšak</i>	64
"Made in happy Africa", <i>Aleš Gačnik</i>	66
"Koranti" Saše Hribernik, <i>Stanka Gačnik</i>	69
Živa priča preteklosti, <i>Tanja Roženbergar</i>	71
Pokrajinski muzej Ptuj, <i>A. Gačnik, A. Brence, N. Korpič, M. Mlakar</i>	75
Pohod prijateljstva Mavhinje - Gorjansko, <i>Vlasta Voda</i>	85
Prolegomena za etnološki slovar ali leksikon, <i>Mojca Ramšak</i>	88
Žensko javno delovanje v Ljubljani, <i>Andreja Paljevec</i>	91
Etnološki mladinski raziskovalni tabori v Beli Krajini, Etnološki mladinski raziskovalni tabor Stari Trg ob Kolpi, <i>Monika Kropej</i>	92
Nekaj besed ob tridesetih letih variacije zgodbe o jari kači, da kolegialnosti niti ne omenjam, <i>Božidar Jezernik</i>	95
Pismo Radu Bohincu, <i>Slavko Kremenšek</i>	97
Izraz spoštovanja in tople zahvale, Novi Matajur, 28. 4. 1994	98
Pravilnik o podeljevanju murkovega priznanja in murkove listine za posebne dosežke v etnologiji na Slovenskem	100
Murkovo priznanje za življenjsko delo dr. Tonetu Cevcu, <i>Rajko Muršič</i>	102
Murkova listina za življenjsko delo Adi Bar Janša, <i>Mojca Ramšak</i>	
Murkova listina konservatorski sekciji SED, <i>Mojca Ramšak</i>	104
Sodelavci tokratne številke	106

Slika na naslovni strani: Sečoveljske soline v sončni pripeki (foto: L. Žagar)

Slika na hrbtni strani: igrača, izdelek afriških otrok (foto: B. Martinjak)

Ko predajam po štirih letih urednikovanje naše skupne revije v druge roke se ob pogledu na bero šestnajstih števil s povprečnim obsegom 80 strani kar razveselim. Mnogo truda in žrtvovanja je bilo potrebno, da sem zadani program izpeljala; k delu me je silil čut dolžnosti do slovenskih etnologov in hkrati želja, da ohranim oziroma obnovim glasilo v redno revijo, ki je šla v svet in tako opozarjala na obstoj naše vede.

Zahvalo za pomoč seveda dolgujem uredniškemu odboru in vsem sodelavcem, ki so prispevali članke in tako bogatili glasilo.

Reviji je doslej vsak urednik dal drugačno podobo - najbrž jo bo preoblikoval tudi moj naslednik. Če je bila v zadnjih letih opazna vsebinska kontinuiteta in odprtost, bo nova podoba po prvih pogovorih zastavljena širše, z drugačnim konceptom prispevkov, predvsem bo bolj diskusijska.

Tokratna številka ima manj člankov in zato več poročil o simpozijih, posvetovanjih, delu etnologov, vse do utemeljitev Murkovih priznanj. Mislím, da je prav zaradi pestrosti tudi posebej zanimiva.

Majda Fister

Glasnik SED, ki ga držite v rokah, je zadnji iz niza, ki je izšel v takem formatu. Zaradi najrazličnejših razlogov se je njegovo mesto med tremi etnološkimi (znanstvenimi) revijami na Slovenskem v zadnjih letih bistveno spremenilo, tako da je postajal urednikov predal vse bolj prazen. S tretjo številko letnika 1994 se - ob predpostavki, da bodo dotacije Ministrstva za znanost in tehnologijo in Ministrstva za kulturo to sploh dopuščale - vračamo na redno četrtletno izhajanje v spremenjenem formatu, pravzaprav v izhodiščnem formatu Glasnika iz sedemdesetih let. Več poudarka bomo posvetili tekoči etnološki problematiki in dogajanju, obenem pa bomo - tudi ob upoštevanju dogajanj v svetu - skušali z odprtim pristopom ohraniti dovolj prostora tudi za "večno zelene" resne znanstvene in strokovne tekste.

To številko je še uredila Majda Fister, ki se ji za opravljeno delo v imenu vseh etnologov zahvaljujem in ji izrekam vse priznanje ob dejstvu, da ji je - ob katastrofalnem finančnem stanju - v vseh štirih letih urednikovanja uspelo urediti in izdati vse štiri številke Glasnika letno. Ob zadržanosti v bodočnost pa predvsem pozivam vse slovenske etnologe - in vse tiste, ki jim je etnologija blizu - da naj brez treme, a vseeno čimbolj preudarno nabrusijo pero in še naprej pošiljajo na naslov našega uredništva najrazličnejše etnološke prispevke in prispevke, ki se dotikajo sodobnih odprtih dilem rojevajoče se kulturne antropologije, ter uporabne informacije, s katerimi bomo sproti spremljali vašo in našo dejavnost. Predvsem pa si predstavljám Glasnik SED kot prostor javne diskusije med različno mislečimi, saj je prav prostor javnega kresanja mnenj in stališč edino jamstvo za zdrav (ustvarjalen) razvoj stroke.

Rajko Muršič

NAZAJ K NARODOPISJU?

SLAVKO KREMENŠEK

Povzetek:

Sedanji dvojnosti v nazivu Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo filozofske fakultete Univerze v Ljubljani je mogoče iskati vzporednico v času nastanka in v prvih dveh desetletjih razvoja te znanstvene in pedagoške ustanove. Tedaj je v terminološkem in v vsebinskem pogledu šlo za razlikovanje med etnologijo in etnografijo. Od konca petdesetih let pa je bil govor le še o etnologiji. Razlogi za združitev dveh imen in dveh vsebin v eno vedo so bili podobni kot marsikje drugod. Šlo pa je tudi za specifično domače pobude. Danes se odpira vprašanje smotnosti tega dejanja. Vendar se, kot kaže, po tako imenovanih kulturnih antropologih vsiljena zagata, ki postaja vse bolj pereča, do neke mere razrešuje sama: kar je bilo pred desetletji prišteto etnologiji, postaja povečini domena tako ali drugače imenovane antropologije. Že izvedeno preraščanje bivše etnografije v sodobno etnologijo pa v novih razmerah narekuje nekatere nadaljnje teoretične opredelitve in praktične ukrepe.

V prejšnji številki Glasnika SED¹ je bil govor o razhajanjih med slovenskimi etnologi, povezanih z razširitvijo imena in dejavnosti Oddelka za etnologijo filozofske fakultete v Ljubljani. Razširitev se nanaša na kulturno antropologijo. Med drugim je bila izražena potreba, da se v zvezi z na novo nastalimi razmerami znotraj oddelka in v širši strokovni javnosti odpre razprava o razmerju med etnologijo in kulturno antropologijo. Vendar je pobuda, izražena na kolegijih oddelka, doslej ostala brez pravega odmeva. Spričo tega seveda pisanje o teh vprašanjih ni ne vem kako hvaležno početje. Preostaja le trdno prepričanje, da je to nalogo treba opraviti. Zato odpiram to pot vprašanje, ali nismo imeli z dvojnostjo, kakršno pomenita etnologija in kulturna antropologija, na Slovenskem nekoč že opravek? Tu mislim na pojma etnologija in etnografija, ki sta pred desetletji sestavljala ime oddelka na ljubljanski Filozofski fakulteti, na katerem so se šolale prve generacije etnologov.

Kot je poznano, se je možnost etnološkega študija na ljubljanski univerzi odprla s študijskim letom 1940/41. Po peripetijah, ki so s presledki trajale vse od ustanavljanja slovenske univerze, je bil dotedanji ravnatelj Etnografskega muzeja v Ljubljani dr. Niko Županič 1. junija 1940 na seji sveta Filozofske fakultete izbran za rednega profesorja "za etnologijo in etnografijo", za kateri je bila tedaj na voljo redna profesura.² Dve desetletji prej je Niko Županič prijavljal svojo kandidaturo za etnografijo, za zgodovino etnologije, za antropologijo s prazgodovino in za antropologijo³. Od tega časa do izvolitve je bil na sejah fakultetnega sveta govor o "stolici za etnografijo", o "etnografiji", ki je potrebna zavoljo pomanjkanja "slovenske etnografske literature", o potrebi po "etnologiji", za katero naj bi bila "pri

Slovcnih vsaka ekskurzija odveč". Profesor geografije je menil, da sta "antropologija in prav tako tudi etnografija v Sloveniji skrajno potrebni". Izrečen je bil predlog za redno profesuro "za etnografijo"⁴. Ponovno je bil govor o "stolici za etnografijo"⁵ pa tudi o "etnologiji"⁶. Problem je bil sredi dvajsetih let v zasedbi "stolice za etnografijo". Vendar so nekateri menili, da so Županičeva dela "bolj antropologija kot etnografija", zato bi ga mogli predlagati za "profesorja antropologije". Drugi so nasprotovali; Županičeva dela naj bi se ne tikala "le antropologije, ampak tudi etnologije". V razpravi je kazalo, da "etnološka stran Županičevega dela" izvira iz njegovega "antropološkega in etnografskega delovanja"⁷. Dve, tri leta kasneje je tekla beseda o pomanjkanju "stolice za etnologijo in etnografijo", tudi o izredni profesuri za "etnologijo z etnografijo"⁸, leta 1938 pa je dekan na izredni seji fakultetnega sveta poročal, da je ena od glavnih zahtev filozofske fakultete, "redna profesura za etnografijo", pred uresničenjem⁹.

Ne glede na določene razlike v poudarjanju potreb in ne glede na velike razlike v ocenjevanju kandidata, je iz povedanega razvidno, da so profesorji ljubljanske filozofske fakultete med svetovnimi vojnami razlikovali med etnografijo, etnologijo in antropologijo. Podobno je bilo tudi zunaj univerze. Tako so npr. v dnevnem tisku pisali o Wilhelmu Schmidtu kot o "velikem etnologu" oziroma "največjem etnologu našega časa",¹⁰ napovedovali so Lambert Ehrlichovo predavanje o metodah "v etnologiji"¹¹. Lahko predpostavljamo, da se je na Slovenskem v omenjenem obdobju podoba o etnologiji pokrivala prvenstveno z dejavnostjo etnološke metodološke smeri, ki sta ji pripadala W. Schmidt in L. Ehrlich. Lambert Ehrlich pa je etnologijo označeval kot "vedo o kulturi primitivnih ali nepismenih narodov" oziroma kot "kulturno zgodovino primitivnih narodov"¹². Podobno je menil Zdenko Vinski, eden nadaljnjih privržencev dunajske kulturnozgodovinske šole. Dejal je, da je etnologija pravzaprav zgodovina, natančneje, kulturna zgodovina t.i. primitivnih ljudstev. Po metodi se navezuje na druge zgodovinske discipline, vendar z naslednjimi zadržki: po vsebini, ker preučuje zgodovino starejšega (v glavnem nepismenega) dela človeštva, po metodični plati, ker ima pogosto opravek z viri, ki niso pisnega značaja. Etnologijo je Vinski označil tudi kot kompleksno znanost, ki preučuje in razlaga vso kulturo t.i. primitivnih ljudstev.¹³

Opredelitve etnologije pripadnikov kulturnozgodovinske šole omenjam zato, ker so razmeroma dolgo, tudi še v času po drugi svetovni vojni, v poglavitnem določale odnos do naše stroke, pač do tistega njenega dela, ki so ga pred vojno označevali z imenom etnologija. Omenjene opredelitve so sprejeli, kot vemo, tudi naši narodopisci, etnografi.

Profesor Niko Županič je po nastavitvi na univerzi pokrival oboje, tako etnologijo kot etnografijo. V zapisnikih sej fakultetnega sveta je poslej mogoče brati pomenske zveze "stolica za etnologijo in etnografijo", "seminar za etnologijo", "etnološki seminar". Govor je o izpitu "iz etnologije in etnografije"¹⁴. V seznamu predavanj za razdobje 1940-1944 je razdelek "etnologija in etnografija", v izpitnih predpisih pa teče beseda o "etnološki skupini", o "etnologiji z etnografijo", med

napovedanimi predavanji pa tudi o "izbranih poglavjih iz slovenske etnologije in etnografije".

Po drugi vojni je bilo obnovljeno delo seminarja za "etnologijo in etnografijo" ali tudi za "etnologijo z etnografijo". N. Županič, profesor za omenjena predmeta, je napovedal predavanja iz etnologije in etnografije, iz "metodike etnologije", iz vprašanj "splošnega narodoznanstva in narodopisja", "tehnoške etnologije", "etnografije Afrike", tudi folklore in druga. Proti koncu leta 1948 je začel z delom v seminarju višji asistent Vilko Novak, ki je postal leta 1955 "docent za etnografijo", je pa od poletnega semestra 1951 deloval tudi kot "honorarni predavatelj za etnologijo" na matematično-prirodoslovni fakulteti (oz. prirodoslovno-matematičnem oddelku FF).¹⁵

Prvi diplomanti so v tem času, do leta 1955, diplomirali iz "etnologije in etnografije" in iz "etnologije" kot glavnega ali tudi edinega predmeta, odvisno pač od predmetne skupine. "Etnologija z etnografijo", "etnologija in etnografija", "etnologija", v enem primeru tudi "etnologija z etnografijo in antropologijo" pa so opredelitve diplomskih izpitov iz B in C predmetov in iz vzporednega predmeta.¹⁶

S študijskim letom 1955/56 sta bila, kot je bilo posredno že povedano, v seminarju za etnologijo in etnografijo dva učitelja. Ni povsem jasno, kakšen je bil naziv profesorja Županiča. V "uslužbenskem listu" in v časniškem poročilu ob izvolitvi je govor o profesuri za etnologijo.¹⁷ V biografskem in bibliografskem prikazu univerzitetnih učiteljev in sodelavcev Univerze v Ljubljani, iz leta 1957 je ob dr. Niku Županiču zabeleženo: "redni profesor za etnologijo in etnografijo".¹⁸ Dotedanjega asistenta dr. Vilka Novaka je filozofski oddelek Prirodoslovno-matematično-filozofske fakultete 22.3.1955 izvolil za "docenta za etnografijo".¹⁹ Kmalu zatem je fakultetni svet PMF fakultete razpravljal o vprašanju "etnološke in etnografske stolice" v povezavi s potencialno upokojitvijo prof. Županiča.²⁰

Leta 1957 je bil profesor Županič upokojen. Na sejah filozofskega oddelka fakultetne uprave in fakultetnega sveta PMF fakultete je bil od tega leta naprej govor o "etnološkem seminarju" in o "seminarju za etnologijo", konec leta 1959 pa tudi o potrebi po "samostojni katedri za etnologijo spričo ustanovljajoče se katedre za sociologijo".²¹ Ob tej priliki in nekaj mesecev kasneje je Filozofska fakulteta razpisala mesti "asistenta za etnologijo" in "honorarnega predavatelja za predmet narodna etnologija". O "etnografiji" v zapisnikih fakultetnih organov teh let ni več besede.

Milko Matičetov je pred nekaj leti v pogovoru, ki sta ga za Glasnik SED pripravila Marija Stanonik in Naško Križnar, na vprašanje o razmerju med slovstveno folkloristiko in etnologijo dejal naslednje: "Ko je bil na Univerzi še Županič, se je stolica uradno imenovala "za etnologijo in etnografijo". Ob vprašanju nasledstva, ko je šlo za Novakovo kandidaturo, je padla beseda, da Novak lahko pride, ampak samo za etnografijo, za etnologijo pa ne, kakor da bi bila "etnografija" nekaj nižjega, problematičnega, "etnologija" pa nekaj višjega, delikatnejšega. Novaku je to

seveda prišlo na uho in odtlej je bil zmerom nekako gorak "etnografiji": ko je že trdno sedel na katedri, ki jo je kljub (neznanstvenemu) nasprotovanju dobil, je kmalu dosegel njeno preimenovanje v etnologijo in opustitev drugega dela binoma.²²

Navedeno mesto iz pogovora z Milkom Matičetovim bi seveda najlaže komentiral profesor Novak. Mimo Novakove potrditve ali zavrnitve domnev, ki so bile izrečene, bi si dovolil na podlagi lastnega vedenja pritrditi Matičetovu, da je bil odnos nosilcev določenega dela drugih strok na univerzi in verjetno tudi zunaj nje do etnografov in etnografije resnično podcenjevalen. Nadaljnji razvoj etnografije jih v nasprotju z razvojem etnologije ni zanimal. Sicer pa naj bi imela etnologija "nadrejeni značaj" nad "etnografskim delom" tudi v očeh ljudi, kakršen je bil Rajko Ložar.²³ Ali najnovejši primer: univerzitetni učitelj sociologije kulture na ljubljanski Filozofski fakulteti Bojan Baskar pravi v navezavi na izvajanja britanskega socialnega antropologa Jacka Goodyja, da se "tradicionalni folkloristi in poznejši etnologi Evrope ... po svoje motajo med odpadki zgodovine".²⁴ Vprašamo se lahko, zakaj bi moral biti v petdesetih letih položaj drugačen.

Domišljam si, da smo se slovenski etnologi dovolj trudili, da bi obstoječe neugodne razmere, ki so nas spremljale, in neupravičeno majhen ugled naše vede z naglašeno dejavnostjo in z nekaterimi prepotrebni inovacijami prerasli. Med te zadnje smo šteli tudi odločitev za enoten naziv stroke, za eno samo ime, za etnologijo. Seveda je del kolegov, med njimi prav gotovo Milko Matičetov, v zvezi s temi in drugimi "novotarijami" izražal svoje ugovore, pomisleke in bojzani. Novatorske namere so bile tudi po svoje razumljene. O tem priča prav omenjeni intervju z Milkom Matičetovim, ki govori o "veliki skrbi za idejno-nazorsko čistost "etnološke misli"²⁵ na Oddelku za etnologijo, od koder so prihajale takšne ali drugačne pobude menda najbolj pogosto. Priznati pa je treba, da tudi Milka Matičetovega in njegove somišljenike nismo vedno najboljše razumeli. Vsaj za sebe lahko rečem, da se mi je podoba o določenih pojavih izostrila šele z najnovejšimi ambicijami tako imenovanih antropologov, ki prihajajo iz etnoloških vrst in od drugod. Med omenjenimi pojavi je prav gotovo na prvem mestu razmerje med etnografijo in etnologijo, o čemer je tukaj govor.

Vilko Novak je spojitev etnologije in etnografije v enotno vedo z imenom etnologija utemeljeval v svojem nastopnem predavanju ob izvolitvi v naziv oziroma na mesto docenta. Novakovo izvajanje je bilo pod naslovom O bistvu etnografije in njeni metodi objavljeno v Slovenskem etnografu leta 1956.²⁶ Po Novaku sta se "od romantike sem" razvijali dve disciplini, "ki obe raziskujeta razvoj ljudske kulture in so ju zato istovetili ali zamenjevali tako glede naziva kot značaja, pa tudi bolj ali manj ločili teoretično in praktično". Etnologija se je posvečala študiju kulture izvenevropskih primitivnih ljudstev in ugotavljala zakonitosti družbenega in kulturnega razvoja, etnografija pa je raziskovala kulture evropskih ljudstev. Obe pa sta širili obzorje narodov vseh kontinentov.²⁷ Zaradi poglobljenega poznavanja snovi in potrebe sodelovanja pa se "v zadnjem času", po Novaku, "vse močnejše pojavljajo prizadevanja, da bi se obe vedi, kjer sta še ločeni, združili tako glede

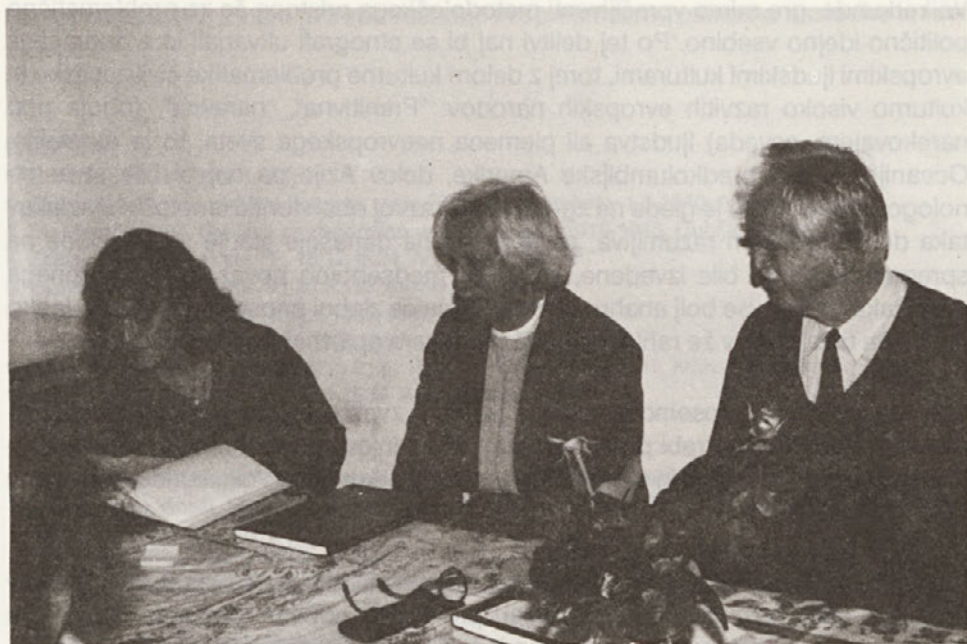
pojmovanja kot glede naziva". Takšen razvoj naj bi prihajal do izraza na vseh zadnjih mednarodnih strokovnih kongresih. "Glede na predmet, problematiko in delovno metodo moramo reči", pravi Novak, "da ni med obema disciplinama nikake načelne razlike in da imamo opraviti dejansko z enotno znanostjo, za katero je najprimernejši mednarodni naziv etnologija in katere naloga je, preučevati človeka kot kulturno bitje ter vsebino in obliko njegove kulture." Vendar bodo, po Novaku, iz praktičnih razlogov in z avtoriteto tradicije še nadalje lahko gojili obe vеди, etnografijo in etnologijo, formalno ločeno, samostojno, kjer imajo za to ustrezne pogoje. "Pri nas, kjer nimamo možnosti specializirati se praktično za raziskovanje izvenevropskih kultur, bosta pa na univerzah tudi vnaprej združeni ..." ²⁸ Se pravi, da Vilko Novak ni govoril o neogibnosti združitve obeh disciplin, čeprav se je glede na tedanje razmere na Slovenskem za to zavzemal. Tako se lahko ob Novaku vprašamo, kako ravnati, če se spremenijo razmere. Na Slovenskem je šlo iz objektivnih razlogov v prvi vrsti za "etnografsko" tradicijo. O etnologiji smo malo slišali, ugotavlja Novak. ²⁹ Ko omenja Sigurd Erixonovo zavzemanje za enotnost etnologije in etnografije, pravi, da je le-ta slednjo označeval kot regionalno etnologijo. ³⁰ Seveda se ob tem odpira vprašanje, kako močan je v takih primerih poudarek na regionalnem. Nekateri antropološko usmerjeni kolegi nas namreč učijo, kot je bilo ugotovljeno v prispevku Razhajanja, ³¹ da postajajo etnološke obravnave po geografskem oziroma prostorskem načelu, po regionalni bližini, vse manj primerne.

Podobno kot Vilko Novak so se sredi petdesetih let za združitve etnologije in etnografije potegovali še nekateri drugi jugoslovanski etnologi, tako Branimir Bratanić in Branislav Rusić. To pomeni, da idejnopolitične razmere na ljubljanski univerzi, o katerih je govoril Matičetov, nikakor niso mogle biti edine, ki so botrovale izločitvi etnografije iz naslova oddelka za etnologijo v Ljubljani.

Po poročilu v Slovenskem etnografu ³² je Branimir Bratanić predlagal na enem od tedanjih mednarodnih kongresov, ki jih je imel v mislih tudi Novak, "da bi bil sprejet naziv "etnologija" tudi za evropsko regionalno etnologijo (t.j. etnografijo) v mednarodni in če mogoče tudi nacionalni jezikovni rabi". Ob Bratanićevem predlogu so imeli pomisleke nemški, avstrijski in holandski etnologi. ³³ Kot je razvidno iz Bratanićeve razprave, objavljene leta 1957, ³⁴ naj bi bili razlog za razlikovanje med etnografijo in etnologijo oziroma evropsko regionalno ali nacionalno etnologijo na eni strani in splošno etnologijo ali regionalno neevropsko etnologijo na drugi strani, razlike v tradiciji, različnost njunega nastanka in običajno tudi ločenost razvoja. Ker pa naj bi med regionalno evropsko etnologijo, neevropsko etnologijo in občo etnologijo ne bilo razlik ne v problematiki in ne v metodah, velja, po Brataniću, govoriti le o eni znanosti in jo označevati le z enim imenom. Iz več razlogov je najbolj primerno ime etnologija. Vsaka regionalna etnologija je potemtakem le veja etnologije kot celovite vede, temelječa na prostorskem in še zlasti na etničnem principu.

Branislav Rusić se je v prispevku Etnografija ali etnologija?, objavljenem leta 1955, ³⁵ spraševal, ali sta etnografija in etnologija dve posebni znanosti, oznaki za

Ob zagovoru diplomske naloge o Hmeljniku (diplomantka Bernarda Potočnik) v maju 1994 (foto: T. Iglič)

dva dela ene znanosti ali le dve imeni za eno znanost. Opredelil se je za nazadnje omenjeno možnost. Po njegovem je etnografija starejši izraz, ki kaže na začetno, opisno stanje znanosti o ljudstvih ("o narodima"). Etnologija je mlajši naziv in kaže na razvitejšo, pravo znanost. Etnologija dandanes ni več le opisovanje ljudstev, etnologija torej ni etnografija. Zato je treba zastarelo in nenatančno ime za znanost o ljudstvih ali narodih, se pravi oznako etnografija, opustiti.

Potrebo po zavračanju ločevanja med etnologijo in etnografijo je bilo očitno moč čutiti še v naslednjih letih in desetletjih. Sam sem v učbeniku *Obča etnologija*³⁶ v prvi polovici sedemdesetih let ugotavljal, da je raziskovalni proces v načelu enoten in ga zato ne kaže razbijati na dva dela, na etnografski in na etnološki del. Takšna organizacija dela bi bila celo škodljiva. "Čeprav tudi nekateri vidnejši jugoslovanski etnologi še vztrajajo iz teh ali drugih razlogov pri taki delitvi, je vendar treba ugotoviti, da je ta dvojnost pri nas v bistvu premagana. Različna raba, sedaj etnografija, pa narodopisje in spet etnologija je bolj posledica različne rabe teh pojmov v preteklosti kot pa načelnega, vsebinskega razlikovanja. Vsekakor pa ustvarja različno imenovanje iste stroke še zlasti v nestrokovnih krogih določeno zmedo. Zato menimo, da je najbolj primerno, da se dosledno držimo le enega imena. Internacionalnost, vsebinska adekvatnost in tudi uveljavljenost besede "etnologija" nas navajajo na to, da se ogrevamo za njeno rabo."³⁷

Takšna bi bila metodološka vprašljivost ločevanja med etnologijo in etnografijo. Omenjena pa je bila še ena stran tega problema. V kolikor se namreč pri delitvi na etnologijo in etnografijo zgledujemo po nemškem razlikovanju med *Volkskunde* in

Völkerkunde, gre mimo vprašljivosti metodološkega pristopa še za problematično politično-idejno vsebino. "Po tej delitvi naj bi se etnografi ukvarjali le z domačimi, evropskimi ljudskimi kulturami, torej z delom kulturne problematike civilizacijsko in kulturno visoko razvitih evropskih narodov. "Primitivna", "naravna", (oboje pod narekovajem, seveda) ljudstva ali plemena neevropskega sveta, to je Avstralije, Oceanije, Afrike, predkolumbijske Amerike, delov Azije pa naj bi bila stvar etnologov. Medtem ko je glede na zgodovinski razvoj obeh torišč etnoloških raziskav taka delitev povsem razumljiva, pa je glede na današnje stanje stvari, glede na spremembe, ki so bile izvedene, glede na medsebojno povezanost sodobnega sveta taka delitev vse bolj anahronizem. Ob malce zlobni priostrenosti bi celo lahko dejali, da taka delitev že rahlo zaudarja po kakem apartheidu."³⁸

Tudi na prehodu v osemdeseta leta je bil v zvezi s sestavo predmeta Obča etnologija govor o potrebi po nadaljnem "odstranjevanju vsakršnih ostankov razlikovanja med etnologijo in etnografijo, med Völkerkunde in Volkskunde in kar je še takih delitev".³⁹

Marko Terseglav, moderator razprave ob 40-letnici Oddelka za etnologijo, pa je v tej zvezi, gledano z današnjega vidika, pronicljivo odpiral vprašanje, ali ne gre omenjeno "odstranjevanje razlik med etnologijo in etnografijo na škodo etnografije". Zanimalo ga je še, ali gre pri tem res za "logično posledico" razvoja etnološke misli oziroma etnološke vede.⁴⁰

Na Terseglavova vprašanja, če se prav spominjam, tedaj nismo odgovarjali. O temi, ki so jo odpirala omenjena vprašanja, verjetno poslej pri nas ni bilo več govora. Pač pa postaja to poglavje našega strokovnega prizadevanja znova aktualno ob dokaj nasilni vselitvi kulturne antropologije v etnološke organizacijske okvire. Zato bo treba detajlneje razmisliti naslednja vprašanja in sprejeti določena stališča:

1. Kakšna je bila na Slovenskem družbenozgodovinska podlaga razvoja etnologije in kakšna etnografije, ki so ju pri nas (pa tudi drugod) do druge polovice petdesetih let obravnavali kot dve med seboj bolj ali manj razmejeni disciplini? Gre za opredelitev družbenih in individualnih pobud strokovnega in ljubiteljskega zanimanja v eni ali drugi smeri.

2. Združevanje etnologije in etnografije v omenjenem času nikakor ni mogoče reducirati le na neke domače razloge. Težnje po združevanju so bile splošnejšega značaja. Kljub temu bi kazalo kdaj domače razmere in pobude, ki so bile z njimi povezane, detajlneje razčleniti.

3. Ni razlogov, ki bi nas v terminološkem smislu potiskali nazaj v etnografijo. Znano pa je, da je zgodovina naše etnologije v največji meri zgodovina naše etnografije, narodopisja in podobnih označb. Kar so pred štirimi desetletji in več pri nas označevali z etnologijo, se povečini seli v takšne ali drugačne antropološke okvire. Zdi se, da je glede na splošne razmere, v katerih živimo, in celo mimo njih takšen

razvoj neustavljiv. Z njim je treba računati in sprejeti temu ustrezne posledice in tudi ukrepe.

Opombe:

1. Glasnik SED, 33 (1993), 3-4.
2. Zapisnik 4. redne seje fakultetnega sveta Filozofske fakultete, 1.6.1940, Arhiv dekanata FF.
3. Dr. Metod Mikuž, Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919-1945, Ljubljana 1969, str. 62.
4. Zapisnik seje fak. sveta FF, 16.12.1924, Arhiv dekanata FF.
5. Zapisnik seje fak. sveta FF, 24.3.1925, Arhiv dekanata FF.
6. Zapisnik seje fak. sveta FF, 5.6.1925, Arhiv dekanata FF.
7. Zapisnik fak. sveta FF, 25.11.1925, Arhiv dekanata FF.
8. Zapisniki sej fak. sveta FF, 2.5. in 21.5. 1928, 17.1.1930, 11.5.1931, Arhiv dekanata FF.
9. Zapisnik seje fak. sveta FF, 20.1.1938, Arhiv dekanata FF.
10. Slovenec, 16.2.1928, 16.7.1929.
11. Jutro, 21.5.1936.
12. Dr. L. Ehrlich, Razvoj etnologije in njene metode v zadnjih desetletjih, Etnolog III (1929), str. 114.
13. Dr. Zdenko Vinski, O značenju etnologije za kulturno historiju Slavenskog Juga, Glasnik Etnog. muzeja u Beogradu, XIV (1939), str. 78-79.
14. Zapisniki sej fak. sveta FF, 4.10.1940, 21.1.1941, 21.3.1941, 30.6.1941, Arhiv dekanata FF.
15. Univerza v Ljubljani, Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev, Ljubljana 1957, str. 88.
16. Duplikati diplom, Arhiv dekanata FF.
17. Dr. Niko Zupanič, Uslužbeni list, Arhiv rektorata univerze v Ljubljani; Jutro, 10.7.1940, str. 3.
18. Univerza v Ljubljani, Biografije ..., str. 80.
19. Zapisnik seje fil. dd. PMF fakultete, 22.3.1955, Arhiv dekanata FF.
20. Zapisnik seje fak. sveta PMF fakultete, 23.6.1955, Arhiv dekanata FF.
21. Zapisnik seje fak. sveta FF, 8.12.1959 in 21.12.1959, Arhiv dekanata FF.
22. Glasnik SED, 30 (1990), 1-4, str. 11.
23. Vilko Novak, Rajko Ložar (1904-1985), Traditiones, 14 (1985), str. 198.
24. Bojan Baskar, Od funkcije k evoluciji (Sprema beseda), v: Jack Goody, Med pisnim in ustnim, Ljubljana 1993, str. 346.
25. Glasnik SED, 30 (1990), 1-4, str. 14.
26. Vilko Novak, O bistvu etnografije in njeni metodi, Slovenski etnograf, IX (1956), str. 7-16.
27. N.d., str. 7.
28. N.d., str. 9.
29. Prav tam.
30. N.d., str. 10.
31. Slavko Kremenšek, Razhajanja, Glasnik SED, 33 (1993), 3-4, str. 2-8.
32. Boris Orel, Mednarodni etnografski kongres v Arnhemu na Holandskem v letu 1955, Slovenski etnograf, IX (1956), str. 278-279.
33. N.d., str. 278.
34. Branimir Bratanič, Regionalna ili nacionalna i opća etnologija, Slovenski etnograf, X (1957), str. 7-18.
35. Dr. Branislav Rusić, Etnografija, ili etnologija ?, Posebni odtis iz Zbornika Matice srpske, zv. 8, serija Članci i rasprave, 1955, 11 str.
36. Slavko Kremenšek, Obča etnologija, Ljubljana 1973.
37. N.d., str. 15.
38. N.d., str. 16.
39. Slavko Kremenšek, Obča etnologija in metodologija, Glasnik SED, 21/1981, 1, str. 9.
40. Glasnik SED, 21/1981, 1, str. 29.

Prihodnjič: Izviri in pobude

O RAZMERJU MED ETNOLOGIJO IN KULTURNO ANTROPOLOGIJO TER PREDVSEM O TEORII V ETNOLOGIJI

Žolčno provokativni esej za enkratno uporabo

RAJKO MURŠIČ

"Ni ničesar bolj uporabnega od dobre (matematične) teorije"

David Hilbert

Vprašanja o razmejitvi med etnologijo in kulturno antropologijo mi pravzaprav nikoli niso predstavljala posebej pomembne teme, toda ko sem se začel spraševati o ključnih težavah "akademskega diskurza", ki na Slovenskem (celo v okviru našega Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo) na nek način ne more steči (ker ni sogovornikov?!), sem ugotovil, da to ni le sofistčna vaja za iskanje "differentie specifice" v smislu označevanja meja med posameznimi vrtički. (Stvar pač, ki je slovenskemu vrtičkarskemu značaju naravnost vrojena). Ob vprašanju razmerja med etnologijo in kulturno antropologijo sem brez premisleka (in pomislekov) trdil, da sicer imata obe skupno metodo, da pa se v nekaterih dosežkih (torej ciljnih) in pristopih (pronicanjih k "stvari sami") pač nekoliko razlikujeta. Vendar ne tako radikalno, da bi bili povsem komplementarni. In skupna točka obeh je (zmeraj bila) značilna metoda terenskega dela, ali natančneje: tehnike opazovanja z udeležbo (ali vsaj opazovanja in zapisovanja). To "zapisovanje" seveda lahko prevedemo v "grafijo", v našem primeru v "etnografijo", torej popisovanje "ljudstva" (kakršnegakoli ljudstva pač, ki mu je mogoče potegniti nek skupni imenovalc in ga razmejiti od "Drugih"). Ne glede torej na to, če govorimo o "ljudskem kot podkulturni plasti znotraj nekega celotnega zbira kultur(e) dane populacije na določenem prostoru" (narekovaji so namenjeni oznaki dvoumnosti sintagme in ne nakazovanju nekega citata!) ali če poskušamo "ljudstvo" zaradi težav pri abstrahiranju nekega zgodovinsko pogojenega pojma pomesti pod preprogo. Pojem ljudstvo je problematičen zaradi dvojne perspektive, s katere ga mora obravnavati slovenska etnologija. Angleški ekvivalent "Folk" ali nemški "Volk" nista tako zelo vprašljiva oz. bivalentna, ker ga lahko povsem jasno in enoznačno uporabljajo v okviru raziskav predmoderne dobe in njenih ostalin oz. prežitkov. Pri nas ima pojem ljudstva še zmeraj (ne samo politično) vitalno uporabno vlogo v vsakdanji kognitivni praksi predvsem zato, ker se njegov koren razlikuje od nemškega ali angleškega. Izhaja namreč iz pojma "ljudje", zaradi česar ga lahko brez zardevanja uporabimo tudi za "množice" v sodobnem svetu. Sodobna "ljudska kultura" (v "ljudskem", človeškem, ne "folk" smislu) je danes kultura množic. Problem slovenske etnologije pa je v tem, da je edini vrtiček, ki ji ga priznavajo ostale stroke kot njenega, prav "gartlc" tradicionalne "ljudske" kulture, torej kulture najnižjega sloja v predmoderni družbi, ki je ni več, čeprav je slovenska družba postala "moderna" šele v drugi polovici tega stoletja, o tem si ni treba delati iluzij.

Tu se pravzaprav razpira vprašanje "stare" in "nove" etnografije. Tega torej, kar imata skupnega etnologija kot Völkerkunde in etnologija kot Volkskunde, in kar imata skupnega etnologija in kulturna antropologija. In glej ga zlomka! Etnografija (na Slovenskem) pravzaprav sploh ni jasno opredeljena. Vsaj v moji zavesti ne. In predvidevam, da tudi v zavesti etnologov, ki so šli skozi študijski proces v zadnjem obdobju, ni. Na začetku študija so nas pač naučili, da smo se na Slovenskem odločili pod skupni imenovalac etnologije umestiti krovno vedo za znanstveno raziskovanje "zgodovine načina življenja in t.i. ljudske kulture" (ne le na Slovenskem!). To, da se ta krovna veda ne more distancirati niti od ("antropološke") teorije niti od ("etnografske") prakse, je prišlo v zavest skozi prakso samo, toda ves čas sem imel občutek, da sodobni etnologi večinoma počnejo to, kar je nekoč sodilo pod področje "etnografije". Poleg združevanj neposrednih empiričnih pristopov in komparativne analize (kar bi naj bil sinonim "stare" etnologije, še posebej v navezavi na obravnavanja neevropskih ljudstev iz tradicije nemške "Völkerkunde") je sodobna etnologija (na Slovenskem) pohrustala tudi (v veliki meri iz slavistike izšlo) "narodopisje" in "narodoznanstvo, narodoslovje", katerega del se je osamosvojil v "folkloristiki", ki je "postala" nekoliko samostojna, nekoliko pa je ostala nekakšna podveda etnologije. Status folkloristike je bil v korpusu akademskih predavanj na Oddelku za (takrat še) etnologijo (brez kulturne antropologije) zelo zamegljen.

Ne samo v praktičnih opredelitvah ("etnografski" muzej, "narodopisni" inštitut) pa so zombiji - strokovni izraz "prežitki neistočasnih struktur v neki znanstveni stroki" bi bil veliko premil in zamegljujoč - iz preteklosti na specifičen način ne samo preživeli "obdobje uničujočega totalitarnega štiridesetletja" ampak še zmeraj povzročali veliko konceptualne zmede (če sem seveda kot študent stvari vsaj približno pravilno dojel). Dejstva, da ni bila nikjer omenjena antropologija (ki sem jo, to pa že moram odkrito priznati, želel študirati že v gimnaziji, ko sem se prvič srečal s Frazerjem, Lévi-Straussom in Malinowskim, medtem ko takrat nisem poznal nobenega "pametnega" etnološkega dela, zaradi katerega bi se želel "vpisati na etnologijo"), si takrat nisem jemal k srcu, saj so bila dela (in z njimi povezane teorije), o katerih sem nekaj vedel že prej, zelo skrbno in brez predsodkov omenjena (in prikazana) v učbeniku "Obča etnologija". (Nihče se ni spotikal ob dejstvo, da je velika večina teorij, katerih zgodovinski prikaz najdemo v tem delu, dejansko antropoloških. Nasprotno!).

Toda ko se sedaj poskušajo antropološki pristopi na nek način "emancipirati" (znotraj ali ob etnologiji, to je sedaj vprašanje), lop po njih! Le zakaj? Zaradi narcizma majhnih razlik? Morda, a verjetno res ne samo zaradi tega.

Izhodišče problema "rojevanja antropologije na pogoriščih (?) etnologije" sem torej nekako nakazal: problem gotovo leži v etnologiji. Kakšen je širši - dejanski - pomen etnologije znotraj polj "fundamentalnih" (torej samostojnih, ne pomožnih) družboslovnih, historičnih in humanističnih znanosti na Slovenskem? Takšen, kot si ga stroka izgradi skozi prezentacijo svojega dela (jasneje: skozi dela posameznih etnologov) v javnosti: torej na podlagi literature, razstav, muzejsko-arhitekturne

prezentacije, sodelovanja etnologov v vprašanih nekaterih segmentov vodenja države (sprejemanja odločitev na lokalnih nivojih) ter nenazadnje v "širši javnosti" (medijih), kjer etnologija zmeraj nastopa z imeni in priimki. In kakšen je rezultat? Za etnologijo - vsaj jaz imam tak občutek - naravnost porazen, saj se je mediji (in "država") spomnijo samo v primerih "narodne" (ali narodnjakarske) tradicije: v zvezi s "starimi običaji", "narodnimi jedmi" in podobnim...

Problem je - po mojem - v tem, da (še posebej slovenska) etnologija (kot vse kaže) nima niti lastnega (četudi "posvojenega") teoretičnega korpusa niti (morda) povsem razjasnenih metodoloških postavk. Veliko večino etnoloških del lahko "zunanja" javnost stlači pod etiketo "domačijskosti", kar pa žal ne velja le za poljudno napisana dela, ampak malodane za vsa dela, ki kakorkoli dejansko "fungirajo" v javnosti. Bom zelo jedek: kljub temu, da je recimo Praznično leto Slovencev dr. Nika Kureta nedvomno epohalno delo, ki vzdrži vsako, še tako nedobronamerno kritiko, se nanj sklicujejo neetnologi samo ob najbolj banalnih priložnostih (ko so pahnjeni v krogotok letnega praznovanja) in vlačijo na plano nekatere citate o "starosvetnih šegah in navadah" (narekovaji zaradi ironizacije!) ali, kar je še huje, o lepih starih "narodnih običajih". Podobno je z ljudsko umetnostjo in podobno usodo žal doživlja tudi profano prikazovanje ljudskih obriti. Etnologije se tudi po njeni lastni krivdi (in to je moj temeljni očitek!) drži etiketa domačijskosti, romantičnosti, ideologije "Blut und Boden", kmečkosti (tudi v smislu "zaplankanosti"). Ne ukvarja pa se s fenomenom, ki v živo zadevajo sedaj živeče ljudi, njihovo vsakdanje življenje, sodobnost. Na tej točki (slovenska) etnologija - kljub nekaterim zelo smelim in relativno odmevnim poskusom ob koncu sedemdesetih let - onemi. Zakaj? Ker nima teoretičnega orodja, s katerim bi lahko razkrivala za slovenski vsakdan iritantne in vznemirljive (vsakdanje!) življenjske fenomene (recimo "urbane folklore", razlage subkultur, fenomena NZG, fetišiziranja avtomobilov, vprašanja mentalitete podjetništva, igralništva, aferizma, "foušije" in podobnega - ne, "psiholoških" aspektov in množične kulture se tradicionalna etnologija izogiba kot hudič križa). Bom še bolj zloben: edini teoretični koncept, ki si ga slovenski etnologi upajo uporabljati, je Van Gennepova konceptualizacija "obredov prehoda", to je koncept, star malodane stoletje, in je zares pripraven le za zelo ozek segment "socializacijskega" obredja, v uporabi tega koncepta kot metafore pa se seveda skriva pomanjkljiva refleksija (kritika) samega koncepta. O tem, da obstajajo strukturalne analize, semiološki pristopi, Webrova "socialna" fenomenologija ali Schelerjeva psihološka fenomenologija, da ne omenjam simbolnega interakcionizma, dekonstrukcije, hermenevtike, psihoanalize ali celo kulturne ekologije in etnometodologije ter ostalih modnih muh teorije. O tem pač povprečen slovenski etnolog ne ve prav veliko. Malodane nič. In to je njegov temeljni problem. Bojim pa se, da tudi če bi jih poznal, jih ne bi znal uporabljati znotraj tradicionalističnih ("domačijskih") raziskovalnih usmeritev. Toda to ni vse, primanjkljaj teoretičnih orodij bi etnolog lahko spretno kompenziral z obširnim poznavanjem empiričnega gradiva o "tradicionalni kulturi" (kar bi mu lahko prišlo prav ob kontaktih z ostalimi strokovnjaki z drugih področij in laiki)! A ga v splošnem nima in ne more imeti! In za to je (bil) deloma kriv tudi predmetnik na Oddelku, ki niti empiričnega poznavanja ni zahteval (ali favoriziral) v zahtevani (široki) meri. (Sedaj, ob samostojnem

študiju etnologije in/ali kulturne antropologije, se stvari vendarle popravljajo, a rezultati bodo shodili šele čez čas). Ob vprašanih teorij pa je treba dodati še dejstvo, da zgodovinski oris "etnoloških" teorij (ki je sicer predpogoj vsakega manipuliranja z njimi) nima niti približno enakega pomena kot uporaba teh teoretskih prijemov v praksi.

Naj se vrnem na prej izrečeno trditev o pomanjkanju teorije. Ne gre (samo) za to, ali je povprečen etnolog usposobljen za delo v muzeju, konzervatorski ustanovi ali v "samostojni dejavnosti". Vsak med nami pač slej ko prej skoči v vodo in splava (ali pa vsaj hlasta za zrakom in čaka na penzijo). Predvsem pri zbiranju terenskega gradiva je povprečen etnolog vendarle dokaj spreten. Problem je na meta-nivoju. Ne na metodološkem, ampak razlagalno sintetičnem (ne bom zapisal analitično-sintetičnem, ker bi govoril o lesenem železu). Če se izrazim drugače: laiki, strokovnjaki iz sorodnih strok, pa tudi strokovnjaki iz katerihkoli drugih področij morajo pred etnologijo dobiti "rešpekt" (spoštovanje). Etnologija se mora prikobacati do stopnje nekakšnega "presežnega diskurza", do določenih "internih", dobesedno "ezoteričnih" postavk, ki niso zlahka umljive "tujcem". To pa bodo etnologi dosegli samo, če bodo znali svoje delo odeti v spoštovanje vredne krpe. Dokler bodo ostali strokovnjaki ugotavljali, da bi oni lahko napravili isto kot etnologi (ali pa še bolje), če bi si le vzeli čas, bo (za etnologue in etnologijo) hudič. Ko pa bodo dobili signal: pogledjte, TO pa lahko razišče in POJASNI zgolj in samo etnolog (in prav nihče drug), bodo na etnologijo gledali vsaj malo bolj spoštljivo. Ne me razumeti narobe, ne mislim pljuvati po etnologiji in njenem delu, češ da so vsa etnološka dela po svojem značaju bebava, trivialna, preprosta, nezanimiva, abotna ali smešna. Zelo dobro se namreč zavedam, kaj pomeni zgolj zb(i)rati podatke o "danem stanju stvari" znotraj še tako banalne teme iz vsakdanjega življenja. Moj namen je nasproten: z vključevanjem antropološkega metodološkega aparata (in ob vključevanju teorij, ki segajo daleč onkraj družboslovja in teorij znanosti) poskušam (vsaj sam) etnološko razlagalno delo povzdigniti na nivo spoštovanja vredne učenosti. Na neki točki pa se skrajne teorije in najbolj "banalna" etnografija srečata, na točki "kontekstualizacije", v sosesčini točke primarne razlage. Razmerje med (etnološkimi, antropološkimi) teorijami in etnografsko prakso je nekako takšno kot razmerje med matematiko in fiziko. Obe vedi sta zelo jasno ločeni, toda po nekem čudežu vsak (?!), še tako "odbit" matematični umotvor slej ko prej postane uporaben v "praksi" fizike. Fizik si brez matematike ne more veliko pomagati, zakaj naj bi potem "etnograf" soliral brez uporabe (aplikacije) spekulativno zasnovanih teorij družbe, kulture in človeka?

Naj se ponovno vrnem k etnografiji. Že nekajkrat sem brez komentarja načel temo "zbiranja podatkov". Ker izhajam iz pluralno pozitivističnega (mislite si o tem, kar hočete, ampak naslanjam se na Bertranda Russla, Thomasa Kuhna in metodološki anarhizem Paula Feyerabenda), materialistično hermenevitičnega, fenomenološko strukturalnega ter funkcionalističnega in obenem historicističnega zornega kota, zelo dobro vem, da ni od teorije neodvisnih dejstev. Niti v matematiki in fiziki, še manj pa v družboslovju in humanistiki. Zato etnografsko zbiranje podatkov nikakor ni pasivno pribeleževanje objektivnih, pred našimi očmi dogajajočih se naravnih in

kulturnih danosti, ampak je plod kaprice: kaprice, ki izhaja iz vrednotenja sveta in njegove subjektivne strukturne delitve na tiste fenomene, ki nas zanimajo in tiste, ki nas ne zanimajo. Seveda. To tako ali tako vemo, boste rekli, in za to ne potrebujemo lakanovskih štirih diskurzov. NI RES! Prav Lacan bi nam znal povedati, da diskurz pravzaprav sploh ni možen, da izhaja iz lastne nemožnosti in se vanjo tudi ukrivi, da poskuša zapolniti izhodiščni ireduktibilni razcep. Da je izhodiščni razcep generator moči diskurza, obenem pa tudi njegov grobar. In da je človeško bitje predvsem govorilo, ki blebeta neumnosti, katerih jedro se skriva v "algebri nezavednega". Blebetam? Še huje je. Etnološka samopodoba tako akademske discipline kot dejavnosti vseh živečih in delujočih etnologov (kajti, kaj pa je etnologija mimo prepleta misli in izkušenj posameznih živih in mrtvih etnologov?) determinira podobo njenega jedra v zunanjem svetu. Če bi svoje početje smatrali za najpomembnejšo znanstveno dejavnost na svetu, bi nam to (bržkone) verjeli tudi drugi. In mi, etnologi, ki bi morali poznati tudi teorije različnih (morda celo nekompatibilnih) kognitivnih sistemov, bi morali še kako vedeti, da se vsaka ideja slej ko prej manifestira v dejanskosti, pa naj bo še tako absurdna. Te in takšne še najhitreje.

Že zopet sem se odmaknil od temeljne poante. Vir nerazumevanja med etnologi (med njimi je še vedno veliko "tradicionalistov"; ti so pogosto melanholični, malodane nesrečni romantiki, a je njihovo delo vseeno spoštovanja vredno) in (kulturnimi ter socialnimi) antropologi je v dejstvu, da so oboji v največjem delu svojega praktičnega del(ovanj)a pravzaprav etnografi. Zrcalce, zrcalce na steni... pa jim (obojim) kaže isto sliko. In kdo je potem bolj pravoveren? Tisti, ki imajo za seboj dolgo zgodovino artikuliranega raziskovanja, ali tisti, ki se kot tujek lotevajo preurejanja njihovega vrtička? Pravoveren - čému? Idealu človečnosti? Nacionalnim resonancam? Tradiciji? Ali so morda etnologi preoblečeni zgodovinarji, antropologi pa našemljeni filozofi- empiristi? Antropologi racionalistični kirurgi za posege v (občem) kulturnem tkivu, etnologi pa nekakšni fizioterapevti v domovih za onemogle? Dajte no.

Ta metaforični govor je (bil) namenjen uvajanju ciljne teze: trdim, da pri sedanjem "prevrednotenju vrednot" ni problem v antropologiji, ki poganja korenine v vseh humanističnih, družboslovnih, historičnih vedah in celo v okvirih "resnih" znanosti (Heisenbergov princip v kvantni fiziki ali antropične ideje v kozmologiji so seveda izrastek antropologizacije ireduktibilne znanstvene izkušnje, a to ni naša tema); problem je v etnologiji. V njeni pritlikavi podobi znotraj "spora oddelkov" (ne več "spora fakultet"). Še enkrat se je treba vprašati, kakšen je predmet etnoloških raziskav, kakšne so njene metode dela, ali obstaja njena in samo njej lastna metodologija, ali obstaja kakšna teorija, ki so jo porodile zgolj in samo potrebe po razlaganju zbranega materiala o njenem predmetu? Poglejmo dejstvom v oči: "ljudska kultura" je padla na spolzkem pojmu "ljudstva", koncept raziskav načina življenja še zmeraj lebdi v praznem prostoru (z, žal, zaustavljenim projektom raziskav "Načina življenja Slovencev v 20. stoletju"); metode dela si etnologija deli z ostalimi historičnimi in družboslovnimi strokami, medtem ko je metoda terenskega dela pravzaprav etnografska metoda (še bolje rečeno: terenska metoda je lahko

Repen - Kraška ohcet (foto: M. Magajna)

celo sinonim za etnografijo; kajti ta metoda ni dovolj "čista", pozitivistična, onkraj teorij, da bi lahko ostala "zgolj" metoda, zmeraj ji spodrsne v "opisovanje" in s tem v "razlaganje" oziroma "prevajanje") in kot taka skupna (v prvi vrsti) etnologiji in kulturni antropologiji. Ko se povzpnejo na metodološki nivo, se stvari še dodatno zapletejo, saj se procesi "sistematiziranja znanja" pravzaprav nujno križajo z ostalimi metodološkimi aspekti ved, ki parcialno obravnavajo tematiko, ki se je loteva

etnologija (gre za uporabo obče komparativne metode, genetičnih pristopov, klasifikacijskih shem etc.) in potemtakem noben metodološki pristop ni zgolj in samo (ali vsaj pretežno) "etnološki". O teorijah kot kroni znanstvene dejavnosti - v smislu Kuhnovega pojmovanja "paradigem" oz. "normalnih znanosti", da se razumemo (mimogrede: koliko etnologov je prebralo Kuhnovo delo o revolucijah v znanosti in lahko ve, na kaj ciljamo?) - pa v etnologiji pravzaprav ni mogoče govoriti. Morda tudi zato slovenska etnologija doslej še ni načela kakšne etnogeneze Slovencev. Ne vem. Vem pa, da se slovenska etnologija ne more ponašati z nobeno teorijo, ki bi pomenila krovno spekulativno osmislitev celotnega empiričnega gradiva delovanja generacij narodopiscev, etnografov, etnologov in amaterskih zbiralcev "ljudskega blaga", da o domoznanski "empiriji" niti ne govorim. Ali si sploh lahko predstavljamo "teorijo etnologije Slovencev"? Ali nam ta sintagma ne zveni rahlo "čudno" (zakaj, pri Perunu, so fiziki lahko tako duhoviti, da govorijo o "čudnosti" kvarkov, mi pa si ne upamo poimenovati stvari niti z ustreznim nazivom?), pravzaprav rahlo abotno (če uporabim pribljubljen Sovretov izraz)? Ja, zato menda, ker Slovenci svoje teorije, torej teorije o sebi sploh ne potrebujejo. Pač so. So, in pika. Obstajajo, in čudi se nad dejstvom, da obstajajo. In nad tem dejstvom bi pač morali vsi biti lepo fascinirani in se zgolj čuditi, ne vedoč, da je (bilo) čudenje (thaumazein) vir starogrške filozofske spekulacije (znotraj katere so bile seveda tudi teorije, ki bi jim danes lahko rekli etnološke, recimo o tem, da bi ljudje upodabljali svoje bogove v obliki krav, če bi bil njihov odsev v zrcalih enak kravjemu). Ne. Ljudstvo, et(h)nos, narod, kulturo, predmete in izročilo je treba teoretično osmisлити. Ali ugotoviti, da teorija o "bistvu predmeta etnologije" nima nobenega pametnega smisla. Tudi skeptični racionalizem (pozitivizem) bi bil dobrodošel. Pravzaprav v slovenski etnologiji ni le premalo skepse, premalo je tudi dobrega, starega, klenega pozitivizma, preveč etnologov se namreč utaplja v bitju (narodovega) srca, a to je že druga tema. Pravzaprav je, če malo bolje premislim, res zelo trapasto od mene, da sploh pomislim na "genuino" (ali imamo slovenski izraz za to: morda "samobitno?") teorijo etnologije. Zopet je treba k sosedu na pomoč: ali si predstavljate, kakšen naboj bi imela uporaba nekaterih modnih (kulturnih in socialno) antropoloških teorij pri raziskavi, recimo škofjeloških kruhkov? Kulturno ekološki prikaz tega fenomena, ali semiološki način prikaza elementov iz ljudskega predmetnega sveta (recimo peče, ali morda umestitve in razlage sodobnih predmetov, recimo traktorja ali modernih avtomobilov kot nujnega atributa uspešnega slovenskega podjetnika, v "ljudskem mentalnem univerzumu") s teorijo, recimo, kognitivnih identifikacijskih mrež? Ali morda semiološke analize besedotvorja (na označevalnem nivoju) za posamezne dele oblačil, recimo hlač, skozi zgodovino? Ali pa morda materialistična (fiziološka) analiza načina petja v različnih slovenskih pokrajinah? Ali fenomenološko lupljenje plasti na primeru doživljanja religioznega obredja v ponovno prebujajoči se katoliški srenji? Premalo teorij poznamo, vam povem, gospoda! Predvsem etnoloških. Zato bomo po asfaltu še naprej hodili bos. Ali obuti kvečjemu v izposojene opanke.

ETNOLOŠKI VERSUS ANTROPOLOŠKI PRISTOP

NATALIJA VREČER

Povzetek

Avtorica govori o etnološkem in antropološkem pristopu, ki sta komplementarna, vendar pa se med seboj tudi razlikujeta. Analogno kot velja za razmerje med etnologijo in antropologijo velja tudi za etnološki in antropološki pristop, gre torej za različne stopnje raziskovanja. Po avtoričinem mnenju antropološki pristop obsega celostni, primerjalni vidik ter načelo kulturnega relativizma. Prav tako tudi posega na mikro in makro nivo, zajema etičen in emičen vidik, zato se mu avtorica vsekakor ne namerava odreči, spodbuja druge, da uporabljajo tisti vidik, ki ga pri raziskavi najbolj potrebujejo, saj ni nevarnosti, da bi nas antropologija oddaljila od naše tradicije, temveč je prav to edini način, da v luči prihodnosti in napredka v njej tudi ostanemo.

Summary

The authoress speaks about the ethnological and anthropological approaches, which are complementary, nevertheless, they also differ slightly between themselves. Following the analogy between ethnology and anthropology, the same could be applied for the ethnological and anthropological approaches, in these terms, we can speak about the different phases of research. The anthropological approach comprises the holistic and comparative point of view, as well as the cultural relativism. It also includes both, the micro and macro levels, the ethic and emic dimension, therefore, the authoress is not interested in limiting herself to only the ethnological approach. On the contrary, she encourages others to use what they need from anthropology, as this is also the only way to secure the ethnological tradition in the light of the future development.

Ta tekst bi lahko podnaslovlila tudi kot plaidoyer za pluralizem različnih pristopov. Tako kot v članku, ki sem ga objavila v Glasniku SED, 31 (1991), 1-2, na straneh 20-23, tudi tokrat namreč ne nameravam nikomur vsiljevati naj se opredeli za etnologa oz. antropologa, saj je to stvar posameznikove odločitve. Prav tako ne mislim ponavljati, kar sem pred tremi leti, v istem članku, zapisala o razmerju med etnologijo in antropologijo, saj se s tem še vedno strinjam, bi pa ob tej priložnosti dodala nekaj o etnološkem in antropološkem pristopu ter njihovih epistemoloških razsežnostih.

K tokratnemu pisanju me je vzpodbudil članek prof. Kremenška, ki v Glasniku SED, 33 (1993), 3-4, na strani 7 pravi, da "bi kazalo odpreti razpravo o njihovih skupnih (pri tem ima v mislih etnološki in antropološki pristop, N.V.) metodoloških podlagah, ki so za sodelovanje med njima neogibno potrebne. Odločila sem se torej, da to razpravo začnem, čeprav si že močno želim, da bi tudi v slovenski etnologiji in (sedaj, hvala bogu, lahko že dodam) kulturni antropologiji, lahko nekega lepega dne razpravo o teh dveh oz. eni vedi že zaključili in se raje posvetili sadovom teh dveh znanstvenih ved, se pravi le raziskavam.

Pri tem pa imam tudi svojevrsten užitek, ko se po treh letih v zvezi s to temo spet oglašam, kajti tokrat ne pišem iz ogroženosti in polna "misijonarskih občutkov", da bi ja prepričala čim večje število etnologov, da se ne bi sintezi raziskovalnega dela kar tako odrekli in jo prepustili drugim humanističnim in tudi družboslovnim disciplinam, ki že nekaj let pridno in vedno bolj posegajo po njej, če omenim npr. le antropologizacijo slovenske sociologije, nekatere kvalitetne članke zgodovinarjev o zgodovinski antropologiji, geografska prizadevanja po t.i.kulturni geografiji... Pred tremi leti sem se namreč bala, da ne bomo "zavarovali" svojega napredka, kajti jasno mi je bilo, da bo ANTROPOLOGIJA KOT HUMANISTIČNA SINTEZA vedno bolj zanimiva za mnoge discipline. Tokrat mi je lažje pri srcu, kajti v teh letih sem spoznala, da se antropologija še najbolj bori sama zase, (tudi v etnoloških krogih), da ji je tudi čas zelo naklonjen in pravzaprav ne potrebuje vnetih apologetov. Kajti brez nas bi prišli drugi, mogoče malo mlajši ali pa tujci, ki bi predavali in navdušili sanjarije študentov, tako kot se je, pa nobenemu, lepo prosim, ne povejte, dogajalo tudi z nekaterimi izmed nas.

Rada bi pojasnila, da tokrat z izrazom etnologija mislim predvsem na slovensko etnologijo, z izrazom antropologija pa mislim predvsem na sociokulturno antropologijo anglofonega in frankofonega sveta. Etnologij oz.antropologij je namreč toliko kot je držav v katerih so zrasle, če ne že toliko kot posameznikov, ki se z njima ukvarjajo.

In kaj lahko, tako lahko neobremenjena z občutki ogroženosti, sedaj zapišem o etnološkem in antropološkem pristopu? Najprej mogoče to, da sta to zame dva komplementarna pristopa, ki ju pri svoji raziskavi, sploh, če je ta daljše narave kot npr.magisterij, oba nujno potrebujem. Analogno z razlikami v razmerju med etnologijo in antropologijo vidim tudi razlike v etnološkem in antropološkem pristopu. Tako npr. v poglavju o načinu življenja upoštevam različne kulturne elemente, tu je moje delo etnografsko, saj obsega zapise s terena in prehaja v etnološko stopnjo, ko upoštevam tudi medkulturne primerjave, druga poglavja moje naloge pa so bolj teoretska in vsebujejo zgodovinski, metodološki, psihosocialni in pravni vidik, vse to pa sestavlja antropološko sintezo. No, sedaj sem vam izdala že skoraj malo preveč o svoji še nedokončani magistrski nalogi, zato bom stvari pojasnila še z drugega zornega kota.

Pomembno se mi namreč zdi tisto, čemur bi se etnologi odrekli, če bi zavrnilo t.i.antropološki pristop. Najprej bi tu omenila primerjalni vidik, ki sicer po Levi-Straussu (1963), Peoplesu in Baileyu (1988) in drugih avtorjih spada v etnološko stopnjo, a je bil v slovenski etnologiji kljub temu preveč zanemarjen. Potem bi kazalo omeniti celostni vidik, z zanemarjanjem metodologije in psihološkega vidika je bila celostna podoba naših raziskav precej okrnjena. Kot vemo pa sta celostni in primerjalni vidik antropološka vidika par excellence, temu bi lahko dodali, (sicer vedno sporni, a nikoli zares zavrženi) kulturni relativizem, ki se zaradi svojega humanističnega bistva tema dvema vidikoma pridružuje.

Rada bi pojasnila tudi to kaj je mene najbolj "vleklo" k antropološkemu pristopu, poleg že zgoraj omenjenega. V pomanjkanju različnih metod za raziskovanje ter poznavanja različnih konceptov in teorij, sem ugotovila kot študentka, da če posegam le po socioloških ni dobro, saj lahko moja seminarska naloga dobi očitek, da je sociološka, če upoštevam le psihološke mi lahko očitajo preveliko psihologizmov ipd. in tako sem ugotovila, da edino takrat OŠTANEM ETNOLOGINJA, ČE UPORABLJAM ANTROPOLOŠKO METODOLOGIJO. Ta je pač bolj razvita in nudi številno orodje za preučevanje. Manj pomembno se mi zdi to, da si rečem, da sem tudi antropologinja, če upoštevam antropološki vidik, zato moji prispevki nosijo enkrat naslov etnologija, drugič antropologija, ali celo etnografija, pri tem so zame vsi enakovredni, razlikujejo se le v tem, da predstavljajo različne razvojne stopnje raziskovanja, ki so komplementarne, zato druga drugi potrebne. Na ta način je zavarovana tudi tradicija, saj še vedno "delam" slovensko etnologijo, prav tako kot tudi antropologijo.

Naslednja pomembna razlika med etnološkim in antropološkim pristopom se mi zdi v poseganju po mikro in makro nivojih. Za etnološki pristop je značilno zanimanje za mikro nivo in lokalne specifičnosti. Tako je npr. prof. Kremenšek leta 1991 zapisal: "Vendar se zdijo, kot rečeno, specifično etnološki in zato tudi etnološko posebej plodni tisti prispevki, ki izhajajo iz mikroravnini, iz okvirov, ki bi jim v nekem smislu lahko pripisali domoznanski značaj."¹ Slovenska etnologija se je osredotočila predvsem na mikro raven, tu pa se pojavi vprašanje, kako lahko neka družba postavi sebi ogledalo, če ne pozna drugih družb. Če se odpovemo makro nivoju (kombinacija mikro in makro nivoja je antropološka značilnost par excellence), se odpovemo tudi univerzalijam in testiranju veljavnih teorij o obnašanju. Ali ni prav antropologija tista, ki z interkulturnimi primerjavami, skozi svojo zgodovino revidira in dopolnjuje teorije o človeškem obnašanju? Ali ne gre za ta vprašanja tudi takrat, ko nas zanima način življenja? Primerjalni vidik in načelo kulturnega relativizma, ki poudarja relativno vrednost različnih načinov življenja omogočata, da se vsaj delno izognemo etnocentrizmu, kolikor je to sploh mogoče, saj ta kljub vsemu ostaja eden izmed temeljnih etnoloških in antropoloških problemov.

Antropološki pristop pa kombinira oba vidika emičnega (angleško: emic) in etičnega (angleško: etic). Emičen vidik je vezan na eno kulturo, z njim preučujemo kako so kulturni elementi med seboj povezani, na ta način dobimo "subjektivne" pomene, ki jih ima neka skupina, saj gleda na stvari iz vidika domačinov. Ta pristop je blizu našemu domoznanskemu. Etičen pristop pa temelji na opazovanju človeškega obnašanja iz prve roke in se nanaša na razvoj in aplikacijo modelov, ki so izšli iz teorije ali neposrednega opazovanja z udeležbo. Prav tako kot sta oba pristopa značilna za antropologijo, sta bila (redkeje sicer) zastopana v etnologiji. Tudi tu je ena izmed stičnih točk med vedama, ko težko ločimo eno od druge, vsekakor pa nima smisla vede omejevati le na določen pristop.

Upam, da ta prispevek ne bo zelo podaljšal razprave o etnologiji in antropologiji. Želim si namreč že časov, ko se bomo v naši srenji pogovarjali o tem, kaj smo mi

edinstvenega doprinesli k SVETOVNI ZNANOSTI in ne le kako dolgo bomo še sami izbirali zaostajanje za njo.

Opombe:

1. Kremenšek S., (1991), Za uvod, v: Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije -7, Formatisk, Ljubljana, str.7

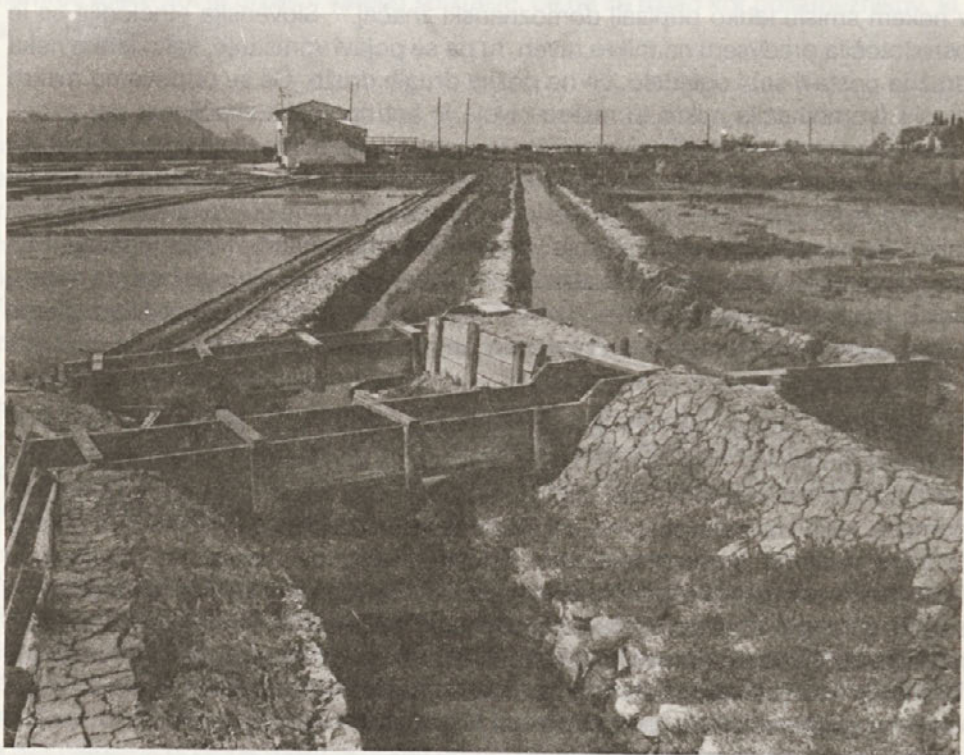
Ostala literatura:

Kremenšek S., Razhajanja, v: Glasnik SED, 33 (1993), 3-4, str.2- 8.

Levi-Strauss C., (1963) 1978, Strukturalna antropologija, Stvarnost , Zagreb.

Peoples J.in Bailey.G., (1988) Humanity: An introduction to Cultural Anthropology, West Publishing Company, New York.

Vrečer N., Etnologija ali/in kulturna antropologija: to je zdaj vprašanje, V: Glasnik SED, 31 (1991), 1-2, str.20-23.

Sečoveljske soline (foto: M. Ravnik)

PROBLEMATIKA PRODAJE IN IZVOZA PREMIČNE, PREDVSEM ETNOLOŠKE DEDIŠČINE

(s poudarkom na uvedbi znaka s spremljajočo dokumentacijo in dodatnimi predlogi za zakonsko in strokovno ukrepanje)

ZVEZDANA KOŽELJ

Dejstvo, da je pregled nad stanjem predmetov etnološke dediščine zelo nepopoln, še posebno pa v zadnjem času povečano število (ne vedno dovolj strokovno utemeljenih) izvoznih dovoljenj, zasebnih trgovin (starinarnic) in podjetij, ki se ukvarjajo s prodajo premične kulturne dediščine, nas je privedlo do ideje po vzpostavitvi posebnega znaka za starine in predmete kulturne dediščine s spremljajočo dokumentacijo, oziroma po izpostavitvi prepotrebnih dopolnil obstoječih zakonskih določil, ki obravnavajo predstavljeno tematiko.

Cilji predlaganega znaka (certifikata) naj bi bili sledeči:

- izdatnejši pregled nad trgovanjem in izvozom predmetov kulturne dediščine;
- v končni fazi tudi boljši pregled nad dejanskim stanjem premične kulturne dediščine;
- na vseh ravneh izboljšanje sodelovanja med zasebnimi, podjetji, trgovinami, strokovnimi organizacijami in upravnimi organi;
- pooblastitev posameznih podjetij in trgovin za trgovanje s predmeti kulturne dediščine; vzpostavitev posebnih licenc; višja strokovna in tržna raven ponudbe (starin, predmetov kulturne dediščine);

V prispevku je izdatnejše predstavljena dosedanja pravna podlaga, ki obravnava promet in izvoz premične kulturne dediščine ter problematika vrednotenja premične dediščine (konkretno etnološke), kot zakonsko in strokovno izhodišče za izvedbo predlaganega znaka.

Uredba o ratifikaciji **Konvencije o ukrepih za prepoved in preprečevanje nedovoljenega uvoza in izvoza kulturnih dobrin ter prenosa lastninske pravice na njih (Ur. l. SFRJ 50/ 73)** v Splošnih določbah načelno podpira izmenjavo kulturnih dobrin med narodi v znanstvene, kulturne in prosvetne namene, ki pogloblja kulturno življenje vseh narodov in prispeva k medsebojnemu spoštovanju in razumevanju med njimi..." Konvencija nalaga podpisnicam, "da mora vsaka država varovati dediščino, ki jo tvorijo kulturne dobrine na njenem ozemlju pred tatvinami, nedovoljenimi izkopavanji in nedovoljenim izvozom".

Dalje ugotavlja, "da je za odpravo omenjenih nevarnosti nujno, da vsaka država kar najbolje dojame pomen moralnih obveznosti glede spoštovanja svoje kulturne dediščine in kulturne dediščine vseh narodov; da nedovoljeni uvoz in izvoz kulturnih dobrin ter prenos lastninske pravice na njih ovirajo medsebojno razumevanje narodov"...

Države, podpisnice te Konvencije so se zavezale, da bodo odstranjevale zlasti vzroke za morebitne nedovoljene postopke, ne pa v končni fazi - posledice.

Poleg obče znanih definicij, katere so te kulturne dobrine, narekuje Konvencija v 5.čl. podpisnicam, da morajo ustanoviti (če še niso!) eno ali več služb za varstvo kulturne dediščine s strokovnim osebjem, ki bi po pravni, strokovni, organizacijski, popularizacijski, vzgojni plati zavarovale kulturne dobrine pred nedovoljenim uvozom, izvozom in prenosom lastninske pravice. Te strokovne službe se morajo zavzeti za pripravo zakonov in strokovnih predpisov, ki bi zagotovili varstvo kulturnih dobrin (še zlasti obravnavane problematike). Prav tako morajo sestaviti in obnoviti na podlagi nacionalnega registra zavarovanih dobrin seznam pomembnih kulturnih dobrin (javnih in zasebnih), izvoz katerih bi občutno osiromašil kulturno dediščino kot celoto.

Konvencija nalaga med drugim tem ustanovam tudi izdelavo etičnih predpisov za strokovnjake, skrb za krepitev spoštovanja kulturne dediščine skozi vzgojne programe in popularizacijo.

6.čl. obvezuje članice, da vpeljejo v prakso "ustrezna potrdila, s katerimi država članica posebej poudarja, da je dovolila izvoz kulturne dobrine; po drugi strani pa morajo države prepovedati izvoz kulturne dediščine s svojega ozemlja, če jih ne spremlja omenjeno potrdilo. To prepoved izvoza pa morajo razglasiti še posebno med osebami, ki utegnejo izvažati ali uvažati kulturne dobrine".

10.čl. nalaga državam, da "vsaka glede na lastne razmere naloži trgovcem z antikvitetami, naj vodijo registre o viru vsake kulturne dobrine z imenom in naslovom dobavitelja, opisom in ceno za vsako prodano dobrino, ker bodo sicer trpeli kazenske in pravne sankcije, vsakega kupca kulturne dobrine pa bo seznanila z možnostjo, da se prepove njen izvoz".

V 13.čl. Konvencija zavezuje članice, "da razvršča in razglasi za neodtujljive določene kulturne dobrine, ki se zaradi tega ne smejo izvažati, in bodo prizadeti državi olajšale, da se ji vrnejo dobrine, ki so bile morda izvožene".

V 14.čl. obvezuje podpisnice, da morajo v mejah svojih možnosti "zagotoviti nacionalnim službam za varstvo kulturne dediščine zadostna sredstva in po potrebi ustanoviti v te namene tudi sklad".

17.čl. opredeljuje oblike tehnične pomoči, zlasti glede informacij in izobraževanja, posvetov in storitev izvedencev, koordinacije in dobrih storitev.

Ob predstavitvi mednarodne zakonodaje moramo omeniti še 11. čl. **Konvencije o uskladitvi mejnega nadzora nad dobrinami (Ženeva, 21. 10. 1982)**, v katerem je jasno opredeljeno, da nobeno določilo te Konvencije ne more izključiti prepovedi ali omejitev, ki se nanašajo na uvoz, izvoz ali tranzit predmetov kulturne dediščine, kakor tudi industrijske, komercialne ali intelektualne lastnine.

Zakon o naravni in kulturni dediščini (Ur. l. SRS 1/ 81, 42/86, Ur. l. RS 26/92) v 4.čl. ugotavlja, da je "s svojo kulturno, znanstveno, zgodovinsko oziroma estetsko vrednostjo, naravna in kulturna dediščina namenjena vsem ljudem in občanom. Varstvo naravne in kulturne dediščine je skrb vsakega občana in celotne družbene skupnosti. Vsakdo ima pravico pod enakimi pogoji spoznavati in uživati vrednote naravne in kulturne dediščine".

Določbe zakona ne obravnavajo prodaje predmetov kulturne dediščine, ki so po zakonu zavarovani.

Del naravne in kulturne dediščine pa lahko izvozi občan ali pravna oseba samo na podlagi dovoljenja občinskega upravnega organa (pristojnega za kulturo), ki odloči na podlagi mnenja strokovne organizacije (12.čl.)

Zakon je dosti doslednejši in strožji, kadar gre za prodajo ali izvoz kulturnih in zgodovinskih spomenikov ali naravnih znamenitosti.

Zakon določa, da lahko vsakdo predlaga začasno razglasitev, še posebno takrat, kadar obstaja nevarnost, da bi bil del naravne in kulturne dediščine uničen, poškodovan ali izgubljen (28.čl.).

Zakon točno zahteva predkupno pravico za muzeje v primeru nameravane prodaje premičnih kulturnih spomenikov (40.čl.). Imetnik kulturnega spomenika ali naravne znamenitosti lahko trajno ali začasno izvozi kulturni spomenik ali naravno znamenitost samo izjemoma, če dobi dovoljenje republiškega upravnega organa, pristojnega za kulturo. Upravni organ dovoli po posvetovanju s strokovno organizacijo trajen izvoz, če so zanj zelo tehtni razlogi in če z njim ne bi bilo znatno zmanjšano število spomenikov ali znamenitosti določene vrste.

Zakon tudi izrecno določa razlastitev kulturnega spomenika v primerih, če imetnik zanemarja kulturni spomenik, če bi bila z njim dopolnjena muzejska zbirka, ali zagotovljena dostopnost predmeta javnosti; če bi se s tem dejanjem izboljšalo varovanje in vzdrževanje ter preučevanje kulturnega spomenika. To dejanje seveda predlaga strokovna organizacija (48.čl.).

Kazenske določbe obravnavajo glede prodaje in izvoza samo sledeče prekrške: za prekršek se kaznujeta družbeno pravna oseba oziroma imetnik dela naravne in kulturne dediščine, ki izvozi del naravne in kulturne dediščine brez dovoljenja občinskega upravnega organa (103,104.čl.); oziroma, če je kršil predkupno pravico muzeja ob prodaji kulturnega spomenika (106.čl.).

Na osnovi določil omenjene Konvencije in Zakona o naravni in kulturni dediščini, je Zavod RS VNKD že pred leti izdelal posebni **Priročnik** (žal uradno ni bil sprejet), ki naj bi ustreznim občinskim upravnim organom omogočil identifikacijo predmetov, ki sodijo v naravno in kulturno dediščino, in za katerih izvoz je potrebno mnenje strokovne organizacije. V priročniku je bilo v seznamu tudi navedeno, katere so te strokovne organizacije, ki so pristojne za izdajo izvoznih mnenj. V gradivu je bila tudi predložena zahteva, da mora strokovna organizacija, če nima strokovnjaka, pristojnega za določeno področje, ali če je predmet kakor koli problematičen, pritegniti posebnega strokovnjaka, specialista za določeno področje.

Merila vrednotenja predmetov etnološke dediščine:

Pogled v zgodovino zbiranja tvarnih dokazov ljudske kulture in načina življenja nam pove, da je doživljalo svoj vsebinski razvoj.

Romantično pojmovanje ljudskosti s poglobitnimi kriteriji "prvobitnosti" in "izvirnosti" se je ohranilo še globoko v 20. stoletje. Estetski in likovni vidik sta še dodatno usmerjala zbirateljsko delo muzealcev, ki so bili po svoji izobrazbi umetnostni

zgodovinarji ali zgodovinarji, pa tudi zbiralcev amaterjev, katerih zbirke so prišle pogostokrat kasneje v muzeje.²

Merila so se, kot rečeno spreminjala, seveda v najtesnejši zvezi s spreminjanjem teoretskih izhodišč sodobne etnologije; v praksi pa je to bilo (in je še!) bistveno drugače.³ Določitev (izbira) predmetov je prepuščena presoji posameznika, kar nedvomno vodi v nedorečenost, stihijnost, neenotnost meril pri zbiranju, vrednotenju in razstavljanju predmetov.

Vse premalo se zavedamo, da prepoznavamo predmete le na osnovi mednarodno priznane metodologije. Vsako drugo izven strokovno analitično prepoznavanje in preučevanje je zgolj amatersko, pa naj bo večina prepoznavanja še na tako visoki stopnji spoznanja.

Analogno kriterijem Medvladnega komiteja za varstvo svetovne kulturne in naravne dediščine, objavljenih leta 1984 v "Delovnih smernicah za izvajanje Svetovne konvencije o dediščini", lahko izluščimo po vsebinski plati sledeča merila: izjemnost, razvojnost, pričevalnost, tipološkost, ranljivost, zgodovinskost in avtentičnost.

Predmeti so gmotni odraz ekonomskih razmer, družbenih meril in norm, duhovnih dognanj in nazorov; možnosti, okusa in zahtev naročnika po eni strani in uporabnika na drugi. Skratka, so odraz celotnega življenja in mišljenja v določenem času in okolju.

Vzemimo tipičen primer: poznavalci in zbiralci, ki po stroki niso etnologi, ocenijo skrinjo iz 17. stoletja po estetskih in likovnih merilih umetnostne zgodovine kot "pohištvu povprečne oblikovne kvalitete in izrazito uporabnega značaja, ki ga pogosto najdemo na podeželju".

Kustos etnolog ovrednoti predmet diametralno nasprotno, po merilih svoje stroke, kjer je v ospredju pričevalnost predmeta, seveda v kontekstu vsakokratnih časovnih, prostorskih in družbenih razmer. Zanj je predmet vreden vsega strokovnega in raziskovalnega interesa, morebitni izvoz pa pomeni občutno osiromašenje etnološke dediščine.

Kot rečeno, je pri vrednotenju predmetov poleg upoštevanja strokovnih meril, odločilnega pomena poznavanje celotnega premičnega gradiva. Če hočemo delati prerez določenega obdobja na ožjem območju, moramo ohraniti tudi številčno razmerje med vrhunskimi in povprečnimi predmeti (izdelki), saj prvi rastejo po principu preskoka kvantitete v kvaliteto iz baze, torej iz "anonimnega" povprečka.⁴ Načelno je etnološki spomenik vsak nenadomestljiv vir za etnologijo. Predmet etnološke dediščine pa je vsak vir za etnologijo, ki je lahko nadomestljiv z drugim predmetom enake pričevalnosti.⁵

Predlogi za naprej:

-Kot prvi, najpomembnejši korak, je potrebno zakonsko uvesti trajni znak in spremljajočo dokumentacijo (obvezna fotografija) za predmete kulturne dediščine in za starine, z osnovnimi podatki o krajevnem, časovnem izvoru ter z družbeno opredelitvijo, "saj je vsakršna kulturna sestavina namreč strokovno relevantna šele, ko vemo, kje, kdaj in v kakšnem družbenem okolju je bila

sestavni del ustreznega družbenega ustroja".⁶ Če citiramo samo že predstavljeno Konvencijo, le-ta ugotavlja v svojih Splošnih določbah, "da so kulturne dobrine eden glavnih elementov civilizacije in kulture narodov ter da dobijo svojo pravo vrednost samo, če so kar najbolj znani njihov vir, preteklost in okolje". Ob tem je potrebno dodelati tudi metodologijo načina pritrjevanja znaka (npr. že zaradi nevarnosti poškodb ali uničenja predmeta);

-Okrepiti strokovno delo in sodelovanje z imetniki predmetov kulturne dediščine ali kulturnih spomenikov na terenu (vzorčni primer Ptujskega muzeja);

-Stopnjevati strokovno delo s podjetji in trgovinami, ki se ukvarjajo s prodajo starin in predmetov kulturne dediščine;

-Uvesti licence (kar je državna pristojnost) za zbiralce na terenu, prodajalce in restavradorje, ki bi se nadzirali preko ustrezne, na novo oblikovane zbornice;

-Te trajne znake (certifikate) bi moral izdajati pristojni regionalni muzej, oziroma "matični", če regionalni nima kustosa za ustrezno področje; odnosno če je predmet kakor koli problematičen (varianta: certifikate izdaja samo "matični" muzej!);

-Izvozna dovoljenja za predmete kulturne dediščine izdaja glede na določbe zakona o zunanjetrgovinskem poslovanju Ministrstvo za kulturo, medtem (predlog!) ko bi bilo možno kulturne spomenike izvažati samo začasno za namene, ki jih določa Konvencija;

-Potrebna je boljše opredelitev meril vrednotenja za predmete etnološke dediščine in etnoloških spomenikov;

-Analogno znaku s spremljajočo dokumentacijo bi morali tudi uvesti posebno blagovno znamko za obrtne izdelke, ki so bili ali pa so še nepogrešljiv del naše identitete. Izdelkov naše obrti pa ne moremo ločeno obravnavati od obrtnih znanj, t.j. dela in pridobivanja določenih izdelkov, ki so npr. življenjskega pomena za obstoj naše nepremične kulturne dediščine in spomenikov. Kot primer naj navedemo prizadevanja za izdelavo blagovne znamke za idrijsko čipko, ki so v teku.

V nadaljevanju bom v obliki tez predstavila bistvene pobude s petih posvetovanj v preteklih letih, ki bi tako po zakonodajni, strokovni, ali popularizacijski plati, izboljšale obravnavano problematiko. Predlogov, ki so bili identični mojim, v nadaljevanju ne bom ponavljala, kakor tudi ne ugotovitve in predloge drugih razpravljalcev.

Okroglo mizo "Znak in blagovna znamka v trgovini s starinami" je v KIC Križanke priredil naš Zavod skupno s Slovenskim etnografskim muzejem leta 1991.⁷

Izpostavljeni so bili zlasti naslednji problemi:

- pripraviti pripombe za vse zakone, ki se novelirajo, ali pišejo na novo (zakon o naravni in kulturni dediščini, obrtni, trgovski itd.);
- zavarovanje spomenikov z aktom - je potrebno tudi zaradi določene višje kazni ob morebitni kraji inventarja;
- spodbuditi interes zavarovalnic; to je zanimivo tudi za imetnike;
- uskladiti ravnovesje med strokovnimi varstvenimi podatki in varstvom osebnih podatkov lastnika, kupca, prodajalca;
- vzpostaviti sistem inšpekcije za področje premične, kot tudi nepremične dediščine; prav tako ekspertov, zapriseženih cenilcev;
- rešiti problem šolanja restavratorjev; nujnost dokumentiranja posegov na predmetih;

Posavski muzej v Brežicah je na pobudo kustodinje Ivanke Počkar skupno s SED v letu 1992 pripravil pogovor o tej problematiki s podnaslovom: O varuhu spomenikov ali o psu čuvaju, ki sme lajati.⁸

Omejila se bom na naslednje izpostavljene problemske sklope:

- izvoz premične kulturne dediščine tudi v razstavljeni ali poškodovani obliki - kot "star les";
- nedorečenost definicije kulturne dediščine nacionalnega pomena, problem celovitega varstva objektov s pripadajočimi premičninami; -podkupljivost pooblaščenih oseb, ki izdajajo izvozna dovoljenja;
- carinska služba ne pozna dovolj predpisov, ki obravnavajo našo dejavnost; - problem odprtosti meja in dodatnega izobraževanja delavcev obmejnih služb s strani naše dejavnosti;
- nedorečenost in pomanjkljivost izvoznih dovoljenj (npr. samo slovenščina);
- tranzit predmetov iz vzhodnih in iz nekdanjih jugoslovanskih držav;
- skrivna arheološka izkopavanja, izvoz izkopanih;
- muzeji nimajo dovolj sredstev in prostora za odkup predmetov, po drugi strani pa v primerjavi s prekupčevalci slabše "pokrivajo" teren;
- nepovezanost muzealcev;

Izrečeni so bili tudi predlogi za reševanje problemov:

- zakonsko doreči odkup predmetov na terenu le s strani pooblaščenih oseb (prepovedati nakup tujcem);
- vodenje registrov predmetov pri trgovcih (licence);
- poostreitev zakonodaje glede izvoza premične dediščine in za kršitelje dorečenih pravil;
- informiranje policije in carine s strani naše stroke;
- ustanovitev večih restavratorskih delavnic;
- vodenje registra premične kulturne dediščine;
- pomoč krajevnih zaupnikov (učiteljev, duhovnikov);
- dajanje v najem zaplenjene predmete turističnim organizacijam, gostilnam (smoter popularizacije, restavriranja);
- ustanoviti interventni sklad za odkupe;

-predstaviti ljudem možnosti življenja z dediščino v njenem izvirnem okolju v sedanjosti.

V letu 1992 sta pripravila posvet na to temo tudi Goriški muzej in Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Nove Gorice.

V organizacijo posveta sta ti ustanovi "prisili" še posebno njuna obmejna lega, saj je naša zahodna meja postala ločnica med razvitim, bogatim zahodom in gospodarsko in družbeno manj razvitim vzhodom. Tamkajšnje strokovnjake je zaskrbelo, da bo prišlo do masovnega ropanja dediščine, njenega preprodavanja, prekupčevanja in poskusov ilegalnega odnašanja čez slovensko ozemlje. Po njihovem mnenju je Slovenija že postala tranzitno območje za tak promet.

Na posvetu so se izoblikovali naslednji sklepi - zopet se omejujem le na nove poudarke:

- detaljnější definicija naravne in kulturne dediščine;
- finančno in kadrovsko omogočiti izpeljavo registra naravne in kulturne dediščine;
- še posebno opredeliti pogoje za zasebno zbiranje predmetov naravne in kulturne dediščine (ostrejši nadzor nad ilegalnim zbiranjem, izkopavanjem, trgovanjem, izvozom; zahteva nad kazenskim sankcijami!); raba detektorjev naj bo posebej registrirana;
- priporočajo ustanavljanje društev zasebnih zbiralcev, ki bi sodelovali s strokovnimi inštitucijami;
- določiti pogoje za promet s tujo naravno in kulturno dediščino in ukrepe ob odkrivanju njenega ilegalnega in nedokumentiranega prenašanja;
- strokovne inštitucije naj se tudi v mednarodnem merilu povezujejo z ustreznimi organi in organizacijami (ICOM, Interpol);
- vsestransko si prizadevati za izboljšanje vzgoje zavesti o vrednosti naravne in kulturne dediščine.

V letu 1993 sta Slovenska nacionalna komisija za UNESCO in ZRSVNKD organizirala okroglo mizo o problemih izvajanja Konvencije o ukrepih za prepoved in preprečevanje nedovoljenega uvoza in izvoza kulturnih dobrin ter prenosa lastninske pravice na njih.

Poglavitni namen te okrogle mize je bil predvsem odgovoriti (z nacionalnega vidika) na naslednja vprašanja in ukrepati, če kaj ne bi ustrezalo določilom Konvencije:

- ali smo ustrezno organizirani (register, strokovne službe, strokovnjaki)?
- ali imamo ustrezno zakonodajo (ki omogoča varovanje, oziroma izvajanje Konvencije)?
- ali ustrezno strokovno sodelujemo v mednarodnem merilu?

Razprava je znova izpostavila probleme, ki so rdeča nit vseh posvetov o tej problematiki. Muzealci so kritično opozorili na dokaj nespodbudno stanje dokumentiranosti in zavarovanja ne samo zasebnega, ampak še posebno muzejskega gradiva, saj le - ti podatki predstavljajo tudi osnovo za izvedbo procesa vračanja ukradenih ali protipravno izvoženih predmetov. Goriški muzealci so ugod-

no ocenili oblikovanje in delovanje Društva za varovanje dediščine Soške fronte, s katerim uspešno sodelujejo pristojne institucije. Opozorili so tudi na Odlok o nadzoru pri iskanju predmetov Soške fronte in arheoloških izkopavanj, ki omogoča pooblaščenim osebam kontrolo nad terenskim delovanjem.

V preteklem letu je pripravilo Društvo slovenskih muzealcev zborovanje v Dobrni, kjer je bila znova predstavljena obravnavana problematika v okviru posebne delovne skupine z vodilno temo "Problem kulturne dediščine zunaj muzejev".⁹

V prispevkih so se po pričakovanju zvrstili že dolgo znani in večkrat predstavljeni problemi in zakonske pomanjkljivosti oziroma nedorečenosti, kot so nevsklajeni kriteriji, neustreznost dokumentacije za izvozna dovoljenja, potreba po vzpostavitvi inventarja elementov - predmetov kulturne dediščine, publiciranje zbirk itn.

Še posebno je bila izpostavljena potreba po centralnem vodenju izvoznih dovoljenj za predmete kulturne dediščine in problem dvojnosti postopka izvoznih dovoljenj. Zaenkrat ju določata po eni strani (že predstavljeni) Zakon o naravni in kulturni dediščini, po drugi strani pa Zakon o zunanjetrgovinskem poslovanju (Ur. l. RS 13/93) in Uredba o razvrstitvi blaga v oblike izvoza in uvoza (Ur. l. RS 41/93, 45/93), v kateri 4.čl. pooblašča Ministrstvo za kulturo za izdajanje dovoljenj za izvoz predmetov kulturne dediščine.

Ob koncu pregleda posvetovanj o obravnavani problematiki, moramo omeniti tudi mednarodni simpozij, ki je leta 1991 potekal v Ljubljani pod okriljem Združenih narodov, Ekonomske komisije za Evropo, na temo že omenjene konvencije z naslovom "Uskladitev mejnega nadzora nad dobrinami". Pravnik dr. Milan Vivod je v izčrpnem prispevku¹⁰ predstavil dejanski in zakonski zgodovinski pregled in razvoj obravnavane tematike; še posebno je poudaril pomen uskladitve vseh zakonov, ki se kakorkoli navezujejo na problematiko prometa in izvoza premične kulturne dediščine. Izpostavil je potrebo po izdatnejši popularizaciji kulturnih dobrin, oziroma po povečanju pedagoškega vidika dejavnosti kulturnih in pedagoških ustanov.

Dr. Tone Cevc je v svojem prispevku¹¹ - v luči določil predstavljene konvencije - opozoril na problematiko nezakonitega izvoza premične etnološke dediščine iz naše države.

Kljub mnogim navedenim problemom - še posebno v zvezi s preštevilnim izvozom predmetov etnološke dediščine - se nakazujejo in tudi že obstajajo pozitivne spremembe, ki nam obetajo ustrežnejše postopke in izvedbo nam neljubih delovnih opravil - izvoznih dovoljenj.

V preteklem letu je zaradi dvojnosti zakonodajnih postopkov in v prispevku predstavljenih problemov, Ministrstvo za kulturo izvedlo moratorij za masovni izvoz predmetov kulturne dediščine in prevzelo izključno pravico za izdajo izvoznih dovoljenj. Zavod Republike Slovenije¹² je pripravil na njegovo zahtevo osnutek Pravilnika o postopku za izdajo dovoljenj za izvoz kulturne dediščine, ki čaka na

potrditev s strani ministrstva. Bistvene sestavine, ki uvajajo novosti v postopku izdaje izvoznih dovoljenj so predvsem naslednje:

- sedež, koordinacija komisije in izpeljava postopka izvoznih dovoljenj naj bi bila na MK - ZRSVNKD: vsebina bo dorečena v posebnem poslovniku;
- razdelana je podrobna vsebina obrazca "vloga za izvoz" (zahteva se npr. tudi dve fotografiji predmeta itd.);
- izvozno dovoljenje naj bi izdalo Ministrstvo za kulturo;
- originalni izvod dovoljenja bi dobila carinarnica, vlagatelj le overovljeno kopijo; vlagatelj bi moral obvestiti Zavod o začetku postopka izvoznega carinjenja, kjer bi moral biti prisoten tudi član komisije za izvozna dovoljenja;
- v osnutku so predstavljena generalna merila kot pripomoček pri vrednotenju; Pri pregledu osnutka, pripravljenega na osnovi poznavanja poglobitnih dosedanjih problemov postopkov izdaje izvoznih dovoljenj, bi se omejila le na dve pripombi, ki se mi zdita zaenkrat bistveni, a tudi hitro rešljivi:
- natančno doreči sestavo komisije (usklajevalec bo na ZRSVNKD);
- opozoriti pri merilih vrednotenja, da starost predmeta za etnološko stroko ni ključni element vrednotenja. Znova poudarjam, da je za etnologue lahko pomemben tudi pred kratkim izdelan predmet, če dokumentira določen način življenja in je pomemben za izoblikovanje celostne identitete obravnavanega območja. Celo trdimo, da je eden od ključnih elementov za vrednotenje (nasploh) opustitev izdelave določenega predmeta, oziroma tehnologija njegove izdelave.

Opombe:

1. Predstavljeno gradivo, seveda v skrajšani obliki, sem predstavila na treh posvetih o tej problematiki, na posvetu v KIC-u leta 1991, v Brežicah v letu 1992, kakor tudi na posvetu muzealcev in konservatorjev na Oddelku za etnologijo oktobra leta 1993. Gradivo je bilo posredovano Ministrstvu za kulturo, Gospodarki zbornici in Ministrstvu za ekonomske odnose in razvoj (prevzelo je trgovinsko dejavnost).
- Na posvetu na Oddelku za etnologijo je bila oblikovana posebna delovna skupina, ki usklajuje merila vrednotenja za področje naše stroke.
2. Anka Novak, Spreminjanje vrednotenja etnoloških predmetov. Glasnik SED 16 (1976) 3, s. 48.
3. Ralf Čepiak, Razmerje med etnologijo in muzeologijo oziroma etnološkim muzealstvom danes. Glasnik SED 23 (1983) 2/4, s. 61.
4. Ivan Šedej, Vprašanja vrednotenja etnoloških spomenikov. Glasnik SED 17 (1977) 1, s. 3.
5. Ralf Čepiak, Razmerje..., s. 64.
6. Slavko Kremenšek, Uvod. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Uvod, Poročila, Ljubljana 1976, s. 1.
7. Zvezdana Koželj, Znak za starine in predmete premične kulturne dediščine. Lucas 1 (1991) 5/6, s. 8 - 9.
8. Jana Tomažič, Marta Timer, O prodaji in izvozu premične kulturne dediščine. Glasnik SED 33 (1993) 3/4, s. 59 - 62.
9. Društvo muzealcev, Zborovanje slovenskih muzealcev. Dobrna 1993. (glej prispevke Zadnikove, Keršičeve in Petričeve)
11. Vlado Vivod, The international legal protection of the traffic of the works of art and objects and collections of educational, scientific and cultural character. Mednarodni simpozij: Harmonization of Frontier Controls of Goods, Ljubljana 1991, (New York 1993), s. 313 - 329.
11. Anton Cevc, Frontier Control of the Movable Cultural Heritage. Harmonization..., s. 330 - 332.
12. Osnutek Pravilnika je pripravila dr. Jelka Pirkovič s pravno službo Zavoda.

DOMAČA IMENA ZA ROŽE V PUNGERTU PRI ŠKOFJI LOKI

FRANCKA BENEDIK

Domača imena za rože, predvsem travniške, pa tudi nekatere trave, njivske plevele in okrasne rože so navedena tako, da je na prvem mestu slovensko poimenovanje, na drugem latinsko, sledi poknjiženo domače in nato domače v narečni transkripciji. Slovensko je na prvem mestu zaradi lažjega iskanja, latinsko na drugem pa zaradi uveljavljenega označevanja rastlin v botaniki. Slovenska imena so navedena po abecednem redu. Pri tem je na prvem mestu zmeraj odnosnica in na drugem določilo, npr. zvonček, mali. Z enim križcem so označena imena, ki jih nekateri še poznamo in včasih tudi uporabimo, bolj pogosta pa so druga; z dvema križcema pa so označena tista imena, ki so samo izpričana, bodisi ustno ali v knjigah, danes pa jih nihče ne uporablja. Z E je označeno tudi, če je običajna raba v ednini. Dodano je še, če se rastlino smatra za njivski plevel, okrasno ali škodljivo rastlino.

Navedene so predvsem tiste rože, ki imajo svoja poimenovanja različna od standardnih. Veliko rastlin namreč tako kot drugod sploh nima imena. Imena imajo predvsem bolj razširjene rože in druge rastline. Včasih so navedena tudi tista imena, ki so enaka standardnim. To je predvsem tedaj, ko za gotovo vem, da imajo v drugih krajih drugačno ime, ali pa ima drugačno ime od standardnega le določena vrsta iste rastline. V nekaterih primerih je poimenovanje navedeno zaradi spola, ki je drugačen od standardnega, npr. oleandra. V takem primeru je dopisano, katerega spola je.

Imena za rastline se v veliki večini uporabljajo v množini, tudi če gre za eno samo, predvsem rožo. Deloma je vzrok v tem, da je mnogo cvetov sestavljenih iz posameznih cvetkov, deloma v tem, da rastejo v velikem številu, včasih pa verjetno tudi po analogiji na prva vzroka. Edninska oblika se rabi, kadar se želi poudariti, da gre za en sam cvet. Druga, manjša skupina so tiste rože, kjer je osnovna oblika edninska in se množinska rabi za poudarjanje večjega števila. Obstajajo pa tudi samo edninske in samo množinske oblike, ne glede na to, ali gre za en cvet ali več, poudarjeno ali nepoudarjeno.

ROŽA ('ru:ža) - beseda pomeni cvetnice, zdravilna zelišča in v novejšem času tudi necvetoče okrasne sobne rastline.

bezeg, španski (*Syringa vulgaris*) - španski bezeg (š'pa:nsk 'bezʎ)

ciklama (*Cyclamen*) - ciklama (cik'la:ma), + korčki ('kərčki), + soldatki (su'dtaki)

črnilec, (*Melampyrum*) - sničnik (s'ničn_ok)

dalija (*Dhalia*) - orgina (ur'yina), okrasna

dežen, navadni (*Heracleum sphondylium*) - /medvedove/ tace (/mid'vi:duve/ 'ta:ce)

dresen, (Poligonum) , dreselj (d'ri:sl) moški sp., E, plevel
 grabljišče, njivsko (Knautia arvensis) - šmarni križ (š'ma:rn k'riž), E
 ivanjščica (Leucanthemum) - marjetka (me'ri:tka), + rigelčki ('riγlōčki)
 jeglič, pomladanski (Primula veris) - medvedove tace (mid'vi:duve 'ta:ce) jetrnik,
 navadni (Hepatica nobilis) - mačje/mačkove učke/oči 'ma:čje/'ma:čkuve 'učke/
 u'či)
 kamilica, smrdljiva pasja (Anthemis cotula) - smrdulje (smer'dule)
 kapucinka (Tropaeolum) - kapucinarčki (kup'cinarčki), okrasna
 kislica, topolistna (Rumex obtusifolius) - ščavje ('ša:uje), drist (drist), dristovec
 (d'ristuc), se ruje iz trave
 kokalj (Agrostemma) - kokalj ('ku:kal), plevel
 kompava, brezstebelna (Carlina acaulis) - bodeča neža (bu'di:ča 'ni:ža)
 korenje, navadno (Daucus carota) - korenje (ku're:ne)
 kresničevje, navadno (Aruncus sylvestris) - kresnice (kris'nice)
 krizantema (Khrysanthemum) - vsesvetnica (uses've:tnōca), okrasna
 krvomočnica, rjavordeča (Geranium phaeum) - cigančki (z'γenčki)
 kukavica (Orchis) - kukavica ('kukuca)
 kukavičnik (Gymnadenia) (kukavičevke z "daljšim klasom" posamez njih cvetkov ne
 glede na barvo) - oves ('ous)¹, tudi kukavica ('kukuca)
 loboda (Atriplex) - loboda (lu'bo:da), plevel
 lučca, kukavičja (Lychnis flos - cuculi) - bogkov mesek ('bu:hku 'mesk)
 marjetica, navadna (Bellis perennis) - marjetke (me'ri:tke), + rigeljčki ('riγlōčki)
 migalica, navadna (Briza media) - bogkovi laski ('bu:hku 'la:ski), Marijine solzice
 (ma'rijne 'sousce), solzice, ('sousce)
 muhič (Setaria) - muhič ('muhč), plevel
 narcis (Narcissus) - narcisa (nər'cisa), + + lilija ('lilija, 'lilja), okrasna
 oleander (Oleander nerium) - oleandra (uli'a:ndra, li'a:ndra), okrasna,²
 osat (Cirsium) - osat (u'sa:t), plevel
 osat, mehki (Cirsium oleraceum) - škrbinec (šker'vinc), E
 pelargonija (Phelargonium) - pelargonija (pala'γu:nja), okrasna
 petelinček (Corydalis) - petelinčki (piti'linčki)
 pljučnik, navadni (Pulmonaria officinalis) - velikonočnice (vilka'no:čnōce,
 vilika'nočnōce)
 podlesek, jesenski (Colchicum autumnale) - podlesek (pod'lesk) /cvet jeseni/, pujs
 ('pujs), prašič (p're:šč) /listi s plodom spomladi/
 pokalica (Silene vulgaris) - pokalica, ('pu:kalca)
 predenica (Cuscuta) - predovnica (p'ri:dunca), škodljiva za travo
 razhudnik (Solanum) - češnjica ('či:šnōca), okrasna
 regačica (Aegopodium) - tace ('ta:ce)
 repuh, navadni (Petasites hybridus) - klobuki (klu'buki)
 resa, jesenska, (Calluna vulgaris) - vresje (u'resje), E
 resa, pomladna (Erica carnea) - rdeče vresje (ta r'deč u'resje), m. spol, E
 rogovilček (Galinsoga) - nemški plevel (ta 'ni:mšk pli'vi:u), E, plevel³
 rožlin (Althea rosea) - popelni ('po:plni), okrasna
 sedmarica ( ) sedmarica ('si:dmarca), + sedma rit ('si:dma 'rt)⁴, plevel

slak, njivski in navadni plotni (*Convolvulus arvensis* in *Calystegia sepium*) - slak (s'la:k); za natančnejšo določitev je plotni : veliki s. (ta 've:lk s.), E, plevel
 slez, navadni (*althaea officinalis*) - ajbiš ('a:jpš), E
 spominčica (*Myosotis*) /več vrst/ - + potočnica (pu'tu:čnoca), danes pogostejše spominčica (spu'minčica)
 svišč, spomladanski (*Gentiana verna*) - zaspančki (zas'pənčki)
 šaš, nizki (*Carex humilis*) - bogkovi laski ('bu:hku 'la:ski)
 šebolj, zlati (*Cheiranthus cheiri*) - fjola (f'ju:la), okrasna
 škrobotec, mali (*Rhinanthus minor*) - lošič ('lo:šč), E, travniški škodljivec
 šmarnica (*Convallaria maialis*) - šmarnica (š'ma:rnoca)
 teloh, črni (*Helleborus niger*) - teloh ('te:luh)
 trobentica (*Primula vulgaris*) - trobentica (tru'bi:ntica), + piskalica ('piskalca)
 tulipan (*Tulipa*) - tulipa ('tulpa)
 vetrnica, podlesna (*Anemone nemorosa*) - bogkove srajčke ('bu:hkuve s'ra:jčke)
 vijolica /več vrst/ (*Viola*) - fijolica (f'ju:lca)
 vijolica, divja (*Viola tricolor*) - divja mačeha (ta 'diuja 'ma:čaha), plevel
 volčin, blegajev in ... (*Daphne blagayana* in ...) - jegalovke bele, rdeče (i'ya:luke, ta r'di:če, ta 'bi:le)
 zajček (*Antirrhinum majus*) - zajčki ('zajčki), plevel, tudi okrasni
 zimzelen, navadni (*Vinca minor*) - zimzelen ('zimzilen)
 zvonček, mali (*Galanthus nivalis*) - zvonček (z'vənčk), + + norica (*nurica*)⁵
 zvonček, veliki pomladanski (*Leucojum vernum*) - kronica (k'ru:nca)
 zvončnica, razprostrta, tudi klobčasta (*Campanula patula*, *C. glomerata*) - petrov ključ ('pi:tru k'luč)
 žafran, pomladanski (*Crocus neapolitanus*) - podlesek (pu'd'lesk)
 žanjevcevec (*Polygala chamaebuxus*) - /marijini/ šolenčki (/ma'rijno/ 'šu:lnočki),
 petelinčki (piti'linčki)

OPOMBE

- O zapisu narečnih imen. Naglas je zaznamovan z znakom ' pred zadnjim soglasnikom naglašene zloga. Dolžina samoglasnika je zaznamovana z : za samoglasnikom. Glasova i: in u: sta tako označena zaradi enostavnejšega tiska, lahko pa se označujeta tudi z e in o s pikico zgoraj.
- To poimenovanje uporablja oseba, rojena na Osolniku. V Pungert se je primožila.
- Obliko ženskega spola uporablja oseba, rojena in do svojega tridesetega leta živeča v Sori. V Pungert se je primožila.
- Za ta plevel je v naših krajih splošno znano, da ga pred 1. svet. vojno ni bilo. Pravijo, da so ga prinesli Nemci in zato ima tudi tako ime. Obstaja celo varianta, da je bil neki ženski tako všeč kot cvetje, da ga je posadila v lonček in ga prinesla v naše kraje, kjer se je potem razširil. (Povedal Blaž Jamnik, Pungert, roj. 1933 ?)
- To ime pozna že omenjena oseba, roj. v Sori.
- Informacija Andreja Benedik (1896-1978), da so včasih tako rekli. Tudi Manko Golar navaja v spominih na očeta Florjana - Cvetka Golarja, roj. 1879 v sosednji vasi Gosteče, 1 km od Pungerta, obema vasema je skupna podružnična cerkev, Golarjevi imajo polje tudi v Pungertu, njegove besede: "...sem rad lazil ob Sori in nabiral **norice**...Zato mi je še danes najljubši pomladni cvet **norica**...". M. Golar, Deček z jabolki, Lj. 1988, Moj oče, 96. Tega imena danes v vasi nihče več niti ne pozna. Možno je, da je bilo pred 100 leti znano, lahko pa bi bil Cvetko Golar izraz prisvojil v Prlekiji, kjer je pozneje živel. Moj oče bi besedo v tem primeru moral poznati iz knjig.

TOLMINSKE POVEDKE ALI SLIKE NEKEGA ČASA

DARJA SKRT

POVZETEK

Tolminsko, hribovita, ponekod tudi gozdnata pokrajina, prepletena z obilico rečnih in potočnih voda, čuva v svojem jedru bogastvo pravljичnega in povednega sveta, nastalega skozi stoletja. Naj bo to ljudsko slovstvo spomin na preteklost ali pa zrcalo neke dobe, s sabo vsekakor prinaša odsev vsakdanjika, ne glede na to koliko so dejstva ovita v simbole nadnaravnega in skrivnostnega.

V drugi polovici 19.stol. se je pod vplivom romantičnega zgodovinopisja in nastajajoče nove vede etnologije začelo tudi na Tolminskem zbiranje in zapisovanje pravljic in povedk. Niti pravljice, niti bajke, niti legende ne zmorejo takšne zrcalne podobe družbe in odnosov v njej v nekem času kot ravno pripovedke. Tega se je verjetno zavedel tudi prof. Janez Dolenc, ki je obravnavane povedke izdal v knjigi s simboličnim naslovom Zlati Bogatin.

TOLMINSKO

Tolminsko leži na prehodu med alpskim svetom osrednjega dela Julijskih Alp na severu ter mediteranskim svetom na jugu, s katerim jo povezuje beneškoslovensko hribovje na zahodu, na vzhodu in jugovzhodu pa predalpsko območje Cerkljanskega hribovja ter dinarski svet Banjške planote.

V kulturnem smislu se na tem območju stikata in prepletata alpski in mediteranski kulturni krog. Prepletanje kulturnih prvin pa je tudi zgodovinsko pogojeno s pripadnostjo Oglejskemu patriarhu in Goriškim grofom do 16.stol. (v cerkvenem oziru do 18.stol) nato pa Habsburški monarhiji Avstroogrške države do leta 1918. Do cerkvenih reform pod Jožefom II po letu 1780, se je to območje tako gospodarsko kot duhovno vezalo na Čedad, posebej še zaradi dokaj samostojne cerkvene uprave tolminskega arhidiakonata, ki ga je za celotno območje imenoval Čedajski kapitelj. Tudi to je pripomoglo, da še danes prebivalci neradi slišijo, da pripadajo Goriški, pač pa se imajo za samosvoje - Tolmince. V okviru tolminske se sami ločujejo še po pokrajinskih enotah: Trenta, Bovško, Kobariško, Kobariški Kot, Tolminska kotlina, Baška grapa, Idrsko, Šentviška planota.

Tolminsko, hribovita, ponekod tudi gozdnata pokrajina, prepletena z obilico rečnih in potočnih voda, čuva v svojem jedru bogastvo pravljичnega in povednega sveta, nastalega skozi stoletja. Naj bo to ljudsko slovstvo spomin na preteklost ali pa zrcalo neke dobe, s sabo vsekakor prinaša odsev vsakdanjika, ne glede na to koliko so dejstva ovita v simbole nadnaravnega in skrivnostnega. Poleg tega je imela Tolminska srečo, da se je dovolj zgodaj za njeno ljudsko pripovedništvo zanimalo dovolj učenih ljudi. Z zbiranjem in objavo so pred pozabo rešili veliko število pravljic in povedk, saj jim prihajajoči nov način življenja v tehnološko ekspanzivni kulturi 20.stol. ni bil naklonjen. V glave ljudi so se namreč prikradle nove sanje in želje, nove pravljичne razlage vsega kar nas obdaja in se upodablja in

udejanja v slikovitem svetu reklam, brezštevilnih limonadastih televizijskih nadaljevanj in t.i. šund literaturi.

Stari svet se pred mladimi izgublja iz spomina, razgrinja in znova vrača pa se v obliki knjig in ponovnega iskanja indetitete, tako tesno povezane z naravo, ki nas obdaja.

Brez dvoma je za razumevanje ljudskega slovstva pomembno vsaj delno poznavanje zgodovinskega dogajanja. Da bi bolje dojeli svet takratnega človeka, ki je bil v večini kmet, si oglejmo kakšen je bil zgodovinski tok dogajanj na Tolminskem.

KRATEK ZGODOVINSKI PREGLED

Najstarejše predсловanske najdbe na Tolminskem so¹:

1. jamsko nadišče Divje babe pri Šebreljah nad dolino reke Idrijce, s sledovi iz srednjega paleolitika okoli 70.000 do 35.000 let pr.n.št.
2. arheološko najdišče na Mostu na Soči, ki datira od srednje bronaste dobe dalje (14. do 13. stol.pr.n.št. dalje) in sega oz. se nadaljuje v železnodobno svetolucijsko halštatsko kulturo.
3. najdišča v Tolminu iz mlajše bronaste dobe (ok. 1100 pr.n.št.) pa dokazujejo obstoj tedaj v srednjeevropskem prostoru obstoječe kulture žarnih grobišč tudi v Zgornjem Posočju.
4. najdišče v Idriji ob Bači imenovano tudi idrijska kulturna skupina, ki jo označujejo že prodor Keltov v 3.stol pr.n.št..Ta kulturna skupina je mejila na rimsko državo na jugu in keltskim Norikom na severu.

V rimskem obdobju je bilo to območje vključeno v rimsko deseto regijo, vendar pa je oddaljenost pokrajine in odmaknjenost od glavnih poti povzročila stagnacijo prej cvetočih kulturnih centrov.

V času preseljevanja ljudstev so sicer številna ljudstva, ki so preko tega ozemlja vdirala v bogato Italijo, pustila le redke sledove. Staroselci pa so se na tem ozemlju obdržali do prihoda Slovencev, katerih naselitev se je na tem ozemlju utrdila predvsem po končanih vpadih Madžarov v Italijo v 11.stol.

Leta 1077 je nemški cesar Henrik IV podaril Furlansko krajino, ki ji je pripadalo tudi Tolminsko, Oglejskemu patriarhu, ki je tako dobil posvetno in cerkveno oblast fevdalca na tem ozemlju do konca 15.stol. Oglejski patriarh je izvajanje cerkvene oblasti prepustil kapitlju v Čedadu, le - ta pa je imenoval upravnika - gastalda v Tolminu.

V tem času je potekala tudi t.i. "rovtarska kolonizacija", ko se je naselitev pomaknila tudi v bolj gorate in odročnejše predele Tolminskega. Patriarh Bertold je sredi 13.stol naselil nemške priseljence iz tirolske doline Pustertal v stranske gore in pobočja Baške grape, slovenske kmete med Tolminom in Kobaridom ter iz Oslice iz sosednje kranjske strani pa je naselil v rihtarijo Plužnje nad Idrijco. Dolžnost teh "kolonizatorjev" je bilo krčenje in obdelava gozdnega in neobljudenega sveta, zato pa so bili oproščeni mnogih davkov in dajatev, ki so jih morali plačevati njihovi sosedje. Oprostitev vseh teh dajatev je imela za posledico več osebne svobode,

manjša pa je bila tudi kontrola oblastnikov in zemljiških gospodov, zato se je tu razvil poseben, svojski svet, na katerega so bili, kljub težkemu življenju, posebno ponosni.

Z upadanjem oblasti oglejskih patriarhov, se je začela od 14. stol dalje krepiti oblast posameznih fevdalnih družin, posebno še Goriških grofov. Ko pa je leta 1500 umrl zadnji potomec goriških grofov, je njihovo posest in pravice podedoval habsburški cesar Maksimilijan in jih tudi ohranil v bojih z Benečani, ki so si tedaj na ruševinah oglejske oblasti pridobili Furlanijo in Beneško Slovenijo.

Tolminsko je dokončno prešlo pod Habsburžane leta 1521, ko je bila s pogodbo v Wormsu določena meja med Avstrijo in Beneško republiko.

Bovško je postalo samostojno glavarstvo zaradi zvestobe avstrijskemu cesarju med avstrijsko - beneško vojno.

Večstoletne vojne, zamenjava oblasti, ki je z mejo med habsburškim in beneškim ozemljem odtrgala Tolminsko od prejšnjih središč v Furlaniji, spremenjene gospodarske razmere ob prehodu iz naturalnega v denarno gospodarstvo, ter postopno odvzemanje nekaterih upravnih in sodstvenih pravic, ki so jih imeli Tolminci pod beneško upravo, vse to je poslabšalo položaj tolminskega kmeta. Posledica pritiskov in vedno večjih zahtev pa so bili seveda upori proti fevdalcem. Prvi večji upor je bil leta 1513 do 1515, največji, ki ga označujejo ko "veliki tolminski punt" pa leta 1713.

Že v prvi polovici 18. stol. je začelo tedanje tolminsko glavarstvo prehajati v odvisnost od glavarstva v Gorici, po letu 1754 pa je izgubilo svojo samostojnost in postalo odvisno od novoustanovljene okrožne oblasti v Gorici. Z ukinitvijo samostojnosti Bovškega glavarstva 1850. leta, se je vsa Tolminska združila v okrajno glavarstvo Tolmin v okviru ponovno oblikovane grofije Goriško - Gradiščanske.

Napoleonove vojne na prelomu 18. in 19. stol. so prizadele tudi Tolminsko, kamor so vdrli Francozi, ko so požgali utrdbo na Predelu. Večji del Tolminske je prišel pod Ilirske province. Po porazu Napoleona pa je Tolminsko ponovno pripadlo habsburški oblasti.

Do prve svetovne vojne je tudi na Tolminskem potekalo gospodarsko, kulturno in narodnopolitično življenje, ki ga je pretrgala prva svetovna vojna, ko se je celotno Posočje spremenilo v bojišče - t.i. "Soško fronto". Po končani vojni in razpadu Avstroogrške monarhije je Primorska in z njo seveda Tolminsko pripadlo Italiji. Prodor fašizma v Italiji, ki je imel za posledico tudi narodno zatiranje na Primorskem, je vzbudilo odpor Tolmincev. Najbolj dejavna je bila ilegalna organizacija TIGR.

Po drugi svetovni vojni je po političnem boju za zahodne meje Slovenije leta 1947 tudi Tolminsko dokončno pripadlo Jugoslaviji, po razpadu le-te 1991. leta pa je del samostojne Slovenije.

Skozi ves ta čas pa so nastajale med ljudmi povedke in pravljice, ki so odražale sanje ljudi, njihovo razlago nenavadnih dogodkov in upanje na boljši jutri. Z devetnajstim stoletjem in tehnično revolucijo, ki prinaša tudi močne družbene spremembe in drugačno ozaveščanje ljudi, pa začne ta svet zamirati.

Etnologija uvršča pravljice in povedke v sklop duhovne kulture in sicer pod razdelek umetnost oz. besedna umetnost.

Razlogi za nastanek ljudske umetnosti so raznoliki. V tej zvezi je govor o sproščanju duševnih napetosti in strasti, o zadovoljevanju družbenih potreb, povezanih v prvi vrsti s svetom verskih predstav, o potrebi in težnji po sporočanju, izražanju čustev in doživetij. Med izvire umetnosti naj bi sodila mikavnost umetniškega oblikovanja, draž ustvarjanja. Nekatere oblike umetnostnega izraza povezujejo z vsakdanjim ali določenim delom. Sploh naj bi bila umetnost na bolj zgodnih stopnjah kulturnega razvoja mnogo tesneje povezana z vsakdanjostjo kot v kasnejših zgodovinskih razdobjih².

Poleg čarovnih formul in zagovorov so bili v nevezani besedi z oblikami verske zavesti tesno povezani miti, kasneje do določene mere pa še nekateri pregovori in legende, ki so imeli tudi vzgojni značaj.

Med stvaritve s povsem profano vsebino in v prozni obliki spadajo pripovedke, pravljice in uganke.

V drugi polovici 19.stol se je pod vplivom romantičnega zgodovinopisja in nastajajoče nove vede etnologije začelo tudi na Tolminskem zbiranje in zapisovanje pravljic in povedk³. Zapisovalci in raziskovalci še posebno pa Andrej Gabršček so menili, da je ljudsko slovstvo: "...cvet narodovega življenja in da nam iz njega odseva vse notranje in zunanje življenje vsakega naroda.⁴". Pravljice so se rojevale ob mrzlih zimskih večerih, ko so se pri predicah zbirali fantje. "Tu so se zbijale razne vsakovrstne šale, pripovedovale pravljice, popevale stare pesmi in skladale nove pesmi in pravljice.⁵" Gabršček kot vir pravljic omenja tudi razne popotnike (branjevce, berače), ki so v zahvalo ali dar za prenočišče pripovedovali in kratkočasili otroke in odrasle.

In kaj nam tolminske povedke povedo danes?

Prof. Janez Dolenc⁶ se je ubadal z razdelitvijo povedk in je tolminske povedke razdelil v deset razdelkov⁷:

- bajne povedke
- legendne povedke
- coprniške povedke
- zgodovinske povedke
- razlagalne povedke
- strašljive povedke
- roparske povedke
- šaljive povedke
- živalske povedke
- novelistične povedke

V pričujočem zapisu in razmišljanju si bomo zaradi obilice podatkov, ki nam jih povedke nudijo поблиže ogledali le prve razdelke.

Bajne povedke zajemajo vsa bajna bitja iz predkrščanske dobe, kot so velikan, divji mož, divja baba, krivopeta, vedomec, mora, divja jaga ipd.⁸

Kar nam v tem razdelku najprej pade pred oči, je izjemen položaj ženske kot nosilke znanja, vedenja, prerokovalskih sposobnosti in neke notranje, nefizične moči. Ženske kot glavne nosilke zgodbe se pojavijo v kar 24-ih povedkah od skupno 35 povedk. Pojavijo se kot divje babe⁹, duge babe¹⁰, jage babe¹¹ in krive pete¹². Za ženski lik lahko vzamemo tudi moro¹³ in jago¹⁴, ki se personificirata v ženski podobi. Posebno mesto zavzemajo tudi duše, ki so v zgodbicah ženskega spola, imenovane farce oz. zaplantane (začarane) duše¹⁵.

Udeležba moških kot glavnih akterjev povedke pa je dokaj skromna.

Njihovo znanje in moč pridejo le redko do izraza. Pojavijo se le v osmih povedkah kot bedunci (vedomci)¹⁶, gejd¹⁷, divji mož¹⁸ in Krukler¹⁹, sem pa končno lahko uvrstimo tudi škrate, saj se personificira v moškem liku²⁰.

Od kod tako močna vloga žensk?

Brez dvoma gre iskati pripomočke za razlago v historičnih dogodkih. Janez Dolenc uvršča nastanek motivov in oseb povedk še v predkrščanski čas.

Močnejše naseljevanje Slovanov na to področje se je pričelo šele od 8.stol. dalje. Ozemlje so zavzeli in nato naselili kot vsa nomadska ljudstva pred njimi: z osvajalnimi pohodi in vojnami. Zato lahko sklepamo, da so se tudi na Tolminskem spustili v vojno s staroselci - poljedelci in jih premagali, nato pa to področje tudi naselili. Bogo Grafenauer opisuje naseljevanje alpskih Slovanov zelo nazorno: "Alpski Slovani so prišli v zelo opustošene pokrajine, tudi sami so uničevali staro romansko prebivalstvo. Tudi gospodarsko so zaostajali za Germani. (...) Obsežni deli sloveskega ozemlja so bili takrat še zarasli z gozdovi. V prvem času so se Slovani naseljevali predvsem v posameznih naselbinskih jedrih..., kjer je bilo le mogoče so se naselili na staro kulturno zemljišče."²¹

Iz zgornjih podatkov lahko predvidevamo, da so se na določen način spojili s preživeli staroselci. In kdo je preživel osvajalne vojne Slovanov (pa tudi Obrov)? Gotovo je, da so bile to v veliki večini ženske. Možje so morali v boj za obrambo svojega doma, ženske pa so ostale doma. Večina mož je padla, preživele ženske pa so se umaknile na obrobje novonastale skupnosti slovanskih prišlekov. V povedkah živijo vse divje oz. duge babe²² v jamah, pod skalnim robom blizu izvira, nad prepadi, na robu jase, na robu grebena v bližini planine, vrh senožeti, nad vasjo v bližini gozda, skratka daleč proč od naselja. Verjetno so se Slovencem zdele staroselke čudne, skrivnostne, polne čudodelnega znanja, zaradi tega pa tudi strašljive in grozeče. Zato so jih dojeli in jih naslikali v spomin kot velikanke, z dolgimi razmršenimi lasmi, polnimi uši (ki so jih resnici na ljubo imeli v obliki tudi oni sami), s petami obrnjenimi naprej (krivopete) in oblečenimi v čudna oblačila. Veliko tesnih, pravzaprav nekakšnih sosedskih stikov z njimi niso imeli, saj so se staroselke zadrževale le na obrobju naseljenih področij. Kljub svoji skrivnostnosti so svoje znanje razdajale novim domačinom. Le-ti, prej vajeni bolj nomadskega

življenja ali kvečjemu motičnega poljedeljstva niso znali sestaviti lesenega pluga. Zato so jim svetovale kako ga izdelati²³. Njihov nasvet je ohranjen v verzni sestavi in se različne variante med sabo le malo razlikujejo. Nasvet se je glasil:

"Drgavit, drgavit
narobe zvit,
črna trna pregl,
to bo stanovit."²⁴

Nato so jih naučile orati z živino oz. voli²⁵.

Pokazale so tudi kako zvezati drva, da jih lažje pripelješ iz gozda domov²⁶, naučile so jih sirit²⁷, nabirale so zelišča in zdravile ljudi²⁸. Včasih so se približele ljudem in jim svetovale kdaj je primerno sejati in kdaj pobirati pridelke saj so znale napovedovati vreme²⁹. Skratka nove slovanske prišleke in osvajalce so kultivirale in jih naučile poljedeljstva. Zanimivo je tudi, da so staroselke vedno učile in naučile le moške, medtem, ko jih ženske niso sprejele, jim niso verjele ali pa so se jih bale³⁰. Ženske so divje babe tudi uporabljale kot zastraševalni element pri vzgoji otrok.

Čisto na koncu tega razdelka pa lahko poudarimo še element umiranja starega sveta. Ta proces je v povedkah zelo nazaorno prikazan na dva načina.

Prvi je poroka.

Obstajata dve lepi povedki, kjer se divja čeča in krivopeta poročita z domačinom, kmetom³¹. Obe imata sposobnost jasnovidnosti.

Divja čeča je spadala k skupini divjih bab, ki so naučile kmete orat z voli. Po poroki je povila prvorojenca, ki ga je zadušila, saj je videla v prihodnost. Videnje pa ji je pokazalo, da bo sin pridanič in bo končal na vešalih. Njeno sposobnost uniči stara mati v hiši, saj ji ponoči položi v posteljo, dolge razčesane lase, ki jih je sicer imela spuščene preko postelje. Divji čeči so prav njeni lasje dajali moč jasnovidnosti in s tem na nek način tudi vodilni ali pa vsaj enakopravni položaj v družini. Ob tem dejstvu se nakaže tudi vprašanje matriarhalnih elementov v družbi in družini, vendar je to vprašanje tako kompleksno, da zahteva poglobljenejšo in obširnejšo raziskavo in študij. Vsekakor pa ne gre zanemariti predlog Sellnowe, da vzamemo: "...kot načelo delitve proizvodnje, ki upošteva tudi odnose v proizvodnji, to je organizacijo proizvodnje in razvoj produktivnih sil."³² Divja čeča tudi drugič rodi sina, ki pa postane kmet. Poljedelstvo se tako dokončno utrdi, z njim pa prav gotovo tudi določena oblika družine in družbe, ki je brez dvoma patriarhalna.

Tudi poroka krivopete z domačinom ima podoben rezultat. Krivopeta se ob moževi odsotnosti odloči pobrati še nezrel pridelek, ker vidi v prihodnost, da prihaja toča, ki bo vse uničila. Po prihodu domov, jo mož nadre, zlo pa ji stori šele takrat, ko vidi, da je imela prav, saj je toča uničila vsem ostalim ves pridelek. Takrat jo imenuje krivopeta, čeprav ji ob poroki obljubi, da jo ne bo v skupnem življenju nikoli tako imenoval. Krivopeta odide in se nikoli več ne vrne. Zaradi njenega večjega znanja, srčnosti in videnja naprej, se možu še prikaže in mu najprej podari štreno volne, ki se nikoli ne konča, nato pa ga nauči še kako se naredi lesen plug. Nato pa zopet

izgine v neznanu in se nikoli več ne vrne. Spomin na stari svet je le znanje oz. del znanja, ki je ostalo za njo.

Drugi način umiranja starega sveta pa je prihod krščanstva.

V povedkah se divja baba pojavlja tudi kot jaga (jaga baba, duga jaga, divja jaga). Divja jaga je rada razsajala ob smrti. Takrat je pred sabo vse pomendrala in človek se je pred njo lahko rešil le tako, da se je vlegel na narisan križ. V povedki Divja jaga³³, kmeta reši gotove smrti svetinja, ki jo je dobil iz Rima.

Spet drugič postavi duga jaga kmeta pred preiskušnjo, ki pa jo po nasvetu svoje žene in duhovnika uspešno reši in jo za vedno prežene iz svojih krajev³⁴.

Kot simbol novih moči se pojavi "pobč" Janez, ki ga ulovi jaga baba in ga skuša ujeti na limanice z lešniki (simbol plodnosti?) Vendar se fantek znajde in jo obglavi. Tudi v teh krajih se jaga baba ne pojavi več³⁵.

Legendne povedke

Legendne povedke zajemajo vse motive v zvezi s krščanstvom, tako pozitivne osebe (Jezus, Bog, Mati božja, sv.Peter, sv.Ana) kakor tudi negativne (hudič, hudoba, hudobni škrat, Lucifer).

Stari predkrščanski, pedslovenski svet je torej umrl. Rodila se je nova kultura z novim ljudstvom. Iz zgodovine vemo kaj je v kulturnem in političnem pogledu pomenilo pokristjanjevanje. Krščanstvo je dalo absolutni pečat, ne samo Slovencem in slovenskemu prostoru, pač pa celotni Evropi. S prihodom krščanstva na Tolminsko stari svet v vidnem (institucionalna religija, kultura, staroselski prebivalci) polju popolnoma umre. Zasadra pa se v podzavesti sedaj tu že ustaljenih Slovencev in se zrcali skozi razlago dogodkov okoli sebe. Spoji se s krščansko mistiko in religijo ter oblikuje nov svet, svet po meri Tolminca - kmeta, ki tu živi.

Največ dela so imeli Tolminci s preganjanjem hudiča. Kar 13 legendnih povedk³⁶ od 23 prikazuje kako je hudič skušal ljudi, kako jim je hotel škodovati in kako so ga Tolminci in Tolminke premagali.

Uvajanje novosti, gradnja novega hleva³⁷, mlina³⁸ ali izdelava stopnic oz. poti na Rombon³⁹, je zahtevala od domačinov veliko znanja, pa tudi denarja. Obojega jim je na žalost primanjkovalo. V svoji podjetnosti, pa tudi želji po obstanku, so naredili nekakšno pogodbo s hudičem. Pogodba pravi, da jim bo hudič vse željeno zgradil do jutra in sicer prej preden petelini zakikirikajo. Za plačilo pa bo zahteval človeško žrtev, to je človeka, ki bo prvi prestopil prag njegovega dela. In res, hudič se trudi in dela celo noč, kmetje pa so vedno bolj v skrbeh, saj delo hitro teče in z gotovostjo bo končano pred petelinjim kikirikanjem. Popade jih strah, saj vedo, da bo od njih zahteval plačilo - človeško žrtev. Nato nastopi odločilni element. Prestrašene kmete - gospodarje vedno rešijo njihove odločne, sposobne in pametne žene, ki petelina prebude preden vstane zora. Hudič je poražen, mora se umakniti brez plačila, delo pa je tudi opravljeno. V povedki Hudič in šivilja⁴⁰ se

hudič direktno spopade z mlado šiviljo, vendar na koncu prav neumno in neslavno propade. Znanje, skromnost in sposobnost premagajo pohlep po moči, zmagi in oblastnosti.

Že v bajnih povedkah nakazana močna vloga ženske, se tu ohranja, vendar na veliko manj opazen in bolj prefinjen način. Če so v bajnih povedkah bile divje babe popolne nosilke znanja in so prišleki in na novo nastajajoči kmetje izpadli kot skorajda popolni nevedci, se v legendnih povedkah slika nekoliko spremeni. Tu je kmet že gospodar. On odloča. Odloča sam ali pa skupaj z drugimi možmi. Odločitev se v tistem trenutku zdi najboljša ali pa morda edina pravilna. Manjka pa ji vpogled v prvi naslednji korak v prihodnost. V prihodnosti se kmalu pojavijo hudi problemi, ki moškega prično prepozno stiskati za vrat. Šele v tem trenutku se pojavi njegova žena (ali pa katerakoli druga ženska), ki s prisebnostjo, logičnostjo in odločnostjo reši problem. Moški se zave njene moči, ki jo slikovito izreče: "Kar hudič ne zmore, baba pripomore." Te povedke nam dajo misliti, da kljub uradno patriarhalni družini in celotnemu družbenemu sistemu, ki je temeljil na moškem principu in moči, ženska na Tolminskem le ni imela tako stranske neopazne in nespoštovane vloge. Čisto očitno je, da se njena vloga ni omejevala le na rojevanje otrok in na tekanje okoli moža, da mu v vsem ugodí. Pri pomembnih, pa verjetno tudi manj pomembnih stvareh je imela svojo besedo, ki je v končni fazi tudi nekaj pomenila.

Če slednjo trditev postavimo ob bok gospodarski zgodovini na Tolminskem, se srečamo z dejstvi, ki našo trditev glede vloge ženske v družini in ožji družbi (t.j. vaški skupnosti) samo še potrjujejo. Borna tolminska pokrajina je svojim prebivalcem, predvsem kmetom, nudila le malo možnosti za preživetje. Njiv skorajda ni bilo, gozdovi so bili bolj borni, zato so se morali ljudje znajti drugače. Že od srednjega veka dalje vse tja do prve svetovne vojne se je uveljavljalo sezonsko delo oz. sezija. Zgodovinar Drago Sedmak v svojih raziskavah o sezonskem delu oz. seziji pove: "Sezonski delavci so začasno delali v gozdovih Slavonije, Bukovine, Galicije in Transilvanije. Najdemo jih tudi pri regulaciji rečnih in hudourniških strug, ter pri izgradnji železniških prog in predorov, kjer so delali celo še na začetku našega stoletja⁴¹". Posebna oblika sezonskega odhajanja v tujino je bilo tudi krošnjarstvo ali hauzirovstvo. obstojale so štiri vrste krošnjarjev⁴²:

1. cúnjarji - pobirali so odpadke kot so cunje, kosti, ščetine, parklje, rogove, perje in jih zamenjavali s predmeti kot so: igle niti, trakove, ogledalca, zaponke, sponke, glavnike....
2. krošnjarji ali hauzirovci - ponujali so tekstilno blago, galanterijo, kovinske in usnjene izdelke, obuvala....
3. sukňjarji - prevažali in prodajali so blago po celotni avstroogrski monarhiji s konjsko vprego. za nakup blaga pri židovskih trgovcih so se zadolžili in po opravljenem delu oz. seziji so obveznosti poravnali. Za vsak slučaj, da ne bi izgubili svojega premoženja, pa so se zavarovali tako, da so imetje pred potovanjem prepisali na ženo.

4. optikarji - delovali so kot nekakšni potujoči očesni zdravniki, saj so ljudem ugotavljali okvare oči in določali dioptrijo. Poleg očal in nanosnikov so ponujali tudi toplomere, tlakomere in daljnoglede.

Iz zgornjega lahko vidimo, da je bila na Tolminskem odsotnost moških od doma zelo pogosta. V času njihove odsotnosti, je vso odgovornost, organizacijo in delo doma prevzela žena. To ji je vlivalo samozavest, hkrati pa ji je tudi dajalo statusno boljši položaj v družini in družbi. Njen glas je bil toliko močan, da se je lahko zapisal tudi v spomin povedk.

Če se ozremo na delitev arhaične formacije družbe in pustimo za sabo razprave o matriarhatu in patriarhatu, lahko opazimo pri vlogi moškega v družini in družbi podobnost vodilnim položajem moških v prvotnih srenjah lovcev in nabiralcev, "...ker vodilnega položaja moških v prvotnih srenjah lovcev in nabiralcev, kakor njim lastne očetvoske odnose ne moremo istovetiti s patriarhatom, ker vodstvo moških ni dosegalo več kot avtoriteto."⁴³ Seveda gre v primeru Tolminske že za višjo in razvitejšo obliko gospodarstva in celotnega družbenega ustroja (končno povedke le izhajajo od začetka srednjega veka in fevdalizma dalje). Vendar se v družini ohranjajo ali pa na novo vzpostavljajo nekakšne že znane oblike odnosov v družini, ki so tu nastale pod pritiskom težkih geografskih naravnih in geografskih osnov za določeno obliko gospodarstva.

Legendne povedke, ki vključujejo svetnike so le 4 od 23-ih. Prvi dve pripovedujeta kako je nastala cerkev sv.Margarete v Klarjah⁴⁴ in dogodke pri postavitvi cerkve sv.Brica v Volarjih⁴⁵, drugi dve pa nakazujeta kaj vse se lahko zgodi, če se ne spoštuje cerkvenih zapovedi⁴⁶ oz. kako lahko tako spoštovanje in molitev rešijo človeka⁴⁷. Te štiri povedke so glede na celotno število legendnih povedk v manjšini, nakazujejo pa prihod in vzpostavitev krščanske etike in morale v ljudsko pojmovanje dobrega in zlega.

Ostaline starega sveta in predkrščanskega verovanja se združijo v kalamonu⁴⁸, ki ga imajo ljudje doma. Nevšečnosti, ki lahko nastanejo zaradi nepravilne uporabe sicer odganjajo s klicanjem Marije in Boga, vendar knjige ne uničijo, pač pa jo ohranijo.

Coprniške povedke

Verjetno ni naključje - ne glede na to koliko je ta vrstni red Janez Dolenc zavestno izbral - da legendnim povedkam sledijo coprniške povedke. Copranje, čaranje, uroki in skriti začarani zlati zakladi, so se v ljudskem vedenju in znanju ohranili daleč v začetke industrijske dobe 19.stol. neglede na to, da jih je cerkev preganjala in prepovedovala.

V tem razdelku se pojavijo coprniki in coprnice, zagovarjalci vseh urokov in boleznih ter klicatelji hudiča s kalamonom v roki. Veliko je pripovedk, kjer se dogajajo

coprnijske v zvezi s planšarstvom npr.: zacoprane košpe, zacopran kotel, zacoprana pinja...

Vzroke za takšno pozornost zacopranim predmetom iz planin gre iskati v izredni pomembnosti ovčjih in kravjih planin v gospodarski strukturi tolminskega kmeta. Plodnih površin v obliki njiv in polj je na Tolminskem izredno malo. Zato so se kmetje, poleg obdelave v večini primerov le manjših krpic zemlje, ukvarjali predvsem z živinorejo. Spomladi in poleti se je živina pasla na vaških travnikih, poleti pa so jo odgnali v planine. Planine so bile zaradi strmih gora v glavnem ovčje in kozje, le na položnejših predelih je bilo nekaj kravjih. Od pridelka, ustvarjenega na planini, je bila v marsičem odvisna njihova prehrana, pa tudi ostali živlensko pomembni artikli, ki so jih dobivali z menjavo ali prodajo sira, skute, masla, volne...

V coprniški povedkah se ustvarja dualističen odnos do zacopranosti.

V povedki Zacoprane košpe si je pastir pomagal z zacopranimi košpami⁴⁹ pri paši ovc in koz. Zacoprane košpe so mu čuvale živino, da ni zbežljala in se porazgubila po strminah gora.

Ta povedka nam daje misliti, da so pri čuvanju ovac uporabljali tudi magijska ali coprniška dejanja. V trdem boju za obstanek so si pač pomagali z vsem razpoložljivim znanjem in vedenjem kar so ga premogli.

Na drugi strani pa lahko opazimo tudi sledove črne magije. Zacopranost je lahko negativna, če izvira iz škodoželjnosti človeka. S pomočjo copranja so sosedje kradli⁵⁰ mlečne izdelke ali pa preprečevali nastanek le-teh⁵¹. V vseh takšnih primerih so ljudje poznali zagovore in zaščitna dejanja, ki so jih varovali pred zacopranostjo.

Posebno petlarji (berači) so bili večji takega znanja in so ljudem pomagali v zameno za kos kruha in prenočišče. Petlerji se pojavljajo skozi vse vrste povedk. To so bili brezdomci, brezimetniki, ki so potovali po svetu ter prosili za grizljaj hrane in prenočišče. Bili so polni poznavanja in znanja o ljudeh, o naravi in njenih zakonitostih, saj so bili od obojega odvisni. Vseskozi se pojavljajo kot nosilci nekakšnega nedoumljivega znanja. S svojimi nasveti prihajajo kot rešitelji eksistenčnih problemov kmetov in z zornega kota našega pojmovanja sveta se nam kažejo kot filter tedanje nižje, predvsem kmečke plasti družbe. Zato se petlarji skozi vse povedke pojavljajo kot pozitivne, na prav poseben način spoštovane osebe, ki se jih drži nekakšna nenapisana zapoved nedotakljivosti. Med kmeti je veljalo nenapisano pravilo, da jih ob njihovi prošnji za grizljaj hrane in prenočišče ne smejo odgnati proč, saj se jim kasneje to lahko maščuje.

Tretji pomemben sklop coprniških povedk sestavljajo povedke o skritih in neodkritih zakladih. Veliko je motivov o skritem zlatu v gori Bogatin, kamor so ljudje zares hodili kopat zlato⁵². Vendar so bili ti pohodi popolnoma neuspešni. Kadarkoli so zlat zaklad našli, sta jim narava ali Bog na tak ali drugačen način preprečila, da bi ga izkopali in odpeljali s sabo.

Najlepše odslikava ves smisel skritega zaklada v Bogatinu prav povedka z naslovom Zlati Bogatin. v tej povedki se znova pojavljajo nekateri elementi, ki so sicer značilni tudi za ostale:

- prepad kot simbol med znanim in neznanim
- človeški pohlep kot destruktivna sila v človeku, ki mu preprečuje, da bi našel blagostanje in srečo.

Zlato ohranja v vseh časih in družbenih sistemih svojo veljavo in vrednost. Zato zlati zaklad prav lahko razumemo kot končni cilj iskanja sreče in zadovoljstva. Cilj pa se odmika sorazmerno z rastjo pohlepa po nepotrebnih in čezmernih materialnih dobrinah, dokler dokončno popolnoma ne izgine, človeka pa pahne v nesrečo ali celo smrt.

Vsekakor so povedke z motivom zlatega zaklada povezane tudi z moralo, etiko in normami, ki oblikujejo nek čas. Vrednost zlatega zaklada je brezčasna in večna. Sanje o tem kako ta zaklad izgleda pa je prikrojen dobi v kateri človek živi. Edino kar je v sanjah večno kot zaklad pa so človeška neskromnost, neumnost in pohlep, ki v človeku zbudijo stanje hazarderstva v katerem človek zastavi tudi svoje življenje, za majhen košček slike zlatega sija v svojem žepu. Zato so v teh povedkah zaklad odkrili in videli le skromni ljudje, ki od neba in narave niso zahtevali ničesar, kar bi presežalo njihove meje.

Janez Dolenc pa pojmuje zaklad kot simbol človekovega duhovnega bogastva in spomina na preteklost, odetega v ljudske povedke, pravljice in pesmi. Zato tudi takšni zbirki spominov simbolično nadene ime Zlati Bogatin.

Za konec pa v kratkih stavkih preglejmo še opredelitve ostalih povedk

Zgodovinske povedke

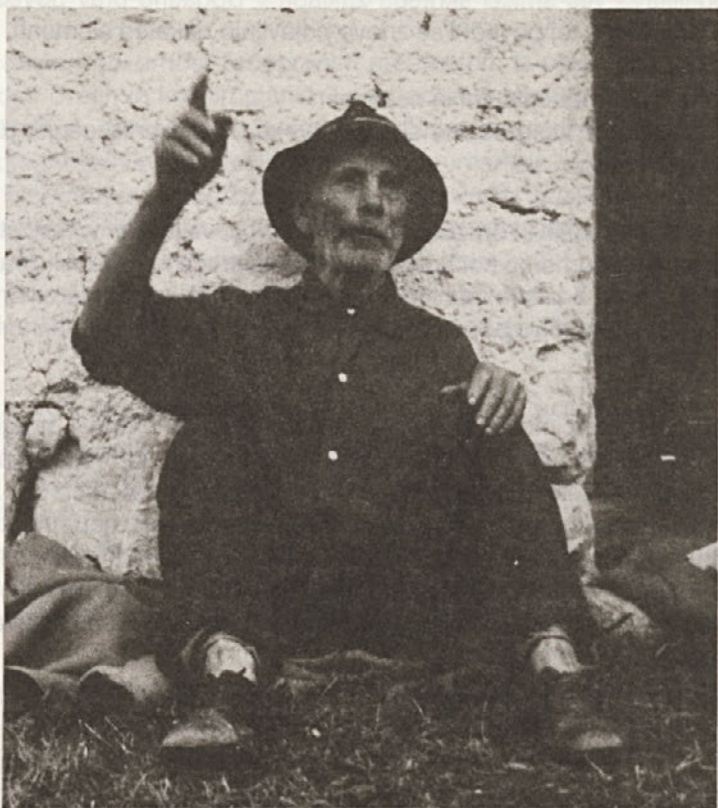
Nastale so ob resničnih dogodkih, ki jih je v preteklosti po svoje obarvala ljudska domišljija. Precej je motivov o krutosti fevdalcev, zlasti tolminskih grofov. O kmečkih puntih v izročilih pa skorajda ni sledu.

Razlagalne povedke

Razlagalne povedke so najboljšežnejši razdelek z 37-imi povedkami. Nekatere imajo poleg razlage še legendni značaj. Ta aitiološka besedila so pravzaprav nekakšna ljudska znanost, svojevrstna razlaga nastanka stvaritev narave in tudi človeških rok⁵³. Dolenc v ta razdelek uvršča tudi razne prerokbe o koncu sveta.

Strašljive povedke

Strašljive povedke so bile na celotnem Tolminskem zelo razširjene. Pripovedovali so jih otrokom in odraslim doma in ob zimskih večerih. V večini povedk prevladuje motiv mrliča oz. svarilo, da se ne sme igrati vloge mrtveca, kajti kazen za to je zaresna smrt.

Pravljičar Joza Kravanja Marinčič iz Trente (foto: V. Vodušek)

Roparske povedke

To so zgodbice o roparjih in tatovih, temeljijo na resničnih dogodkih iz preteklosti. Pomemben motiv so cestni roparji ali ravbarji, o katerih zgodovina poroča, da so ropali trgovce na cesti od Čedadada do Predila.

Šaljive povedke

Poleg grozljivih povedk se kot protiutež pojavijo šaljive povedke, saj so se ljudje ob njih od srca nasmejali. Priljubljen motiv vaškega posebneža je Mevše, iz katerega je Fran Milčinski ustvaril Podrugega Martina.

Živalske povedke

Živali se v povedkah pojavljajo na dva načina: v zvezi s človekom ali pa se dejanja dogajajo med samimi živalmi, ki se obnašajo kot ljudje. Na Tolminskem ti motivi niso tako pogosti kot npr. v sosednji Reziji.

Novelistične povedke

S tem razdelkom se knjiga zaključuje. Novelistične povedke imajo raznovrstno, a zanimivo in zelo duhovito vsebino, velikokrat hudomušno začinjeno. Imajo lahko tudi neki nauk ali moralo, kjer izstopa predvsem povedka Srečni šuštar⁵⁴. Njen nauk se zaključuje s spoznanjem, da bogastvo ni pogoj za srečo.

SKLEPNE MISLI

Kaj so povedke? Kako jih opredeljujemo? Kaj jih opredeljuje? Kaj lahko iz njih razberemo?

Pred in ob branju povedk se nam vedno znova pojavljajo ta vprašanja. Na žalost pa odgovor nanje ni tako preprost in enostaven. Teoretsko naravnano raziskovanje povedk in ostalega pripovednega ljudskega blaga je pri nas še vedno pomanjkljivo in šibko, zato vlada pri opredelitvi posameznih zvrsti prava zmeda. Morda je našemu dojemanju in vtisu, ki je nastal ob branju tolminskih povedk, še najbližja opredelitev Alenke Goljevšček. "Pripovedke govorijo o nenavadnih osebah in dogodkih, verjamejo v resničnost povedanega, njihovo oblikovanje je individualizirano in realistično: osebe imajo lastna imena, navajajo se čas in kraj, razne krajevne posebnosti v navadah, običajih, hrani, obleki itn. Prikazujejo svet, v katerega vdirajo od onstran skrivnostne, demonične sile, ki človeka presenečajo, vznemirjajo, ga navdajajo z grozo, mu pretijo z uničenjem. Človek razumljen kot tragično in minljivo, demon kot večno in nadmočno bitje. Dogajanje je doživeto globoko, a je duhovno neobvladano: prepada med tostranskim in onostranskim se ne da premagati. Zato pripovedke dostikrat ostajajo odprte in ne dajejo odgovorov na vprašanja, ki jih zastavljajo. Odprte so tudi formalno: dostikrat sploh ne gre za zaključeno zgodbo, ampak za poročilo o nenavadnem, vznemirljivem, grozo vzbujajočem."⁵⁵

Goljevščkova se s svojo definicijo precej približa temu, kar nam pokažejo in povedo tolminske povedke, četudi svojo opredelitev rahlo patetično in poetično obarva. Resda se v povedkah pojavljajo demonična bitja, ki pa le niso tako nadmočna in neuničljiva. Človeka je res strah, toda s pogumom, s srčnostjo, nekakšno čistotjo, predvsem pa z razumno logičnostjo ta strah premaga. Tudi njena trditev, da je človek razumljen kot tragično in minljivo bitje, za tolminske pripovedke ne drži povsem. V ljudeh se namreč čuti volja po življenju, po znanju, po boljšem jutri.

Vsekakor pa prvi del njene definicije povsem drži. Tolminske povedke nam res povedo o Tolmincih ogromno, vendar le pod pogojem, da jih gremo prebrat pripravljeni. To pa pomeni, da moramo vsaj v grobih obrisih poznati zgodovino, gospodarsko zgodovino in etnološke značilnosti. Tem po eni strani precej papirnatim vedam, povedke vdahnejo duh časa, mišljenja in medsebojnih odnosov ljudi. Kakšne so bile dajatve, lahko preberemo v urbarju. Prav tako lahko iz tega

sklepamo kašno je bilo gospodarstvo. Lahko poznamo posodo in nošo iz nekega časa, toda mišljenja ljudi, njihovih upov, strahov, odnosa do narave, odnosa do otrok, do žene, moža, do vsega kar jih obdaja urbar in drugi podobni pisani viri ne morejo dati. Vse to je zapisano v srcih, dušah in glavah ljudi in tvori njihovo prizmo pogleda na svet. Ostaja zapisano brez pisala v spominu ljudi in se preko ustnega izročila prenaša naprej, dokler se ne najde nekdo in vse otme pozabi s svinčnikom in papirjem v roki.

Niti pravljice, niti bajke, niti legende in burke, ne zmorejo takšne zrcalne podobe družbe in odnosov v njej v nekem času, kot ravno povedke. Starejša kot je povedka več je simbolike in manj je konkretnih podatkov v njeni vsebini. Bliže našemu času je, več je konkretnih podatkov in več zgodovinskih dogodkov. Morda je takšen odnos med podatki in časovnim nastankom vendarle varljiv, saj je naša definicija konkretnega podatka ali zgodovinskega dejstva, povezana prav z našim poznavanjem zgodovine. In logično je, bližji kot so nam dogodki, bolj jih poznamo in imamo zapisane.

Če iz vsega zgoraj povedanega in naštetega potegnemo kratek zaključek, potem lahko rečemo, da so povedke (oz. pripovedke) nujno dopolnilno branje za vse zgodovinarje, etnologe in sociologe, če hočejo poznati in resnično dojeti določen čas in vse kar se je v njem dogajalo.

OPOMBE

1. Miklavčič - Brezigar Inga, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Občina Tolmin, tiskopis, str.6-9
2. Kremenšek Slavko, Obča etnologija, Ljubljana 1978, str.245.
3. Pod vplivom profesorja in pisatelja Fran Erjavca, ki je od leta 1871 poučeval na goriški realki, sta začela z zbiranjem ljudske pripovedniškega blaga:
  - Jožef Kenda (1859 - 1929) iz Temljina
  - Andrej Gabršček (1864 - 1938) iz Kobarida, ki je zbrane pravljice objavil leta 1894 v dveh snopičih pod naslovom Narodne povedke iz Soških planin.Vidnejše delo pri zbiranju in objavljanju ljudskega pripovedništva na Tolminskem pa so opravili še:
  - Joža Lavrenčič iz Kreda, ki je leta 1921 objavil prepesnjene pravljilčne in povedne motive v knjigi z naslovom Gorske pravljice.
  - Ciril Drekonja iz Temljina, ki je svoje in še neobjavljene Kendove zapise objavil leta 1932 v knjigi z naslovom Tolminske narodne pravljice.
4. Dolenc Janez, Tolminske pravljice, Ljubljana 1989, str.204.
5. ibid
6. Janez Dolenc, profesor slavistike, je prišel na tolminsko učiteljsiše leta 1957. Svoje dijake je takoj vključil v akcijo zbiranja ljudskih izročil, kar je delal tudi sam vsa dijaška in študentska leta v domači Poljanski dolini. Delo je nadaljeval tudi na Tolminskem. Skupaj z dijaki je zbiral ljudsko izročilo celih štirideset let t.j. do leta 1987. Nato se je odločil, da zbrano gradivo izda. Dosljej sta izšli že dve knjigi in sicer Tolminske pravljice in Zlati Bogatin, večina zbranega gradiva pa še čaka na obdelavo in pripravo za izdajo.
7. Dolenc Janez, Zlati Bogatin, Ljubljana 1992, str.8-10.
8. ibid
9. Dolenc Janez, Zlati Bogatin, Ljubljana 1992, povedke št.3, 4, 5, 8, 14, 15, 17, 22, 23
10. ibid, povedke št.6, 7, 10, 11, 19,

11. ibid, povedke št.9, 14,
12. ibid, povedke št.26, 28, 29, 30, 31
13. ibid, povedka št.13
14. ibid, povedki št.12, 27
15. ibid, povedka št.33
16. ibid, povedke št.2, 20, 21, 24
17. ibid, povedka št.25
18. ibid, povedka št.32
19. ibid, povedka št.34
20. ibid, povedka št.35
21. Grafenauer Bogo, Prihodi Slovanov, Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1979, str.106.
22. Janez Dolenc prevaja narečno besedo duga, duja baba kot divja baba.
23. Dolenc Janez, Zlati Bogatin, Ljubljana 1992, povedke št.3, 4, 14, 19, 23, 28, 30, 31,
24. ibid, povedka št.19
25. ibid, povedka št.17
26. ibid, povedka št.15
27. ibid, povedka št.22
28. ibid, povedka št.26
29. ibid, povedka št.28
30. ibid, povedki št.7, 10
31. ibid, povedki št.17, 31
32. Čarni Ludvik, Teorija formacij družbe, Ljubljana 1979, str.129
33. Dolenc Janez, Zlati Bogatin, Ljubljana 1992, povedka št.27
34. ibid, povedka št.12
35. ibid, povedka št.9
36. ibid, povedka št.38, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 51, 53, 54, 55, 56, 57
37. ibid, povedka št.42
38. ibid, povedka št.54
39. ibid, povedka št.56
40. ibid, povedka št.53
41. Sedmak Drago, Ekonomska in politična migracija prebivalstva na Bovškem, referat za posvet Soški razgovori, Bovec, 24.-26. 9. 1993, str.2
42. ibid
43. Čarni Ludvik, Teorija formacij družbe, Ljubljana 1979, str.137
44. Dolenc Janez, Zlati Bogatin, Ljubljana 1992, povedka št.52
45. ibid, povedka št.37
46. ibid, povedka št.64
47. ibid, povedka št.58
48. ibid, Janez Dolenc na koncu knjige v slovarju narečnih in manj znanih besed razlaga besedo kalamon kot čarovno knjigo Kolomonov žegen
49. ibid, povedka št.66, košpe so pastirske cokle, narejene iz samega lesa
50. ibid, povedka št.67
51. ibid, povedka št.78
52. ibid, povedke št.60, 71, 72, 73, 74, 77, 80, 84
53. ibid, str.9
54. ibid, povedka št.187
55. Goljevšček Alenka, Pravljice, kaj ste?, Ljubljana 1991, str.42-43

PRENOVA TRENTARSKEGA MUZEJA

Z drugega zornega kota

NAŠKO KRIŽNAR

V zadnji številki Glasnika SED me Inga Miklavčič - Brezigar omenja v zvezi z oblikovanjem stalne zbirke Trentarskega muzeja v novem Informativnem centru Triglavskega narodnega parka (TNP) na Logu v Trenti. S strani Goriškega muzeja in TNP sem bil leta 1991 predlagan najprej za recenzenta, nato pa za koordinatorskega vsebinskega koncepta etnološke razstave, katere izvajalec in bodoči upravljalec je Goriški muzej. Investitor (TNP) je namreč želel, naj se vsi programi bodočega centra (naravoslovje, etnologija, ekologija, turizem, itd.) med sabo uskladijo že v osnutkih, da bi prišlo do večjega končnega učinka. V ta namen je izšel elaborat s predlaganimi izhodišči projekta. Rdeča nit Informativnega centra naj bi v grobem bila: "kompleksna identiteta narave, civilizacije in kulture, ki naj predstavlja povezanost človeka z naravo" in "sodobna ter atraktivna tehnična izvedba razstave".

Izhodišča so se mi zdela primerna, ker odpirajo področje večdisciplinarnega sodelovanja. Razen tega bodoči Informativni center TNP v Trenti predvideva večmedijsko informativno dejavnost, ki je že sama na sebi novost. Zlasti muzejski etnologiji se z njo odpirajo kar futuristične perspektive. Po pričakovanju investitorja in projektantov naj bi ustvarili nekaj, kar presega dosedanje muzejske izkušnje v našem prostoru.

V branje sem dobil več dokumentov, med njimi tudi Scenarij kulturno - zgodovinskega in etnološkega dela stalne zbirke, Inge Miklavčič - Brezigar, kustosinje Goriškega muzeja. Oktobra 1991 sem napisal pripombe k temu gradivu. Moja prva ugotovitev je bila, da predstavljeni tekst ni scenarij ampak kvečjemu osnutek, da ni dovolj usklajen s proklamiranimi izhodišči Informativnega centra in da mu manjka razvidno izhodišče na etnološki in muzeološki ravni.

Scenarij Inge Miklavčič - Brezigar je temeljil na sedmih točkah predhodnega "Predloga programa vsebinske postavitve": 1.) Poselitev, 2.) Ljudska kultura 19. stol., 3.) Načini preživljanja, 4.) Šege in običaji, 5.) Prva svetovna vojna, 6.) Druga vojna in 7.) Sodobne spremembe in bodočnost.

"Scenarij" je te točke prikazoval v enajstih muzejskih slikah od arheoloških obdobjih do propada Trente, muzejsko predstavljene s podobo ruševine in starke.

V taki ureditvi snovi sem videl mešanico genetičnega in strukturalnega pristopa, ki blokira prevlado enega ali drugega principa in s tem onemogoča odločilni poudarek postavitve. Ni bilo videti nobene "rdeče niti", ki bi sporočilo zbirke povezala s sporočilom Centra in ki bi trentarsko kulturo brala kot "povezanost človeka z naravo". Hkrati pa konvencionalna vsebinska zasnova ni obetala atraktivnega muzeološkega dosežka.

Sodeč po scenariju je v ospredju scientistična oblika predstavitve, ki je bolj informativna kot interpretativna. Scientistična podlaga je razumljiva in nujna v fazi zbiranja znanja. V izvedbeni fazi, ki se začne s scenarijem pa bi že moral stopiti v ospredje prevod znanstvenih podatkov v jezik muzejske govore. Po drugi strani pa besedilo favorizira stereotipe (npr. trentarski zvon, Tožbarja brez čeljusti) in zanemarija izvirne sestavine globljega pomena (npr. trentarsko duhovno kulturo, Zlatoroga).

Nadalje se mi je zdela vprašljiva metodološka usmeritev scenarija. Prav nobene teoretične osnove nimamo danes v etnologiji, ki bi nas silila, da preteklost prikazujemo kot Tradicijo, sedanost pa kot neizogiben propad Tradicije in vseh njenih pozitivnih vrednot. Tako optiko bi lahko ponujala etnologiji evolucionistično orientirana usmeritev, ki vidi gibalno silo v Razvoju od nižjih k višjim oblikam. Na tej osnovi bi postalo etnološko raziskovanje kult zgodovinskega determinizma.

Na koncu scenarija pa misel: "Narava je zdaj zaščiten in rešena, brez človeka pa se lahko hitro pogrezne v divjino."

Ali nas ta ključna sentenca ne nagovarja k misli, da sožitje med kulturo in naturo sploh ni možno? Oboje: nevtralni in cinični historični determinizem ter preprosti ekološki romantizem sta v nasprotju z deklarirano idejo bodočega Informativnega centra. Sta tudi v neskladju s samim bistvom trentarskega sistema socialnih in ekonomskih vrednot, ki se je transformiran ohranil do danes. Trentarski genius loci je skrit v strukturi živinorejskega leta z drobnico. To je sistem ravnotežja, ki izhaja iz človekovega prilagajanja naravnemu okolju. V transformirani obliki se je ta vzorec ohranil do današnjih dni zato ga ni treba prikazovati v rekonstrukciji 19. stoletja.

Nadalje sem nagovarjal avtorico naj omili kronološko - scientistični koncept (od prazgodovine do atoma, od poselitve do propada, itd.), a ohrani holističnega v razumni meri. Slabost nekaterih raziskovalcev je, da sicer zaznavajo transformacije lokalnih kultur, na te procese pa navadno reagirajo tako, da protagonistom ponudijo kot ogledalo staro zgodbo o Razvoju, Kronologiji in Propadanju, iz česar nastaja nova metafizika ali kult Časa. Preveč poudarjajo pomen sprememb, namesto da bi skozi transformacije razpoznavali trajne miselne vzorce. Predloge sem ilustriral z mislimi C.L. Straussa o "preobratu obče tendence k izgubi smisla", kar je osnova za samoohranitvene procese lokalnih kultur. Glavna vloga muzeja je komunikacija, ne pa vsiljiva didaktičnost. Sodobni muzej naj bo varuh znanja, ki bo morda nekoč Trentarjem potrebno pri iskanju izgubljene identitete. Itd.

Ker avtorica ni reagirala niti na prvo oceno, niti na kasnejše predloge, ki so bili plod številnih sestankov v mesecu marcu in aprilu 1992, mi je investitor (TNP) naročil, naj združim vse dotlej obravnavane predloge v zbirno vsebinsko zasnovo.

Tako je nastalo zaključno poročilo z naslovom: Vsebinska zasnova etnološke razstave o Trenti (15.4.1992), ki ga je investitor poslal koordinatorjem, projektantom in Goriškemu muzeju. Na podlagi tega dokumenta naj bi šele nastal pravi scenarij etnološke razstave.

Zato sem bil upravičeno začuden ob ugotovitvi, da je Inga Miklavčič - Brezigar v Glasniku SED, 3-4 1993, objavila kot aktualnega skoraj nespremenjen "Scenarij", ki je bil kot predlog poslan v branje TNP dne 2.1.1988 (januar osemindeset !), kasneje recenzentom in ki je bil nato deležen zgoraj opisanih pripomb. Posamezne misli iz Vsebinske zasnove so sicer vtlane v njegov uvod, večinoma pa so uporabljene kot retuša starih, kritiziranih nerodnosti.

Zdaj smo že v območju znanstvene fantastike. Kaj bi se zgodilo, če...? Res. Trentarska izba in hram, ki so ju postavili prizadevni scenografi v prostorih Informativnega centra bi ravno tako stala, ker ju vsebujejo vsi predlogi kot važen sestavni del zbirke. Torej gre za nekaj drugega. Gre za vrstni red ali hierarhijo aktivnosti na področju etnologije in muzealstva, ki sta več ali manj intelektualni dejavnosti. Inga Miklavčič - Brezigar predlaga najprej peč, šele nato bo prišel na vrsto koncept celotne zbirke in "leitmotiv". (Mimogrede: avtorica bi v svojem predlogu lahko upoštevala vsaj popravke pravopisnih in terminoloških napak. Še vedno trmasto piše "light - motiv", ali pa stan namesto hram.) V t.im. scenariju so celo postavke, ki bodo po mnenju avtorice zaradi pomanjkanja prostora morale odpasti. (!?)

Hkrati pa celoten podvig še nima niti imena, ki bi jedrnatno odsevalo idejo bodoče zbirke. Že od začetka je bilo predvideno, da bi izvajalec še pred dokončanjem zbirke pristopil k pridobivanju sponzorjev in oglaševanju. Za to pa je potrebna določena promocijska oprema, kamor sodijo: razvidno ime projekta, katalogi, grafična oprema, video spoti, geslo, skratka "work in progress".

Kot navadno pri najbolj dramatičnih nasprotjih tudi v pričujoči polemiki ne gre za popoln prelom pač pa za drobno črto - differentio specifico, ki ločuje dve paradigmi za tisoč svetlobnih let, čeprav si zreta iz oči v oči.

V duhu premoščanja razlik sem sestavljal že omenjeno Vsebinsko zasnovo. Pri tem nisem zatajil prispevka Inge Miklavčič - Brezigar, saj sem upošteval večino njenih vsebinskih točk, le da sem jim natrosil malo popra in jih povezal v krog trentarskega potovanja med naravnimi in kulturnimi vzorci. Nisem samo kritiziral ampak sem podajal alternativne in konstruktivne rešitve. Vsekakor ni šlo zgolj za moj "avtorski prispevek" o prikazu ovčarskega leta in živinorejskega cikla ... v krogu "dolina - prestaja - planina", kot piše Inga Miklavčič - Brezigar v svojem prispevku.

Res pa je, da sem poleg teoretsko - metodoloških opomb podal tudi niz muzeoloških rešitev (CD ROM, vloga zvoka, svetlobe in vonja, mesto in način specialnih video instalacij ter na primer dramaturške efekte postavitve, ki sestavljajo razvidno strategijo zbirke, itd.). Lahko bi razumel, da so ti predlogi neupoštevani ali zamolčani npr. zaradi pomanjkanja denarja, nikakor pa ne morem razumeti vztrajnega zavračanja recenzentskih predlogov metodološke narave. To meče čudno luč na celoten projekt. Kot bi bili priča divjemu lastninjenju muzejske prakse ?

OBSEDENOST Z NEVPRAŠLJIVO "VREDNOTO NA SEBI"

ali

Tradicija in lov za izgubljenim zakladom

Poročilo s simpozija/konference "Ethnic Traditional Culture and Folk Knowledge" (Etnična tradicionalna kultura in ljudsko védenje),

ki je bil na

Inštitutu za etnologijo in antropologijo pri Ruski akademiji znanosti v Moskvi med 21. in 24. marcem 1994

Spremenjene razmere v Vzhodni Evropi so bile povod za velike spremembe v etnoloških pristopih v tem delu sveta, kar se je praktično povsod odražalo v afirmaciji (kulturne, socialne in tudi občje) antropologije in opuščanju tradicionalnih etnografskih konceptov. Posebej izrazit je preskok od "etnografije" k "etnologiji in antropologiji" na Inštitutu za etnologijo in antropologijo pri Ruski akademiji znanosti. Toda ta proces ni tako enosmeren in enostaven, kot bi se morda zdelo, zato je potrebna stalna refleksija aktualnih pristopov k raziskovanju "ljudskih kultur" in "načinov življenja" (tudi pri nas v Sloveniji, kjer se antropologija emancipira preveč razpršeno). To je bil glavni razlog za organizacijo moskovskega simpozija, na katerem so imeli ruski etnografi, etnologi, antropologi in ostali raziskovalci možnost reflektiranja lastne pozicije ob soočanju svojih konceptualnih pristopov in jasno izraženih dilem o tem, kako naj se v sodobnem svetu sploh lotevajo obravnavanja in raziskovanja najrazličnejših vidikov tradicije, z etnologi in socialnimi ter kulturnimi antropologi iz ostalih delov sveta.

Simpozij je bil posvečen dvema glavnima temama, tradicionalni ljudski medicini in človeškemu okolju. Probleme ljudske medicine se ruski etnologi (in novopečeni antropologi) lotevajo interdisciplinarno, tako da k svojim tradicionalnim etnološkimi raziskavam dodajajo še dela medicinskih strokovnjakov, farmacevtov, psihologov itd. Na sami konferenci so predstavili tudi nekaj referatov, s katerimi so predstavili ukvarjanja s področjem t.i. alternativnih medicinskih tehnik (bioenergija) ter seveda klasičnih "tradicionalnih ljudskih" tehnik zdravljenja. S tem v zvezi posvečajo veliko pozornosti tudi okolju (tudi v smislu Lovelockovega koncepta Gaie, Zemlje kot živega organizma). Pri tem pa, kot je bilo opaziti, velikokrat zaidejo v nevarne bližine prehitrih sklepanj v smislu modnih doneskov "psevdoznanosti".

Drug problem, ki zadeva delovanje ruskih etnologov (in strokovnjakov iz sorodnih strok, saj je ruska etnologija zelo tvorno interdisciplinarno usmerjena), je vprašanje tradicionalne kulture nasploh in njenega izginjanja ali transformacije v spremenjenih življenjskih pogojih. Vprašanje "človeškega okolja" tako nikakor ni naivno, zelo pestri pa so tudi pristopi k razumevanju procesov hitrih kulturnih in družbenih sprememb v vseh kottičkih tega sveta.

Ker je bil simpozij razdeljen na sekcije, ni bilo mogoče spremljati vseh referatov, poleg tega pa je veliko načrtovanih prispevkov odpadlo. Naj naštejem sekcije: Magija, šamanizem; Med semantiko in racionalnostjo; Duhovno življenje in dinamika telesa v ljudski kulturi; Človek, okolje in ljudska ekonomija; Diagnoza in zdravljenje v tradicionalni ljudski medicini; Prehrana in prehrabene navade; Čas. Ciklično ponavljanje. Koledar.; Ljudsko védenje (ljudske izkušnje) in moderno naravoslovje; Filozofski vidiki ljudske kulture; Naselja. Bivanje, Kultiviran prostor.

Na simpoziju je bilo opaziti velik razkorak med tradicionalnimi, celo romantičnimi pogledi na "ljudsko kulturo", in sodobnimi, bolj antropološkimi pristopi. Ruska etnologija se očitno nahaja na razpotju med staro etnografijo in novo antropološko metodologijo in se v tem razkoraku še ni odločila, na katero pot bo stopila. Morda je glavni problem v tem, da si zastavlja vprašanje ali-ali (kar je sploh značilno za večino tovrstnih sprememb), torej v smislu izključujoče oz. alternativne disjunkcije: ali raziskovati "pravo" (izumirajočo) tradicijo, ki raziskovalcem ves čas dobesedno izginja pred očmi oz. umira, ali "vse ostalo". Problem tradicije seveda ni v tem. Problem dela in usmeritve je predvsem problem znanstvenega konteksta, v katerem delujejo konkretni znanstveniki na konkretnem terenu, v konkretnem okolju. In izbor metod dela je omejen. Rigorozne znanstvene metode so skupen temelj "modernih" in "tradicionalnih" pristopov, medtem ko je vprašanje vrednostnih sodb v zvezi s predmetom raziskave za samo znanost ne samo povsem irelevantno, ampak največkrat žal tudi moteče (zamegljujoče v smislu parole, da "cilj opravičuje sredstva", ali pa v smislu podtikanja raziskovalčevih romantičnih idealov "umirajoči tradiciji"). Obsesija z izginjanjem tradicije je stalna presija vseh etnologov, etnografov in (tudi velikega dela) antropologov, in četudi ji je treba priznati resno težo, saj gre za stalni proces v (ne le novodobni) izgradnji človekovega sveta, se tradicija vse prepogosto sprevrže v čaščeno zlato tele, ki v "resni" znanosti nima kaj iskati. Takšne so bile vsaj moje misli, s katerimi sem zapuščal moskovsko konferenco. Vse bolj sem prepričan, da je vprašanje izginjanja tradicije predimenzionirano in da bi najprej trezne sondažne raziskave, potem pa kompleksne usmerjene ciljne raziskave v najbolj ogroženih primerih, pri katerih pozitivne znanstvene metode ne bi nikoli postavljali pod vprašaj, prinesle veliko več rezultatov od brezglavega pehanja za "umirajočo tradicijo".

Med udeleženci tega manjšega simpozija (na katerem je sodelovalo kakšnih 30 tujcev in približno toliko ruskih strokovnjakov) so bili antropologi in etnologi iz ZDA, Portugalske (Francije), Švice, Norveške, Velike Britanije (Severne Irske), Češke, Kuvajta, Indije, Romunije, Madžarske, t.i. ZRJ, Gruzije, ter nekaterih držav iz bivše Sovjetske Zveze in seveda Rusije. Zato so bile razprave izjemno raznolike, žal pa noben razpravljalec ni mogel svojega referata predstaviti v celoti, saj si ruski Inštitut ni mogel privoščiti tehničnih sredstev za sprotno simultano prevajanje na slušalkah (žal ruski etnologi večinoma ne govorijo angleško), ampak so prevajali sproti, tako da se je vse skupaj zelo upočasnilo. Tudi sicer je organizacija potekala bolj po rusko, torej anarhično.

Slovenski prispevek na simpoziju je bil zelo opazen. Meta Krese Baskar (Institutum Studiorum Humanitatis) je v sekciji o prehrani in prehrabmenih navad predstavila prispevek z naslovom: "'Zdrava mediteranska dieta' v vasi Sveti Peter - modrost tradicije ali podjetje nutricionistov?", dr. Iztok Saksida (Oddelek za sociologijo na FF) je v okviru sekcije o naseljih, stanovanju in kultiviranem prostoru predstavil referat z naslovom: "K pomenu meja: organizacija in spoznavanje okolja v vasi Supeir (Istra)", sam pa sem v sekciji o filozofskih vidikih ljudske kulture predstavil dinamiko soodnosa med kulturno inovacijo in tradicijo v prispevku z naslovom: "Kreativna igra razumevanja in napačnega razumevanja: antropološka terenska raziskava punk rocka v nekaj slovenskih vaseh".

Rajko Muršič

Z OBISKA NA NOVI UNIVERZI V LIZBONI

Študentje in profesor Zmago Šmitek z oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo smo se v začetku novembra 1993 vrnili z dvotedenske študijske poti po Portugalski. Iz Slovenije je 3000km v eno smer lahko že eksotika, kar pa je eksotično, vedno nekaj prikriva in kar ostaja prikrito, človeka boleče privlači. In če je kje v Evropi na enem mestu toliko eksotike v deželi in njenih ljudeh, lahko to najdemo prav v Portugalski in Portugalcih. Pa ni vse samo v eksotiki, takšna pot omogoči študentu vzpostavitev dragocenih stikov s kolegi študenti in profesorji na fakultetah, inštitutih in muzejih, ki so, doma, v knjigah in na predavanjih nedosegljivi.

Ker smo v obdobju velikih programskih in vsebinskih sprememb na oddelku, ki begajo zlasti študente, je takšna pot koristna tudi za izmenjavo mnenj o teoretičnih vprašanih stroke, ovrednotenju doseženega in vizijah načrtovanega.

Na oddelku za antropologijo Fakultete za družbene in humanistične vede v Lizboni nas je sprejel predstojnik oddelka prof. dr. Antono Mesquitela Lima, ki je konec 60-ih študiral v Parizu pri Claudu Levi-Straussu. Trenutno je vpisanih 300 študentov, ki študirajo pri 27 profesorjih in asistentih. Po študijskem programu morajo v štirih letih opraviti 24 izpitnih obveznosti, tako da vsako leto vpišejo 6 predmetov, kar nanese 6-9 ur predavanj in vaj dnevno. V prvih letih študente oskrbijo s temeljnimi znanji iz biologije, antropološke teorije, etnografije, statistike in matematike za družboslovce. Zadnji dve leti pa se na urniku pridružijo predavanja iz antropologije religije, ekonomske in politične antropologije, etnologije, antropologije simbolov in antropologije jezika. Predavanja iz portugalske etnologije poslušajo le dve leti, kot tudi predavanja iz neevropske etnologije (ki sledijo našemu, do pred kratkim uveljavljenem konceptu na semester - en kontinent).

V četrtem letniku se študentje odločajo za specializacijo iz antropološke teorije bodisi muzeologije, na podlagi česar se potem zaposlujejo na oddelku, inštitutih ali v muzejih. Diplomanti so se, vsaj do nedavnega, zaposlovali tudi kot etnologipedagogi na srednjih šolah, vendar jim skuša vlada, po zadnjih vesteh, predmet ukiniti.

Portugalci priznavajo, da antropologija na Portugalskem nima tradicije, da se je pač izluščila iz britanske socialne antropologije, kar je posledica stoletnih političnih in kulturnih vezi z Britanci. Na oddelku so tako študente prvič vpisali v akademskem letu 1976/77.

Predvsem starejši študentje smo v pogovoru s profesorjem Limo načeli vprašanje, ki nam povzroča že nekakšno profesionalno preganjavico, to je vprašanje razmerja med etnologijo in antropologijo.

Profesor Lima je sebi in nam v odgovor zastavil retorično vprašanje, da kaj sploh ni antropologija in da so za razumevanje človeka potrebne, seveda, vsaka na svoj način. Tako na oddelku razumejo pod imenom antropologija univerzalno znanost o človeku, ki naj podaja vsesplošne resnice o njem in njegovi kulturi, medtem ko naj etnologija proučuje konkretne pojavnosti v družbi, odkriva probleme, ki so prisotni tu in zdaj, in neposredno zadevajo človeka in družbo. S tem, ko prisegajo na antropologijo, pa istočasno priznavajo, da jim primanjkuje prav teh slednjih, raziskav vsakdanjosti, ki naj odgovarjajo na tuzemna vprašanja družbe. Tako je na Portugalskem izredno aktualna problematika retornadosov, prišlekov, ki so po osvobodilnih vojnah portugalskih kolonij prbežali nazaj na Portugalsko. Čez milijon jih je in iz devetih milijonov Portugalcev jih je v zelo kratkem času nastalo deset milijonov. O vprašanih njihove akulturacije in asimilacije tako namesto Portugalcev razpravljajo, predvsem, Američani.

V pogovorih s profesorji in študenti se je tako izoblikovalo portugalsko videnje, za nas sicer polemičnega, razmerja med obema strokama, ki je za njih bolj stvar osebne opredelitve in osebnega odnosa do sveta kot pa znanstvenih razmejevanj.

Za kolege študente v Sloveniji in vse nas skupaj smo domov prinesli naslov fundacije Calouste Gulbenkian, ki štipendira vse osebne stike Portugalske in Portugalcev z deželami in ljudmi po svetu... Profesor Lima nam je na sprejemu v nekem trenutku dejal, da je Portugalcem vse, česar ne poznajo, pa bi lahko, kot španska krava. In če malo priredimo - kako dobro bi se njihova "španska krava" počutila v naši "španski vasi".

Nataša Konestabo

NEKAJ MISLI OB ZAGOVORU RAZISKOVALNIH NALOG MLADIH RAZISKOVALCEV IZ GIBANJA "ZNANOST MLADINI" V ŠOLSLEM LETU 1993/94

Na začetku junija (pravzaprav osmega) so v predavalnici Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo zagovarjali svoje naloge dijaki, ki so v obdelavo različnih tem - ob pomoči šolskih in zunanjih mentorjev prostovoljcev-ljubiteljev, kakopak - vložili precej časa in truda. Profesionalni etnologi na te naloge gledamo nekoliko preveč podcenjevalno, čeprav v marsikaterem primeru predstavljajo prave pionirske podvige pri raziskovanju določenih tem. Po predstavitvi in ocenjevanju na regijskih ravneh so komisije izbrale deset najboljših nalog, ki so jih potem ocenili še - ali naj bi jih - najkompetentnejši strokovnjaki s tega področja.

Kakorkoli, naloge so vsekakor vredne pozornosti in ni odveč opozoriti na tiste, ki bi lahko bile etnologom v pomoč ob morebitnem ukvarjanju s to problematiko.

Etnologije kot posebnega predmeta v šolah ni, tako da je zato celotno delo v etnološki smeri vezano na izključno prostovoljna nagnjenja raziskovalcev in na pomoč mentorjev, ki se praviloma dejavno ne ukvarjajo z etnologijo. V luči tega dejstva so naloge, ki so bile predstavljene v obliki zagovora na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo, izjemno kvalitetne, tako po metodični in metodološki plati ter posebej glede na bogastvo gradiva, ki so ga dijaki zbrali pretežno na terenu in ob upoštevanju dostopne literature ter - kar je še posebej pohvalno - arhivskih virov. Nedvomno nas lahko razveseljuje dejstvo, da so vse naloge nastajale v prvi vrsti na podlagi opravljenih - dokaj temeljitih, kolikor je to pač ob ostalih šolskih obveznostih bilo sploh mogoče - terenskih raziskav, torej ob neposrednem stiku z nosilci naše kulture (in kulturne dediščine) in živimi pomniki tradicije.

Naloge, ki so jih predstavili dijaki, so bile vse po vrsti odlično ali vsaj zadovoljivo opravljena dela, nekatere zaradi metodičnega in metodološkega koncepta, druge zaradi tematike, ki doslej še ni bila obdelana, tretje tudi zaradi obsega in skrbnega upoštevanja razpoložljivih virov. V splošnem nič ne zaostajajo za sorodnimi seminarskimi nalogami na Oddelku, celo za nekaterimi diplomskimi ne.

Tematsko so vezane na nekatere pojave, obrti in dejavnosti iz širokega obsega izginjajoče materialne kulture (mlinarstvo, ledeničarstvo, dežnikarstvo, tradicionalna prehrana), duhovne kulture (o izvoru krajevnih in ledinskih imen, o pustovanju), ena pa je zastavljena interdisciplinarno (raziskava o obeh Aškerčevih domačijah). V vseh nalogah in zagovorih je bila izražena velika mera angažiranosti in skrbi za kulturno dediščino, kar nas lahko še posebej razveseljuje, in v večini primerov so dijaki poskušali odgovoriti tudi na nekatera ključna vprašanja v zvezi z našo tradicijo in njenim propadanjem ter vprašanji njenega "oživljanja".

Kot prvo med enakimi bi lahko izpostavili nalogo z naslovom "**Glej tam med drevjem hišo belo...**", **Po sledih Aškerčevih domačij** Andreja Pintarja in Vanje Boben iz Poljanske gimnazije v Ljubljani. To je naloga, ki zaradi kompleksne zasnove, interdisciplinarnega pristopa, poglobljenosti, ustrezne metodične podlage in metodološke pretencioznosti vendarle nekoliko odstopa od ostalih, (ob obilici uporabljenih virov in literature).

Izjemno zanimivi sta še dve nalogi, ki načenjata teme, s katerimi se etnologi doslej - kolikor mi je znano - še niso posebej intenzivno srečevali: **Opis ledeničarske dejavnosti v okolici Hrpelj in Kozine** Katje Hrobat in Boštjana Bugariča iz kopske gimnazije; in naloga **Jaz, pa ti, pa židana marela, Raziskava o dežniku in dežnikarstvu na Ptuj** avtoric Darije Petrovič in Mihaele Novak iz ptujske gimnazije, prav tako zaradi pionirske tematike v etnološkem smislu in obširne uporabe tuje literature.

Opozoriti je treba tudi na nalogo z naslovom **Spremembe v prehrani in načinu prehranjevanja v zgornji Savinjski dolini od 1900 do danes**, Mirana Plevnika in Andreja Voha iz celjske Srednje šole za gostinstvo in turizem; zaradi širine in kompleksnosti obdelovanja zastavljene tematike, še posebej pa zaradi jasnih pretenzij po uporabi zbranega gradiva v turistični oz. gostinski praksi.

Nekatere naloge je spremljalo tudi gradivo na videokasetah, ki je enakovreden del naloge. Posebej velja omeniti dokumentarni film, ki so ga posneli dijaki (drugega letnika!) Gimnazije Kamnik, Irena Ribič, Judita Babnik, Mateja Zupančič, Tomaž Jensterle in Uroš Križanič, o **Mlinih na Kamniški Bistrici in pritokih**.

Poleg omenjenih velja omeniti še ostale naloge, ki po teži praktično ne zaostajajo za doslej omenjenimi: **Mlinarska družina Janko iz Gornjih Sušic** Mitja Grosa iz Srednje šole v Črnomlju; naloga o **Izvoru krajevnih, ledinskih in hišnih imen v Kovorju pri Trziču** Sergeje Tišler in Silvije Zoran iz Srednje zdravstvene šole in gimnazije Ljubljana; in **Pustovanje v Kostanjevici** Mateje Drobnič iz Gimnazije v Novem Mestu.

Mladi etnologi so zbrali veliko dragocenega gradiva in si nabrali veliko pomembnih izkušenj, ki jim bodo prišle prav, tudi če se ne bodo več posebej ukvarjali z etnologijo, kot uporabno gradivo pa bodo ostale na voljo "resnim" etnologom v knjižnici Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo (kjer se je nabralo že kar nekaj nalog iz prejšnjih let).

Naj na koncu opozorim še na to, da teme, ki so bile letos najbolje ocenjene, sodijo v železni repertoar sodobne slovenske etnologije, večinoma oz. z izjemo dveh nalog vse sodijo v okvire raziskav stvarne oz. materialne kulture, zato bi kazalo premisliti, katere teme so še tiste, ki bi lahko bile dovolj izzivalne za srednješolce. Še posebej teme iz sodobne (množične) kulture so vsaj letos ostale v domeni socioloških raziskav, čeprav v svojem bistvu sodijo na področje raziskav sodobnega načina življenja. Možnih predlogov je kar nekaj: recimo obdelovanje lastnega

argoja oz. žargona, vprašanje modne noše mladih, morda tudi obdelovanje nekaterih drugih tem iz množične kulture, recimo spremljanje MTV-ja, komunikacije na računalniških mrežah, obiskovanje koncertov, vrednotenje posameznih popularnoglasbenih slogov, igranje v skupinah in podobno; iz področja socialne kulture bi morda lahko načeli vprašanje nacionalizma v vsakdanji praksi, odnos do "južnjakov" oz. "neslovencev" nasploh; skratka, obravnavali bi lahko tudi teme, s katerimi se mladi srečujejo v vsakdanjem življenju.

Morda bi v tem smislu kazalo - v režiji SED-a - sklicati na posvet zainteresirane mentorje in jim pomagati pri izbiri ustreznih tem in jim tudi sicer ponuditi vso ustrezno strokovno pomoč. Saj je konec koncev tudi eden od naših ciljev, da se - kot etnologi - na nek način prebijemo tudi v šole, mar ne?

Rajko Muršič

ETNOVEČERI SED V LETU 1993/94

V akademskem letu 1993/94 smo se v IO SED odločili, da obudimo tradicijo etnovečerov, ki jih je prirejala nekdanja predsednica SED Irena Keršič. Naša želja je bila, da bi na teh družabnih večerih spoznavali delo etnologov v različnih institucijah ali izven njih, predstavljali nove etnološke publikacije in se srečevali z ljudmi, ki se z etnolološko tematiko ukvarjajo ljubiteljsko in pri tem dosegajo odmevne rezultate. Pri tem smo želeli, da bi se naših večerov udeleževali tudi ljudje, ki jih etnološka tematika zanima in bi o njej želeli zvedeti kaj več v neposrednem stiku s poklicnimi etnologi. Večina članov IO je bila mnenja, da je gostišče "Pri Mraku" kar ustrezno mesto za realiziranje naših želja. V oktobru smo povabili profesorico Marijo Cvetkovo, s katero se je o njeni knjigi bohinjskih "pravljajc" Naš voča so včas zapodval pogovarjala Anka Novakova, nekdanja kustodinja Gorenjskega muzeja, ki odlično pozna delo in strokovna prizadevanje gospe Cvetkove.

Zaradi tehničnih zahtev smo novembersko predstavitev dveh videofilmov Poletni dan v Šentrupertu in Šentrupert med preteklostjo in prihodnostjo, organizirali v Mali dvorani SAZU. Gostje so bile avtorice filmov Daša Hribar, Bernarda Potočnik in Nadja Valentinčič, pridružil pa se jim je Naško Križnar. Opazili smo, da je naše obveščanje o etnovečerih v radiu in časopisih obrodilo sadove, saj so se v razgovor po projekciji vključili obiskovalci etnovečera, ki dobro poznajo življenje v Šentrupertu.

Decembra so o muzejih na prostem in etnološki prenovi slovenske stavbne dediščine spregovorili številni etnologi, ki se večinoma v Zavodih za varstvo

naravne in kulturne dediščine ukvarjajo s to tematiko. Pomemben poudarek večera je prispeval dr. Ivan Sedej, ki nam je orisal začetke svojega dela v šestdesetih letih, ko se je kot mlad konservator pionirsko spopadal s problemi prenove in ohranjanja biserov slovenskega kmečkenga stavbarstva.

V januarju nam je Damjan Ovsec predstavil svojo knjigo Slovanska mitologija in verovanje ter nas soočil z nekaterimi pogledi drugih piscev na to temo.

Na pustni torek sta mag.Inja Smerdel in dr. Zmago Šmitek skupaj z nekaterimi avtorji člankov predstavljala "neevropsko" številko Etnologa.

V marcu se je z dr.Majo Milčinski o njenem znanstvenem delu in podrobneje o filozofiji Japonske in Kitajske pogovarjal Ralf Čeplak.

Aprila smo se preselili v Klub Cankarjevega doma, kjer smo številni publikli predstavili preteklost, sedanjost in bodoče načrte Slovenskega etnografskega muzeja.

Serijo letošnji etnovečerov je zaključil dr.Mitja Ferenc, ki nas je s pomočjo številnih diapozitivov seznanil s Kočevsko in njeno izgubljeno kulturno dediščino.

Izkazalo se je, da so etnovečeri še kako zanimiva oblika seznanja s spoznanji v etnologiji, da pa so se teh večerov v pretežni meri udeleževali zlasti znanja željni študentje in mlajši etnologi. Da je bil odziv širše javnosti manjši, gre pripisati verjetno dejstvu, da mediji kljub rednemu obveščanju razen jutranjega programa Vala 202 in petih objav v dnevnem tisku o etnovečerih niso poročali in jih niso najavljali. Glede na to je Mira Omerzel-Terlepova menila, da bi brezplačno organizacijo in obveščanje v bodoče prepustili Cankarjevemu domu oziroma, da bi razmišljali o tem, da bi CD organiziral nekaj večerov, namenjenih širši javnosti, ter da bi dogodke, ki so zanimivi ali se tičejo ožjih strokovnih krogov, še naprej prirejali v gostoljubni Zoisovi sobi pri Mraku. Tu je še amaterska dejavnost, ki jo letos nekako nismo uspeli predstaviti in tako ostaja kot ena od bodočih nalog.

Bojana Rogelj Škafar

ETNOLOGIJA V OSNOVNI ŠOLI

Slovensko etnološko društvo prireja akcijo z naslovom Etnologija v osnovni šoli, ki bo 19., 20. in 21. septembra 1994 v Cankarjevem domu v Ljubljani.

Akcija je namenjena seznanjanju, dopolnjevanju in sistematičnemu poglobljanju etnoloških znanj osnovnošolskih učiteljev.

Interes za neformalno uvajanje etnologije v osnovne šole je v tem trenutku velik, marsikatera šola namreč že ima utečene projektne tedne, delavnice, tabore, raziskovalne naloge ipd.

Etnološko društvo jim pri tovrstnih dejavnostih želi pomagati s strokovnimi nasveti in konkretnimi napotki in zato je posebej v ta namen sestavljena delovna skupina v sestavi dr. Slavko Kremenšek, mag. Nena Židov, Aleš Gačnik, Mojca Ramšak in Mira Omerzel Terlep pripravila osnutek trodnevnega srečanja.

Etnologi si od srečanja obetamo povratnih informacij, iz katerih bi lahko sčasoma sestavili evidenco vseh etno dejavnosti v osnovni šoli, šele s to izkušnjo pa se v stroki lahko začne razprava, ali je smotrno uvajati etnologijo v šole kot dodaten predmet in kako, ali je bolje okrepiti etnološke izvenšolske dejavnosti.

Akcija se bo v prihodnjih letih razširila še na srednješolsko in predšolsko populacijo, pa še na študente neetnologe.

Ker predvidevamo, da o kakem etno mrku v šolah ne moremo govoriti, kar navsezadnje govorijo tudi že pred leti v Glasniku SED objavljeni teksti¹, menimo, da bo letošnje posvetovanje v siceršnji pestrosti osnovnošolskih raziskav pomagalo šolnikom razčistiti odnos med etnologijo in šolo v naslednjih točkah:

1. S pomočjo akcije bodo ravnatelji šol in učitelji bolje pripravljene učencem odstirati dejstva in ustvarjalnost slovenske etnološke dediščine. Individualno ali skupinsko bodo teoretično in praktično bolje pripravljene na raziskovalni proces, ki naj bi učence popeljal od spoznavanja, vrednotenja in sprejemanja raznih, tudi sodobnih pojavov načina življenja.
2. Akcija naj bi šolnikom omogočila kritičen pristop do tega procesa in jim pomagala razumeti odnos med subjektom in preučevano vsebino.
3. Učenci bi s pomočjo učiteljev in njihovih pedagoških "prijemov" razvijali smisel za iskanje področij, ki so jih glede na svoje sposobnosti še zmožni raziskati in ki jih glede na težavnostno stopnjo ne bi kasneje odvrčala od podobnih raziskovalnih naperjenosti.

Akcija Etnologija v osnovni šoli bo sestavljena iz dveh sklopov:

1. Uvodno informativni del:

- 1.1. etnološka terminologija
- 1.2. etnologija je povsod
- 1.3. zakaj etnologija v pedagoškem procesu?

2. Tematski del oziroma delavnice:

- 2.1. splošne delavnice
- 2.2. delavnice iz materialne in socialne kulture
- 2.3. delavnice kulturno razvedrilnega tipa.

1. UVODNO INFORMATIVNI DEL

1.1. ETNOLOŠKA TERMINOLOGIJA (dr. Slavko Kremenšek)

Dr. Slavko Kremenšek bo udeležencem pojasnil nekaj etnoloških izrazov, ki se v šolski rabi običajno pojavljajo v okrnjeni ali napačni obliki. Ti izrazi so npr. ljudsko - narodno, etnološko - etnografsko - narodopisno ipd.

1.2. ETNOLOGIJA JE POVŠOD (dr. Janez Bogataj)

Dr. Janez Bogataj bo predstavil etnologijo aplikativno. Govoril bo o tem, kje lahko iščemo dediščino, kje smemo računati z etnološkimi zanimivostmi, kako etnološko dediščino raziščemo, ovrednotimo in zaščitimo.

1.3. ZAKAJ ETNOLOGIJA V PEDAGOŠKEM PROCESU? (Mira Omerzel Terlep)

Mira Omerzel Terlep bo predstavila zamisel o tej akciji, strukturo, ambicije, namene in cilje etnoloških delavnic, njihove vsebine in predavatelje.

2. TEMATSKI DEL OZIROMA DELAVNICE

2.1. DELAVNICE SPLOŠNEGA TIPA

2.1.1. ETNOLOGIJA IN MOJ KRAJ (Karla Oder in Ivana Leskovec)

Pod tem naslovom sta združeni tematska in regionalna obravnava izbranega kraja. Govor bo o tem, kaj lahko ponudimo otrokom, ki delajo na topografiji kraja, kako se lotijo raziskave kmečkega gospodarstva, stavbarstva, medsebojnih odnosov, ipd. Delavnica je namenjena nižji stopnji.

2.1.2. OTROŠKA RAZSTAVIŠČA, ZBIRKE (Aleš Gačnik)

Predstavljene bodo možnosti načina zbiranja, hranjenja in razstavljanja predmetov. Govor bo o fenomenu zbirateljstva, politiki otroških razstavišč in njihovi vključitvi v mreže kulturne politike v regiji ter o povezovanju otroških razstavišč.

2.1.3. OD GRADIVA DO GLASILA (dr. Marija Stanonik)

V delavnici bo podan prerez rezultatov nekaterih šolskih glasil, ki lahko služijo za oporo ali zgled. Sledil bo prikaz metodičnega prikaza ureditve šolskega glasila, predvsem ureditev etnološkega gradiva.

2.1.4. ETNOLOŠKI TABORI IN DELAVNICE (Mojca Ramšak)

Ali je lahko odmik od katedra tudi pedagoško vodilo? Tabori in delavnice so lepa priložnost za povezovanje šolarjev z etnologijo, za razvijanje metod terenskega

dela in avtopsije domačega ali širšega družbenega okolja. Delavnica bo ponudila tudi konkretna navodila za izbiro terena in organiziranje take oblike raziskovanja. Navodila za pripravo taborov in delavnic bodo namenjena višji stopnji.

2.1.5. RAZISKOVALNE NALOGE (mag. Nena Židov)

Delavnica bo skušala odgovoriti na naslednja vprašanja: kako izbrati primerno temo, katere vire lahko pri tem uporabljamo in kje jih najdemo ter kako oblikovati raziskovalno nalogo. Teoretični uvod bo dopolnjen s praktičnim delom.

2.1.6. STALNE ETNOLOŠKE RAZSTAVE IN ZBIRKE V SLOVENSКИH MUZEJIH (mag. Tatjana Dolžan)

Delavnica bo v sliki in besedi predstavila razstave nekaterih slovenskih muzejev npr. Gorenjskega muzeja v Kranju, Liznjekove hiše v Kranjski gori, Kavčnikove dimnice v Zavodnjah nad Šoštanjem, muzeja na prostem v Rogatcu. Avtorica delavnice bo spregovorila tudi o tem, kako učence pripraviti za obisk etnološke razstave.

2.2. DELAVNICE IZ MATERIALNE IN SOCIALNE KULTURE

2.2.1. ARHITEKTURA MOJEGA KRAJA (Vito Hazler)

Bivanjska in nebivanjska arhitektura ki nas obdaja, podobno kot druge etnološke kulturne sestavine, določa naš vsakdanjik. Svojega okolja se včasih prav malo zavedamo ali ga celo prezremo. Učitelji naj bi s pomočjo te delavnice učence naučili pozornega opazovanja domačega okolja in jih opozorili na vrsto ljudskih arhitekturnih značilnosti in posebnosti.

2.2.2. KMEČKA ABECEDA ZA NAJMLAJŠE (dr. Marija Makarovič)

Najmlajši se uče abecede etnologije skozi "abecedo predmetov". Dr. Marija Makarovič, ki je sestavila imenitno berilo s slikanico etnoloških predmetov slovenskega podeželja, namenja delavnico najmlajšim, pa tudi bolni, invalidni in prizadeti mladini.

2.2.3. ŽIVLJENJA DRUŽIN SKOZI RODOVNIKE (Jože Hudales)

Kako je možno skozi preučevanje rodovnikov in širši etnološki raziskovalni interes (čas, prostor, okolje) raziskati družinsko življenje? Za ilustracijo take raziskave bosta uporabljena naslednja vira: matične knjige in status animarum.

2.2.4. MNOŽIČNA KULTURA NA ETNOLOŠKI NAČIN (Rajko Muršič)

Obdobje procesa sodobne inkulturacije se preko množične kulture začenja že v zgodnjem otroštvu (barbi punčke), posebej pomembni pa postanejo vidiki množične kulture po desetem letu starosti in v zgodnjem adolescentnem obdobju. Okvirne teme delavnice so: glasbeni idoli, filmske in video zvezde, odnos do medijev, predvsem televizije, obvladovanje življenjskega prostora in odnos otroka do svoje sobe, računalniške družčine (hekerji), ipd.

2.2.5. VIZUALNA DOKUMENTACIJA PRI ŠOLSLEM POUKU (Naško Križnar)

Slikovna informacija je danes otroku bližja kot beseda. Delavnica bo prikazala možnost izdelave in uporabe video dokumentacije pri šolskem pouku. Učitelji se bodo seznanili z osnovnimi zakonitostmi vizualne komunikacije.

2.3. DELAVNICE KULTURNO RAZVEDRILNEGA TIPA

2.3.1. ZVOK, BESEDA IN ZVOČILA OTROŠKEGA SVETA (Mira Omerzel Terlep)

Prikaz izdelave otroških ljudskih glasbilc glede na pokrajinsko pripadnost ter izvedba otroških ljudskih pesmi za najmlajše iz vse Slovenije (tudi v dialektu) bo istočasno prikazovala, kako lahko v obdajajoči naravi najdemo od pomladi do jeseni vse za otroško zvočno igro, ki temelji na slovenskem ljudskem izročilu. Delavnica je namenjena glasbenemu in likovnemu pouku.

2.3.2. SLOVENSKE OTROŠKE LJUDSKE IGRE (mag. Igor Cvetko)

Pretekle otroške generacije so se kratkočasile z najrazličnejšimi preprostimi a zanimivimi igrami, z besednimi in zvočnimi poigravanji. Ta zvrst izročila je v sodobnosti še vedno privlačna, sporočilna in razvedrilna. Delavnica je namenjena razvedrilnim trenutkom šolskega vsakdana, ki so vključeni v redni šolski program (glasbena, telesna vzgoja, slovenski jezik).

2.3.3. ZVOČNE IGRE NARODOV SVETA (dr. Svanibor Pettan in dr. Albinca Pesek Petan)

Etnične skupine in narodi sveta so izoblikovali svojevrsten glasbeni jezik (napeve, pesmi, instrumentalne melodije). Tudi neevropski svet je zlasti najmlajšim otrokom privlačen in celo domač, saj glasbeni arhetipi in posebnosti nosijo v sebi prvobitnost človekovega glasbenega izraza, drugačnost pa otroka uči sprejemanja tujega, drugačnega, posebnega. Delavnica je namenjena glasbeni vzgoji najmlajših.

2.3.4. DEŽELE DALJNE ALI ETNOLOGIJA TUJIH DEŽEL (dr. Maja Milčinski)

Daljne in nenavadne dežele so otrokom nadvse privlačne, skozi etnološke zanimivosti in drugačnosti bivanja se uče in ob tem dobivajo vrsto misli in vprašanj, ki osmišljajo in vrednotijo tudi njegovo lastno kulturo in življenje. Delavnica je namenjena spoznavanju etnologije tujih dežel, pokrajin, regij (SND, zgodovina, zemljepis).

2.3.5. LJUDSKI PLES (Mirko Ramovš)

Glasba in gib sta bila vedno tesno povezana v celovito človekovo izraznost, umetnost, kulturo. Delavnica naj bi seznanila učitelje telesne in umetnostne vzgoje ter vodje plesnih krožkov s slovenskimi ljudskimi plesi oz. plesi za otroke. Namenjena je seznanjanju s plesnim izročilom ter popestritvi gibalne kulture.

2.3.6. LJUDSKA UMETNOST (predavatelj še ni znan)

Slovensko ljudsko umetnost določajo močne pokrajinske identite, ki pogojujejo kulturni izraz posameznih pokrajin. Kje in kaj je tisto, kar določa ljudsko umetnost šolskega okolja, naj pomaga osvetliti ta delavnica, ki je namenjena likovnikom in pedagogom družbenih usmeritev višje stopnje.

P. S. Do konca novembra 1994 pričakujemo od sodelujočih in vseh ostalih etnologov, ki so bili kdaj koli soočeni s temi vprašanji, naj zapišejo svoje misli, koncepte, ugovore, predloge in povsem resne razprave ter jih pošljejo na uredništvo Glasnika SED. Objavljeni bodo v prvi tematski številki Glasnika januarja 1995, ki bo posvečena uvajanju etnologije v šolske programe.

Mojca Ramšak

Opomba:

1.- LJUBIČ Tone, Etnografija v osnovni šoli. Glasnik SED 2/1959-60, št. 3, str. 17.

- D. Z., V Novem mestu dva etnografska krožka in predavanja po šolah. Glasnik SED 2/1959-60, št. 3, str. 17-18.

- Z. K., Ali jih poznate? Glasnik SED 2/1959-60, št. 3, str. 18.

- TERSEGLAV Marko, Etnologija in šola. Glasnik SED 22/1982, št. 2, str. 37-41.

- M. T., Naš pogovor. Glasnik SED 22/1982, št. 2, str. 42, 51.

Delo z glino - učenci oblikujejo (foto: T. Roženberger)

JUBILEJ IN RAZSTAVA

Ob 10. razstavi domače in umetne obrti

Slovenj Gradec, Galerija, 1.-6. junij 1994

Ljubljana, Cankarjev dom, 10.-15. junij 1994

Ob 25-letnici Obrtne zbornice Slovenije se je v Galeriji v Slovenj Gradcu in v Cankarjevem domu v Ljubljani med 1. in 15. junijem zvrstila množica prireditev, mdr. tudi tri razstave: 10. bienalna razstava slovenske domače in umetne obrti, razstava umetniško oblikovanega zlata, stekla in keramike ter samo v Cankarjevem domu razstava starih mojstrskih spričeval.

Zgodovina tovrstnih razstav sega v leto 1976, predstavljale pa so izdelke od najslabšega do najboljšega in slednjim podeljevali znak kakovosti in naziv mojster domače in/ali umetne obrti. Letos jo je v Slovenj Gradcu spremljal tudi sejem vsega drobnega gospodarstva.

Na letošnji razstavi so se predstavili vsi, ki so do sedaj prejeli naziv mojster ali mojstrska delavnica in tisti, katerih izdelke je strokovna komisija v zadnjih dveh letih ocenila pozitivno.

Zadnje tri razstave so tudi opustile prvoten jugoslovanski koncept in se usmerile v prostor dežel delovne skupnosti Alpe Jadran in širše v Evropo.

Koncept postavitve je za obe mesti izdelal Janez Bogataj, kovinsko konstrukcijo v Cankarjevem domu je postavilo podjetje Demark Design iz Tržiča, v Ljubljani jo je aranžirala Jelka Štern, postavljali pa so jo študentje in etnologinja Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo v sodelovanju z Obrtno zbornico Slovenije in Goranom Lesničarjem Pučkom.

Na razstavi so bili predstavljeni izdelki domače in umetne obrti kot dveh vitalnih in ustvarjalnih panog. Na Obrtno zbornico Slovenije pa med drugim v enega od ožjih področij prihaja vsako leto vse več izdelkov, ki so namenjeni kulturi poslovnega komuniciranja in ti vse bolj predstavljajo zelo kvalitetna in uporabna poslovna in celo protokolarna darila. Pri tem ima ogromen delež sodobno oblikovanje, tudi industrijsko, ki predmete iz bogate dediščine ne le posnema, ampak jih tudi nadgrajuje. S tem je pa mdr. že narejena povezava od spoznavanja in razumevanja dediščine k njenemu sprejemanju v vsakodnevem življenju.

Razstavni obrtni eksponati, ki so jih ocenili člani strokovne komisije, so bili vsakokrat ocenjeni glede na izdelavo, material, povezavo z etnološko dediščino, celovitost izdelka, njegovo aplikativnost, vzgojnost, tržni kriterij in regionalnost.

Trije medsebojno prepleteni segmenti, domača in umetna obrt ter moderno oblikovanje v steklu, keramiki in zlatu, so tudi vizualno tvorili rdečo nit razstave.

Če je obiskovalec na začetku razstave v predverju Cankarjevega doma morda dobil kakšne romantične predstave, ko je za obrtnimi spričevali zagledal avbo in kopico lectovih src (mimogrede, ta del so na otvoritvi najbolj "osvetljevale" fotografske bliskavice), je od tam prehajal k vedno bolj funkcionalnim predmetom, ki so bili bodisi dobri posnetki obrtne dediščine bodisi so imeli še estetske inovacije. Na drugem koncu preddverja se je razstava zaključila z vrhunskim dizajnom in končala z zlatarsko-oblikovalskimi eksponati.

Nekaj razstavljenih izdelkov je bilo z vidika dediščine spornih, saj so mnogi izdelovalci poslali ne samo izdelke, za katere so dobili pozitivna mnenja Obrtne zbornice, ampak tudi druge.

Izdelki domače in umetne obrti so bili ne glede na to, da je bila ljubljanska razstava bolj kozmetična, v Slovenj Gradcu pa bolj študijska z manj aranžerskimi posegi (otvoritev razstave v Ljubljani pa izrazito politična in izrabljena za doseg določenih političnih ciljev), postavljeni dovolj domiselno, da so vzbujali številne kontrastne primerjave. Npr. nežne klekljane čipke ob robustnih kamnitih možnarjih oziroma njihovih betonskih odlitkih, masivni leseni loki in krhko unikatno oblikovano steklo, težki kovani kovaški izdelki in pozlačeno pohištvo ipd., so bili namerno soočeni drug z drugim.

Keramični zvončki, ki so tako v Slovenj Gradcu kot v Ljubljani viseli s stropa po sredini razstavnega prostora, namerno tako nizko, da so se obiskovalci morali zaletavati vanje, če se jim že niso pravočasno izognili, so s svojim zvončkljanjem ob (in v) glavah, prebujali tiste napol speče ali one hitro mimodriveče, da so se morali zaradi tega bolj dobrovoljni za trenutek ali dva dlje ustaviti pred predmeti in (morda) pomisliti na vtis o pestrosti sedanje slovenske kvalitetne obrtne produkcije.

Večina izdelkov, ki sami po sebi ali v tematskem sklopu ob podobnih predmetih sicer niso vsebovali kakšnega napornega creda, pa so v živopisni celotni pojavni obliki razstave v podzavesti obiskovalcev nujno pustili sled o sodobni obrtni identiteti.

Vseh 144 razstavljalcev je za tiste, ki so se nad njihovimi izdelki navduševali, predstavljenih tudi v dveh razstavnih katalogih, ki ju je izdala Obrtna zbornica Slovenije. "Ljubljanski" vsebuje samo njihova imena, naslove in vrsto izdelkov, "slovenjegraški", ki je bolj slavnosten, pa poleg tega še kratek historiat razstave domače in umetne obrti, kriterije ocenjevanja izdelkov in napotke za pridobitev soglasja za izdelke domače in umetne obrti.

Mojca Ramšak

"MADE IN HAPPY AFRICA"

soočanje s kulturo igranja in otroškimi igračami iz Gane in Burkine Faso na razstavi "srečna afrika"

Zgodila se je "Srečna Afrika" na Ptujju! 10.marca 1994 je bila v prostorih Miheličeve galerije svečana otvoritev omenjene razstave¹, v katero so nas ob razmišljanjih o Slovencih in neevropskih kulturah popeljali zvoki afriške glasbe v živo, ples in popotovanje ob diapozitivih. 39 dni smo se lahko na svojstven in enkratni način soočali z eno redkih tovrstnih zbirk na svetu, z drugačno podobo o Afriki in njenih ljudeh ter predvsem, kot bi dejala gospa in prijateljica Sonja Porle, lahko smo "enkrat za spremembo pomislili na Afriko z občudovanjem"².

"Domala ni koščka tega planeta, kamor ne bi bil pionirski duh zanesel tudi slovenskega človeka", je leta 1986 zapisal prof.dr. Zmago Šmitek v svoji knjižni uspešnici Klic daljnih svetov. Tudi Sonja Porle, predstavnica mlajše generacije slovenskih popotnikov in raziskovalcev neevropskih kultur, s svojim delom podira mit in predstavo o Slovencih kot zapečkarskemu ljudstvu.

Avtorica razstave - zgodovinarica, geografinja, pedagoginja in zbiralka gospa Porle, ki živi in deluje med Preboldom, Oxfordom ter Gano in Burkino Faso, se že skoraj deset let ponovno in ponovno vrača v Afriko. Njena prva popotovanja po tem kontinentu so bila vezana na njen vzhodni del, na države Kenijo, Ugando, Sudan in Egipt. Nadaljevala je s "križarjenji" po zahodni Afriki, saharskih in saheljskih deželah, med katerimi je izbrala predvsem Gano in Burkino Faso.

O t.i. črni Afriki ima večina Slovencev predsodkov polne predstave, ki izvirajo predvsem iz nerazumevanja in neznanja. O njej govorimo po navadi evropsko zvišano in superiorno, Afričani pa so v naših očeh predvsem nesrečni, ubogi, revni, suhi in lačni ljudje.

Naše, pogosto stereotipne in evropocentrične predstave o podobi črnega kontinenta, so nas pripeljale do mnenja, "da se", kot meni Sonja Porle, "od Afričanov nimamo ničesar naučiti. Najlepši in najbolj nedolžen dokaz, da se motimo, so igrače, ki jih afriški otroci izdelujejo sami iz najrazličnejših odpadkov."

Na razstavi, ki jo je pripravil Slovenski šolski muzej in ki je pred tem bila na ogled že v Portorožu in Ljubljani, je bilo na ogled okoli sto različnih igrač - mojstrov, katerih namen je bil pokazati, "kako pametni in originalni so afriški otroci; kako se lahko vsaki, še tako nepomembni reči najde novo, še lepše življenje in kako daleč od resnice je prepričanje, da so revni tisti, ki jim primanjkuje materialnih dobrin"³.

Pri vходу v razstavo nas avtorica seznanja z nekaterimi zgodovinsko obarvanimi informacijami. Gana je prva neodvisna Afriška republika (1957). "Navdušeni,

panafriško usmerjeni voditelji so ime povzeli po slovitom kraljestvu Gana, ki je obstajalo od 6. do 13. stoletja na ozemlju današnjega Malija, Senegala in Mavretanije..." O Burkini Faso pa le toliko, da to ime v prevodu pomeni "dežela pokončnih ljudi".

Popotovanje v "Srečno Afriko" se prične v obliki seznanjanja s surovinami in orodjem, s katerim otroci izdelujejo igrače. Med surovinami lahko izpostavimo les rafijeve palme ter predvsem najrazličnejše odpadke kot npr. pločevinke, plastične vrečke, ponošena obuvala, izpraznjeni kemični vložki, papir, žica, guma ipd. Ta material otroci obdelujejo s kamni, starimi britvicami in noži. Izdelovalci igrač so samo dečki, stari med 5 in 15 leti. "Deklicam družina nalaga več obveznosti in dela kot dečkom, če pa že imajo dovolj prostega časa, ga raje izkoristijo za igro s temi igračkami kot pa za njihovo izdelovanje"⁴.

Na "romanju" po razstavi se najprej soočimo s kreativnostjo in inovativnostjo najmlajših in sicer z vesoljskim vozilom, ki ga je izdelal iz lesa rafijeve palme in opank 6 let star fantek Kofi ter z imenitnim avtomobilom iz pločevinke in koruznih storžev, izdelkom komaj 5 let starega Oseia Framponga Manse.

Zelo priljubljeni so "koleščniki", igralni rekviziti, kjer na daljši palici pritrjeno kolesce otroci potiskajo pred seboj. V mističen svet avtomobilizma nas popeljejo iz lesa rafijeve palme narejeni kamioni, osebni in športni avtomobili, avtobusi in vojaška vozila. Da otroci koketirajo z njihovo "moto realnostjo", nas opozarjajo različni napisi na teh vozilih kot npr.: "Travel and see", "Goods only", "God is King" ipd.

Med izjemno redke igrače avtorica razstave uvršča orožje. "Thomas Wofi Freeman (14 let), ki je izdelal razstavljen mitraljez, mi je povedal, da ga ima doma spravljene pod posteljo, za primer, če bo potrebno braniti domovino."⁵ Ganci so namreč že od nekdaj zelo borbeni in državotvorni ljudje.

Med največje mojstrovine zagotovo spadajo iz rafijeve palme narejeni televizorji in radio kasetofoni. Tako je, komaj 12 let star deček Abraham Ankomah, izdelal imeniten "International Supersonic", kjer se ob pritisku na gumb "eject" odprejo vratca kasetofona, premika pa se tudi kazalec za iskanje postaj. Resnično neverjetno! Fascinantne pa so tudi kokoši, ki jih v času velikonočnih praznikov izdelujejo iz plastičnih vrečk, žice in žarnice.

Druga vrsta igrač je izdelana predvsem iz starih konzerv. Izdelki so tako dodelani in prepoznavni, da lahko brez najmanjšega napora ločimo znamke avtomobilov, pa tudi kamionov. 16 let stari Viktor je izdelal Renault 4 ali po domače "Katerco", ki ima vgrajene celo amortizerje, da o odpiranju vseh vrat niti ne govorimo.

Igrače v Burkini Faso so narejene predvsem iz žice. Med paletto najrazličnejših koles lahko ločimo športna od turističnih, tista s pogonskim mehanizmom in tista brez njih. Prave bisere otroške kreativnosti predstavljajo različni motorji, narejeni iz pločevinke, spreja, verige za kolo, zračnice, žice ipd. Med njimi lahko prepoznamo

enduro motor znamke BMW R - 80, ki ga je naredil komaj 11 let stari Osmane Dioblo.

"Lansko leto me je majhen deček iz neke ganske vasice prosil, naj ga odpeljem v mesto in mu pokažem računalnik in prepričana sem, da bomo lahko kmalu videli prvi računalnik z dušo 'Made in Happy Africa'."⁶

Na razstavi so bile na ogled tudi številne barvne fotografije pragozda, portreti otrok, fetišne duhovnice, asantskega kralja in tudi gospe Bibate iz Burkine Faso, nad katere lepoto so bili navdušeni številni mladi obiskovalci razstave... Na razstavi pa se je bilo moč seznaniti tudi z mojstri afriške glasbe kot so Joli Musa Jawana, Bonbocar Traore, itn.

Spremljajoče dejavnosti ob razstavi so temeljile na različnih predavanjih o kulturi in načinu življenja v Afriki, na plesni animaciji (afriški plesi), afriški literaturi, otroci so lahko v muzeju izdelovali otroške igrače iz odpadnih materialov, vzpodbudili pa smo tudi akcijo zbiranja starih otroških igračk in iger.

Igrača - izdelek afriških otrok (foto: B. Martinjak)

Intenziteta, pomenskost in raznovrstnost "soočanj dveh kultur" je razberljiva iz knjige vtisov na razstavi. V njej je ogromno reakcij naših otrok na to razstavo, med katerimi bom v ilustracijo izpostavil le dve med njimi: "Noben od slovenskih otrok ne zna izdelati tako lepe igrače. Občudujem njihovo spretnost". "Zelo so mi všeč njihove igrače in navade. Rada bi jih spoznala in šla k njim, se z njimi pogovarjala in postala njihova prijateljica."

Omenjena razstava pa ni le razstava o otroški ustvarjalnosti in igračah Gane in Burkine Faso, temveč tudi zanimiva zgodba o edinstveni zbirki na svetu, intimna zgodba o Sonji Porle, zgodba o slovenskih popotnikih in raziskovalcih neevropskih kultur, zgodba o soočanju dveh civilizacij in tudi razstava o Slovencih in njihovem odnosu do "daljnih svetov".

Popotovanje Prebold - Oxford - Gana - Burkina Faso - Ptuj je začasno končano. Kdo ve, mogoče napoči še čas, ko se bosta lahko "pobrtili" mesti Ptuj in Akra... In takrat bomo še kako ponosno pomislili na vsa otroška "opredmetena hrepenenja" - "Made in Happy Africa".

Aleš Gačnik

Opombe:

1. Tehnični podatki o razstavi "Srečna Afrika":

A) Slovenski šolski muzej: avtorica razstave - Sonja Porle, oblikovanje razstave - Jože Bartolj, oblikovanje kataloga - Boštjan Martinjak, fotografije - Sonja Porle, Boštjan Martinjak, organizacija in pedagoške dejavnosti - Mateja Ribarič, tisk - Skušek, Ljubljana

B) Pokrajinski muzej Ptuj: iniciator in organizator prenosa razstave - Aleš Gačnik, pedagoške dejavnosti - Majda Grah Fridl, vodja tehničnih del - Rajko Žiher

2. Porle Sonja, Srečna Afrika, Otroške igrače Gane in Burkine Faso, Program prireditev v mesecu decembru, zloženska Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana 1993

3. Galijaš Neda, Opredmeteno hrepenenje, (intervju s Sonjo Porle), M'zin, Revija za kulturo, št.26-27, letnik IV, februar / marec 1994, str. 55

4. Porle Sonja, Srečna Afrika, Otroške igrače Gane in Burkine Faso, katalog, Slovenski šolski muzej, Ljubljana 1993, str.3

5. Zapis ob razstavljenemu predmetu.

6. Porle Sonja, Srečna Afrika, Otroške igrače Gane in Burkine Faso, katalog, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1993, str. 4

"KORANTI" SAŠE HRIBERNIK

Mlada umetnica Saša Hribernik, ki je sicer diplomirala na Šoli za arhitekturo v Ljubljani, se je v "pustnem času" prvič predstavila na Ptujju s svojimi likovnimi stvaritvami. V mestni hiši je bila od 11. februarja do 3. marca na ogled njena razstava gvašev. Kot nam je mogoče umetnica še neznana uganka, pa nam je tema njenega ustvarjanja dodobra znana in domača. Njeni KORANTI, kljub imenitno združeni oblikovni, estetski in arhitekturni noti, ki jo umetnica prepleta z elementi

etnografije, odsevajo svojo magično in demonsko pradavno izročilo, ki vedno znova in znova odpira nova vprašanja in na katere še vedno iščemo odgovore in razlage.

Likovna dela Saše Hribernik nam kažejo koranta, predvsem njegovo naglavno masko, v povsem stilizirani in jasni likovni govorici, kjer ni nobena poteza nepremišljena ali oblikovno naključna. Demonska maska se v slikarkini interpretaciji prelevi v svojevrstno risbo in ornament, še posebej povdarjen s premišljeno izbranim dekorjem in barvami (rdeča, črna, rumena). Korant postane kar naenkrat stiliziran in lep, očiščen vsega realnega in prvinskega. Mogočnost, skrivnost in demonskost maske povdari tudi z nanosi zlate barve. Kot, da mu hoče pridati navdih božanskega!

"Porabske maske" (foto: S. Kosi)

Lik koranta je v slovenski likovni umetnosti zanimiva in neizživeta tema, ki je skozi čas pritegnila kar nekaj umetnikov.

Franceta Miheliča je "zaznamoval" takoj, ko se je srečal z njim v času svojega službovanja na Ptuju pred drugo svetovno vojno. Pod njegovim vplivom so nastajala in še nastajajo umetnine, ki daleč preraščajo realno obliko maske in pomenijo neko prehajanje v nov, fantastični in popolnoma drugačni svet. Tudi Peter Vernik ustvarja podobo koranta v najrazličnejših grafičnih interpretacijah. V domačem (ptujskem) okolju pa vidno izstopa Boris Žohar s svojimi nadrealističnimi koranti, ki pomenijo novo življenje, neustavljivo energijo, rešitev, pomlad...

In kot vidimo, korant še vedno privlači. Sedaj mu sledi Saša Hribernik. Lepo je, da umetniška misel nima konca (kot je dejal letošnji Prešernov nagrajenec, slikar Andrej Jemec), da vrta naprej in, da daje nove in ponovne rezultate.

Stanka Gačnik

ŽIVA PRIČA PRETEKLOSTI

Alzaški muzej na prostem v mestu Ungersheim¹ je kraj, kjer se lahko seznanimo s tradicionalnim življenjem v Alzaciji. Hkrati je to edukativni center in prostor za zabavo in eksperimentalne delavnice. Leta 1984 je po dolgoletnem raziskovalnem delu muzej ustanovilo združenje **The Association of Alsatian Rural Houses**. Približno 60 stavb predstavlja pestro arhitekturno dediščino Alzacije. Vendar pa je ta stavbni kolorit le osnova, na katero so pripete različne dejavnosti.

Pa obiščimo to živo pričo preteklosti!

V muzejsko področje vstopimo skozi sodobno recepcijo, ki je nova vsebina stare arhitekture. Vstopnina je kar 62 FF, namesto vstopnice pa prejmemo ažuren trojezični (francoski, nemški, angleški jezik) časopis z ustreznimi informacijami, ki jih potrebujemo za kvaliteten ogled: zemljevid z označeno smerjo ogleda muzeja in komentarjem, informacijo o prireditvah in animacijah, ki potekajo tisti dan, ter podatke o drugi vsestranski ponudbi. Muzej ima namreč tudi posebne prostore, namenjene za poslovne bankete, družinska slavlja in poroke, seminarje in konference v zmogljivosti od 10 do 800 ljudi. Časopis vsebuje še krajši vprašalnik z naslovom "Tvoje mnenje je naše vodilo", in vprašanja, od kod prihajaš, kje si zvedel za muzej, kakšno je tvoje mnenje o muzeju po njegovem ogledu in podobno. Če želiš, da te tudi vnaprej obveščajo o življenju muzeja in dogajanjih v njem, lahko pripišeš svoj naslov. Vprašalnik oddamo ob odhodu iz muzeja.

Stavbe, ki so razstavljene v muzeju, so prenesene s celotnega območja Alzacije. Kriteriji za njihov izbor so bili različni. Na ogled so tipične zgradbe določenih

predelov Alzacije, katerih časovna ločnica se vleče od 13. do 19. stol., lahko so to stanovanjske ali gospodarske stavbe ali pa celotne domačije. Najstarejša med njimi je kamnita mestna hiša iz konca 13. stol. Obkroža jo gotsko oblikovan okrasni vrt - grede, polne dišavnic in različnih zelišč, so pravokotne oblike in obdane z nizkim kamnitim zidom. Najbolj pogost tip gradenj je brunasta gradnja z različnimi polnili: zmes slame in ilovice, kombinacija ilovice in prodnega kamna ter sama ilovica, ki se, oblikovana v blatne kepe, vstavlja med pokončne količke, nameščene na vodoravna bruna. Arhitekturne skrivnosti brunaste gradnje nam z golim ogrođem zgradbe odkriva "Hagenbach House". Za dodatno zaščito fasade pred vremenskimi nepravilnostmi so nekatere zunanje stene stavb obite z lesenimi deskami. Piko na i pa stavbnemu koloritu dajejo barvne fasade veselih in živih barv.

Notranjosti stavb so namenjene različnim vsebinam. To so lahko verni posnetki interierjev, rekonstrukcija delavnic z občasnimi animacijami ali pa služijo le kot razstavišča. Na tak način se ob ogledu muzeja seznanimo tudi z različnimi tradicionalnimi domačimi obrtni, poklici in opravili. "Gommersdorf House", iz leta 1682, je z opremljeno tkalsko delavnico primer predstavitve tkalske obrti. Na podoben način se predstavljajo še kovaška, kolarska in čevljarska obrt, izdelovanje vrvi, cokel. Pridobivanje olja iz makovega zrnja in oljne repice je prikazano v oljarni, kuha žganja v žganjarni. Rekonstruirane delavnice oživijo s pomočjo avdiovizualnih sredstev ter animacij.

Pomemben segment življenja muzeja predstavlja razstavna dejavnost. Nekatere razstave se vsebinsko navezujejo na arhitekturo, kot na primer razstava ribištva v ribiški koči. Razstava z naslovom "Rabbit and the Nodles" - predstavitev kmečkega družinskega življenja izpred petdesetih let se nahaja v interierju domačije, prenesene z območja Schwindratzheim. V hiši, ki predstavlja tipično bivanjsko hišo iz kraja Muespach, si lahko ogledamo razstavo otroštva, ki bazira na družinskem albumu iz obdobja 1900-1936. Zanimiva je razstava o motivu ženske ljudske noše na različnih prehrabnih ter drugih izdelkih. Razstava je postavljena v interierju ene izmed stanovanjskih hiš. Razstavne vitrine se skorajda idealno vključujejo v prostor, saj so hkrati v funkciji predhodno odstranjenih predelnih sten. Več različnih razstav je povezanih s pojmom vode. Tako se kar na prostem nahaja razstava hišnih vodovodnih napeljav različnih starosti.

Svojevrsten eksponat je tudi edini ohranjeni francoski salonski vrtljak iz leta 1909. Vrtljak je bil glavna atrakcija na letnih sejmih v "Belle-Epoque". Posebna ponudba, ki jo s tem v zvezi ponuja muzej, so poleg posameznih voženj z vrtljakom tudi "rajski večeri", kjer lahko obiskovalec podoživi nenavadno zabavo luna parka s plesom, šampanjcem in seveda divjo vožnjo na vrtljaku.

Različnih prireditvev, animacij, spektaklov je cela vrsta. Zanj skrbi poseben oddelek za animacijo, ki ga sestavlja skupina strokovnjakov (muzeolog, pedagog, agronom, etnolog), vodičev in animatorjev. Ob določenih urah se nam pred očmi slikovito odigravo drobci iz načina življenja v preteklosti. Nekateri izmed teh so: krmljenje prašičev, animacija pranja perila na skupnem vaškem perišču, delovanje

mlatilnice, oljnega mlina in žage, vožnja s kočijo, promenade, igranje glasbenega stroja, animacije različnih obrti. Prav tako se v muzeju odvijajo tudi številni festivali, predvsem v poletnem času.

Alzaški muzej - živa priča preteklosti (foto: T. Roženberger)

Celoletni program prireditev za leto 1993 se je navezoval na celotni krog šeg delovnega in koledarskega ciklusa:

april: razstava z naslovom Velika noč v Alzaciji, razstava tradicionalnih velikonočnih pirhov, animacija pomladanskih opravil;

maj: koncerti ljudskih godcev, ribarjenje, sajenje krompirja, koruze, tobaka in zelja, žganjekuha, povorka starinskih traktorjev, festival pod geslom: žival, spremljevalec človeka;

junij: žganjekuha, košnja, razstava starinskega pohištva;

julij: žetev, prikaz domačih obrti, priprave na spravilo letine;

avgust: mlačev žitaric, Dan gozdov, predstavitev ročnih del v gozdu;

september: festival šole, Dnevi mladih, spravilo letine, točenje medu;

oktober: razstava fotografij, trgateg, različna kmečka jesenska opravila;

november: seminar z naslovom "Naravni prostor za jutri", predavanja o astronomiji;

december: prihod sv. Miklaža.

Posebna ponudba muzeja so tudi poletni enotedenski mladinski tabori. Udeleženci (nastanjeni so znotraj muzejskega kompleksa) lahko vsakodnevno izbirajo med različnimi t.i. pedagoškimi moduli, ki so: domače obrti, domače živali, voda in gozdovi, gradnja hiš, žitarice in kruh, zgodovina alzaške šole, hišna opravila, zvočna kulisa muzeja. Delo v t.i. pedagoškem modulu obsega 5 ur dnevno: tri ure dopoldan in dve uri popoldan. Posamezna skupina, ki šteje od 17 do 28 oseb, mora za delo na pedagoškem modulu odšteti 700 FF na dan.

Ogled muzeja traja za povprečnega obiskovalca dve do tri ure. Obisk pa se seveda zaključi v muzejski trgovini, kjer lahko izbiraš med široko paleto spominkov in literature. Maskota muzeja - štorcklja z veliko temno pentljo (pentlja je del ženske tradicionalne alzaške noše) in na njej sedeča žabica - se pojavlja na vseh prodajnih artiklih: na majicah, kapah, dežnikih, skodelicah ter drobnih spominkih. Raznovrstna je ponudba igrač, ki so obenem učila v navezavi na teme, ki jih predstavlja muzej. To so različne puzzle, zloženke in zgibanke, ob katerih se otroci učijo o alzaški arhitekturi, noši. Prav tako so na prodaj izdelki domače obrti.

Ob ogledu alzaškega muzeja na prostem ima obiskovalec resnično občutek, da ta živi. Arhitektura in vsa druga razstavljeni materialna dediščina je le baza oz. neke vrste ogrodje, na katerega se nato z različnimi sredstvi in različnimi metodami dela "pripenjajo" izseki iz načina življenja v preteklosti. Obisk muzeja je svojevrstno doživetje in srečanje z Alzacijo in njeno tradicijo.

Za potencialne obiskovalce še naslov:
ECOMUSEE D'ALSACE-F-68190 UNGERSHEIM
tel: (33) 89 74 44 54

Tanja Roženberger

Opomba:

1. Ungersheim je manjši kraj, ki leži med mesti Colmar in Mulhouse v Alzaciji.

Viri:

Alsatian open air museum, Ungersheim - brošura
Classes du patrimoine 1993 (Ecomusee D'Alsace)
Programme d'animations exceptionnelles, saison 1993 (Ecomusee D'Alsace)

kustosi:	Aleš Gačnik Andrej Brence Nevenka Korpič
dokumentalistka:	Metka Mlakar

Aleš Gačnik

SPLOŠNI ORIS DELA NA ODDELKU ZA ETNOLOGIJO PMP V LETU 1993

Med najpomembnejšimi spremembami lahko izpostavimo "poskus" reorganizacije Oddelka za etnologijo.

Nepovezanost in slaba medsebojna informiranost med delavci v muzeju se je odražala tudi v delovanju Oddelka za etnologijo. Sklenili smo, da pričnemo z oddelčnimi sestanki, ki naj bi v prvi vrsti služili naši boljši medsebojni informiranosti in izmenjavi informacij.

Ni le pomembno, da je vsak med nami dober strokovnjak, ki ve kaj hoče in zmore, temveč, da se oblikujejo tudi tisti interesi, ki jih lahko označimo kot "oddelčne". Ker le ti v praksi nemalokrat presegajo specializirane interese posameznika, je še kako pomembno, da imamo oblikovano skupno vizijo oddelka. Reorganizacija in racionalizacija je tako povezana z oblikovanjem skupne strategije pri nadaljnjem razvoju našega oddelka, ki izhaja iz teamskega dela in ki hkrati temelji na ustvarjalni potenci posameznika.

V okviru informiranja in neformalnega strokovnega izobraževanja kadrov na Oddelku za etnologijo v metodiko našega dela vpeljujemo naslednje novosti:

- Organiziranje oddelčnih strokovnih ekskurzij na področju, ki ga pokriva PM Ptuj. Želimo vnesti sistematičnost, red in načrtnost pri detaljnem spoznavanju omenjenega področja in tako zagotoviti uspešno dokumentiranje, raziskovanje in varovanje etnološke dediščine na področju občin Ptuj in Ormož.
- Seznanjanje z metodologijo in metodiko dela v drugih etnoloških muzejih in zbirkah po Sloveniji (ogledi zbirk in depojev, pogovori s kustosi oziroma vodstvi muzejev, seznanjanje z njihovo dokumentacijo itn.).
- Vzpostavljanje poslovnih odnosov z etnološkimi muzeji / zbirkami ter etnologi izven Slovenije.

Glavnina "oddelčne energije" je bila in je usmerjena v ureditev naše osnovne infrastrukture:

- ureditev nove AVD o muzejskih predmetih ter postopna in permanentna računalniška obdelava,
- ureditev nove sistematike v depojih,
- ureditev fototeke, negativoteke in diateke
- ureditev videoteke in audioteke,
- ureditev oddelčne knjižnice,

-(čiščenje prostorov v grajski žitnici)

Koordinator del v depojih grajske žitnice je kustos etnolog Andrej Brence, kustodinja Nevenka Korpič urejuje depoje in vso dokumentacijo, ki se nanaša na občino Ormož (v prostorih gradu Velika Nedelja). Kustos etnolog Aleš Gačnik je izdelal vsebinski in muzeološki elaborat za bodoči "etnološki muzej" v prostorih grajske žitnice in kot predstavnik oddelka / muzeja sodeluje pri "pogajanjih" v zvezi z delom in namembnostjo prostorov v grajski žitnici.

Pri projektu "**grajska žitnica**" - "**etnološki muzej**" ob nadaljnjem razvoju dogodkov, povezanih z omenjenim objektom opozarjamo na naslednje nerešene in odprte dileme:

A) Grajska žitnica je bila že pred desetletji dodeljena za "etnološki muzej"!

B) Zagotovitev varnosti muzejskih predmetov (objekt, kakršen je danes, ne zagotavlja zadostne varnosti eksponatov, s čemer je resno ogrožen nadaljni obstoj bogate, predvsem etnološke dediščine. Zato apeliramo na vse nadrejene, da je potrebno zagotoviti primerno mikroklimo v omenjenih prostorih, zagotoviti primerne omare in police za odlaganje eksponatov, urediti alarmne sisteme in naprave, onemogočiti možnosti nekontroliranega fizičnega dostopa v grajsko žitnico.

C) Ker je bila grajska žitnica dodeljena za "etnološki muzej", pričakujemo, da ne bo sprejeta nobena odločitev o bodoči namembnosti objekta brez "naše" vednosti, privolitve Oddelka za etnologijo PM Ptuj. Pri sistemu odločanja in pri projektiranju je potrebno razmejiti spomeniško varstvene interese od muzeoloških oz. muzejskih. Kreativno želimo sodelovati pri (iz)oblikovanju ideje in projektov o konceptu bodočega humanističnega centra na Ptuj.

BI(BLI)OGRAFIJA DELA KUSTOSOV IN DOKUMENTALISTKE NA ODDELKU ZA ETNOLOGIJO V POKRAJINSKEM MUZEJU PTUJ

Aleš Gačnik

Delo v omenjenem letu je potekalo v usklajevanju podiplomskega študija z rednim delom v muzeju, aktivnostmi pri Strokovni komisiji za izobraževanje pri Zvezi muzejev Slovenije ter delom na posameznih raziskovalno muzejskih projektih.

V okviru podiplomskega študija sem opravljal izpite ter nadaljeval z raziskovalnim delom in izdelavo magistrske naloge.

Med zanimivejšimi akcijami pri svojem delu lahko izpostavim štiri dnevno snemanje "pomenov kurenta" in pustnih običajev na področju občine Ptuj in Ormož. S profesionalnim snemalcem Alešom Šego in s profesionalno televizijsko opremo smo posneli z Betacam SP tehniko okoli 200 minut vizualnih informacij.

Po Kurentovanju se je formirala ekipa različnih profesionalcev (širok Slovenije), ki je želela pripraviti nov vsebinski, organizacijski in finančni koncept nadaljnjih pustovanj. Žal smo ostali na pol poti in to ne po naši volji.

Udeležil sem se zboru kulturnih delavcev v Cankarjevem domu ter kot eden izmed gostov sodeloval na okrogli mizi "Kulturne integracije" v prostorih gledališča na Ptuj. Udeležil sem se tudi enotedenske strokovne ekskurzije "Muzeji Pariza" pod vodstvom prof.dr. Tomislava Šole.

Kot recenzent raziskovalnih nalog sem sodeloval na 1.regijskem srečanju mladih raziskovalcev in inovatorjev občin Ormož, Ljutomer, Gornja Radgona, Lendava, Murska Sobota in Ptuj.

Pri Zvezi muzejev Slovenije sem Komisiji za strokovne nazive in imenovanja pripravil gradivo o šifrantu muzejskih poklicev, po metodologiji kanadske muzeologinje Lynn Theacher. Kot predsednik Strokovne komisije za izobraževanje sem v sodelovanju s prof.dr. Tomislavom Šolo pripravil vsebinski, organizacijski in finančni program za izvedbo mednarodnega poletnega seminarja: "Muzeji in razvoj", ki naj bi potekal v septembru 1993. Do realizacije tega projekta žal ni prišlo!? V mesecu maju iztopim iz ZMS.

V istem mesecu sem aktivno sodeloval na mednarodnem simpoziju ICOFOM (Mednarodni komite za muzeologijo - ICOM / UNESCO) na temo "Museums, Space and Power". Simpozij je potekal v Grčiji in sicer v Atenah in Solunu.

Sodeloval sem v projektne timu ("Halo" iz Cirkulan), ki se ukvarja z revitalizacijo Haloz. Organizirali smo okroglo mizo, kjer smo predstavili naše projekte ter ob tem organizirali splet različnih dejavnosti, povezanih z lokalno naravno in kulturno dediščino. V prostorih O.Š. Cirkulane sem z njihovim gradivom pripravil razstavo o nekaterih segmentih iz njihove N&K dediščine.

Kandidiral sem za tri mesečno štipendijo Ministrstva za kulturo iz Francije, kot v Sloveniji izbrani predstavnik za področje muzejske dejavnosti, toda žal (skrivnostno) neuspešno.

V poletnih mesecih sem sodeloval na Muzejski poletni delavnici Rogatec '93, ki jo je organizirala kustodinja Tanja Roženbereger iz Muzeja novejšje zgodovine iz Celja. Vodil sem skupino za socialno muzeologijo, ki sta jo sestavljali še študentki etnologije - Nataša Konestabo in Simona Grmek. Rezultati našega dela so objavljeni v zborniku MPD Rogatec '93.

Sodeloval sem pri organizaciji in izvedbi zborovanja Društva muzealcev Slovenije, ki je potekalo v Dobrni od 13. do 15. oktobra. Ob pomoči komoderatorjev Jožeta Hudalesa in Vilija Vuka sem vodil del simpozija na temo "Slovenski muzej jutri" ter za to priložnost objavil tudi referat.

V jesenskih mesecih postanem član Izvršnega odbora Slovenskega etnološkega društva.

Po zagovoru doktorata Petra van Menscha na Filozofski fakulteti v Zagrebu, se skupaj s prof. dr. Ivom Maroevićem sestanemo na vaški poroki v prostorih muzeja na prostem v Kumrovcu.

V letu 1993 sem si ogledal 115 razstav / muzejev - galerij, od tega 48 v Sloveniji ter 67 v tujini (Francija-26, Grčija-37, Madžarska-1, Hrvaška-3).

Za muzejski projekt in razstavo Zbiram - torej sem / O fenomenu zbirateljstva in privatnih zbiralic sem skupaj s soavtorico razstave Stanko Gačnik prejel Murkovo priznanje.

Bibliografija tekstov / 1993:

-Ljubzenski fotografski motivi na razglednicah / Razglednice s "kičastimi" ljubzenskimi motivi kot predmet znanstvenega in muzeološkega proučevanja, GSED, 1993, 33/1, str. 62 - 65

-Pokrajinski muzej Ptuj, Bibliografija dela za leto 1992, GSED, 1993, 33/2, str. 72 - 78

-Kultura brajd - Marginalije v vinologiji?, GSED, 1993, 33/3-4, str.85 - 90

-Collego ergo sum - Post festum o končani razstavi in nikoli dokončanem projektu, GSED, 1993, 33/3-4, str. 109 - 112

-Mala enciklopedija o kurentovanju na Ptuju, 1960 - 1990, (za potrebe SO Ptuj), 1993, 87 str.

-Recenzije nalog: Kaj je v ustnem izročilu ohranjenega o Turkih (OŠ Mladika Ptuj), Moj kraj in njegove znamenitosti (OŠ Mladika Ptuj), Naše korenine (OŠ Dornava), Prazniki in običaji v našem kraju nekoč in danes (OŠ Kuzma), Znamenja (OŠ Cirkovce), Koline (Ekonomška šola Ptuj), Prostitucija nekoč in danes (Gimnazija Ptuj), Statistični prikaz in analiza razvad dijakov na naši šoli (Gimnazija Murska Sobota), Vodni mlini in mlinarstvo na Muri (Gimnazija Murska Sobota),v: Zbornik povzetkov raziskovalnih nalog z recenzijami, 1.regijsko srečanje mladih raziskovalcev in inovatorjev občin Ormož, Ljutomer, Gornja Radgona, Lendava, Murska Sobota in Ptuj, Občina Ptuj, Sekretariat za družbene dejavnosti, september 1993, 32 str.

-Grajska žitnica - "etnološki muzej" (elaborat za potrebe PM Ptuj)

-Pet sloganov za razglednice v založbi Turistično informativnega centra Ptuj

-Moji spomini na muzealstvo ob odhodu v pokoj, leta 2029!, Zborovanje društva slovenskih muzealcev, Dobrna, oktober, 1993, str. 7 - 16

-Muzej na prostem Rogatec na prelomu tisočletja / Muzeološka analiza in interpretacija muzeja, njegovih dejavnosti, programov in osebja ter raziskava njegove socialne vloge v prostoru in času, Muzejska poletna delavnica Rogatec 93, Muzej za novejšo zgodovino Celje, ZOTKS, Gibanje znanost mladini, 1993, str. 101 - 117

Otvoritvena svečanost prireditve "dobrote slovenskih kmetij" (foto: A. Gačnik)

Andrej Brence

Leta 1993 je bila stoletnica muzeja. Ob tem jubileju je bilo v Ptujju več različnih razstav in prireditev. S Savaria muzejem iz Szombathelya na Madžarskem smo se dogovorili za izmenjavo dveh etnoloških razstav.

Muzej Avgusta Pavla iz Monoštra je v razstavišču ptujjskega gradu od 11. februarja do 28. marca gostoval z razstavo Porabske maske. Na ogled so bili šemski liki, ki se pojavljajo v sredozimskem in pustnem času (pozvačin, Miklavži, Licije, božični koledniki, trikraljevski koledniki in fašenki). Otvoritev je bila popestrjena z nastopom božičnih kolednikov.

Avtorica razstave, spremnega teksta in zloženke je bila Marija Kozar - Mukić. Oblikovanje vabila, plakata in postavitve razstave je bilo delo Janka Mariniča, oblikovalca našega muzeja.

Razstava je nastala kot rezultat natečaja za izvirne maske, ki sta ga leta 1992 razpisala Muzej Avgusta Pavla in Zveza Slovencev na Madžarskem, slednja je razstavo tudi finančno podprla.

Naš muzej pa se je v času od 20. marca do 30. maja v Savaria muzeju predstavil s tradicionalnimi pustnimi liki s ptujskega področja. Razstavili smo korante s Ptujkega polja in Haloz, hudiča, orače, piceke, ruse in medveda. Predmete so dopolnjevale velike črnobeke fotografije mask v njihovem naravnem okolju. Na ogled je bil videofilm O fenomenu otroškega maskiranja, avtorja Aleša Gačnika. Nevenka Korpič in Marjeta Mlakar sta izdelali maketo Slovenije in občine Ptuj z označenimi kraji kjer nastopajo tradicionalne pustne maske.

Razstava je bila del spomladanskega kulturnega festivala v Szombathelyu, ki je potekal od 19. do 29. marca. Otvoritev je bila v soboto ob 15. uri. Za veselo razpoloženje so poskrbeli pokači, koranti, orači in rusa iz Podlehnik v Halozah.

Avtor razstave, spremnega teksta in zloženke je bil Andrej Brence. Oblikovalec vabila in plakata ter avtor postavitve je bil Janko Marinič.

Sodelovali smo še na dveh občinskih prireditvah. Aprila 1993 je bila v Minoritskem samostanu tradicionalna prireditev Dobrote slovenskih kmetij. Na tej kulinarični razstavi smo s fotografijami prikazali način peke domačega kruha.

Septembra je bila živinorejska razstava. Na željo prireditelja smo pomagali pri prikazu starih lesenih voz in sani na živinskem sejmišču. Predmeti so bili iz muzeja in izposojeni s terena.

Med letom je potekalo delo v depoj, čiščenje prostorov, predmetov in njihovo urejanje. Z delom bomo nadaljevali pomladi 1994.

Med letom je oddelek pridobil 115 novih predmetov, lesen lojtni voz in lesene tovrne sani. Ostalo so ženska in moška oblačila iz obdobja med obema vojnama.

Nevenka Korpič

Etnološko delo, ki je potekalo v tem obdobju na področju občine Ormož, lahko razdelim na več vsebinskih sklopov:

- 1) Ureditev etnološke zbirke in prostorov v gradu Velika Nedelja.
  - 2) Etnološko dokumentarno delo
  - 3) Organiziranje in izvedba etnološkega raziskovalnega tabora
  - 4) Sodelovanje z osnovnimi šolami občine Ormož
  - 5) Sodelovanje z institucijami v občini Ormož
- 1) Ponovna ureditev etnološke zbirke in prostorov v gradu Velika Nedelja:

V tem obdobju sem velik del svojega dela usmerila v ponovno ureditev etnološke zbirke in prostorov v gradu Velika Nedelja.

Že od leta 1986 se je v križniškem gradu v Veliki Nedelji nahajala etnološka zbirka. Želja po ureditvi zbirke v gradu se je v Ormožu pojavila že okrog leta 1980. Takrat so začeli s sistematičnim zbiranjem gradiva zanjo. Pod vodstvom g. Cobelj so gradivo pripravili, dokončno obdelali in v zbirki tudi razstavili. Etnološka zbirka je bila v križniškem gradu v Veliki Nedelji odprta ob praznovanju 750. obletnice ustanovitve križniškega reda. Delovala je pod okriljem Pokrajinskega muzeja Ptuj. Zbirka, v kateri so se nahajali etnološki predmeti materialne kulture iz celotnega območja občine Ormož, je obsegala šest prostorov v drugem nadstropju južnega grajskega krila. V zbirki je bilo razstavljenih preko 600 eksponatov, okrog 400 pa se jih je nahajalo v depoju. Kljub temu, da je zbirko obiskalo in si jo ogledalo veliko obiskovalcev, pa je postopoma nastala potreba po njeni preureditvi in posodobitvi. V zadnjih dveh letih je bilo na ormoškem področju zbranega in na novo pridobljenega kar precej gradiva.

Tako je v septembru leta 1993 SO Ormož v sodelovanju s PM Ptuj začela s ponovnim urejanjem prostorov za zbirko.

Ob že obstoječih prostorih za zbirko, so bili v letu 1993 v muzeološke namene, v gradu pridobljeni in urejeni še trije prostori. Tako je bila po izvedbi tehničnih del za zbirko v oktobru in novembru in po ponovni ureditvi gradiva, pod vodstvom etnologa, etnološka zbirka ponovno urejena in postavljena. Zbirka obsega šest prostorov, na novo pa so urejeni še prostor za občasno razstavišče, pisarna za kustosa etnologa in prostor, namenjen obiskovalcem. V razstavišču je možno organizirati specifične, priložnostne ali občasne razstave.

V prvem prostoru v zbirki je predstavljena improvizirana kuhinja, ki predstavlja lastnosti takšnega prostora na tem področju v preteklosti. Kuhinji sledita t.i. "hiša" ali velika soba in soba, v kateri je razstavljena notranja oprema oz. pohištvo. Četrty prostor je namenjen predstavitvi predmetov, ki so jih ljudje uporabljali v gospodarstvu. Predmeti so izdelani iz različnih materialov: iz šibja, slame, lesa in lončeni izdelki. Peti prostor je namenjen prometu, čebelarstvu in poljedelstvu. Razstavljeni so številni predmeti, ki so jih ljudje uporabljali pri svojem vsakdanjem delu. Zadnji prostor pa je namenjen predstavitvi vinogradništva ormoškega področja. Le-to simbolizirata razstavljeni stari preši, vrata vinske kleti (klečaje), vrči, s katerimi so nosili in nalivali galico, orodja, ki so jih uporabljali v vinogradništvu, sodi ter lončene ročke za vino. V zbirki so slikovno predstavljene tudi klečaje, vinske kleti ali zidanice v Slovenskih goricah, ki so bile predvsem v preteklosti pravi biseri tovrstne kmečke arhitekture. Vsi prostori v zbirki pa so opremljeni tudi z legendami.

V etnološki zbirki v gradu Velika Nedelja sta tako predstavljena kultura in način življenja ljudi ormoškega področja. Zbirka bo obiskovalcem s posodobitvijo in novo ureditvijo še bolj približala etnološko dediščino in način življenja tega

področja oz. prestavila predmete materialne kulture s celotnega ormoškega območja.

Zbirka deluje pod okriljem PM Ptuj, ki izvaja tudi nadzor nad njo. Za obiskovalce je odprta dnevno od 8. do 15. ure, organizirano pa je tudi vodstvo po gradu in zbirki. Zagotovljen pa je tudi redni nadzor kustosa etnologa nad zbirko in depojem.

V depoju so shranjeni predmeti, ki v zbirki niso prikazani oz. razstavljeni. Tudi predmete iz ormoškega območja, pridobljene v zadnjem obdobju, shranjujem v gradu Velika Nedelja. Med novo pridobljenimi predmeti je pomembna predvsem lesena stiskalnica iz leta 1920.

2) Etnološko dokumentarno delo:

V tem obdobju sem nadaljevala z zbiranjem, dokumentiranjem, evidentiranjem in fotografiranjem etnoloških predmetov in gradiva iz področja občine Ormož.

Statistika: v etnološki zbirki in depoju gradu V.Nedelja sem ponovno dokumentirala, evidentirala in fotografirala okoli 1000 predmetov. Sistematično sem fotografirala posamezne segmente, ki se nanašajo na etnološko topografijo in občino Ormož, uredila in vodila sem fototeko in negativoteko.

Statistika: v tem obdobju sem posnela ok. 1000 ČB fotografij, okoli 500 barvnih fotografij in ok. 200 diapozitivov. Fototeko, negativoteko in diateko imam tematsko in računalniško urejeno.

Med drugim sem fotografsko dokumentirala:

- etnološko zbirko v gradu V.Nedelja
- etnološki tabor v Središču ob Dravi
- projektne tedne na O.Š. Ormož in O.Š. Velika Nedelja
- Martinovanje in Martinov sejem v Ormožu
- karneval v Ormožu itd.

3) Organiziranje in izvedba etnološkega tabora

V času od 28.6. do 5.7.1993 je v Središču ob Dravi potekal arheološko - etnološki raziskovalni tabor. Tabor je organiziral PM Ptuj v sodelovanju z IS SO Ormož. 6 - dnevnega osnovno-šolskega tabora se je udeležilo 16 učencev iz O.Š.Ormož, Velika Nedelja in Središče ob Dravi. Etnološki tabor se je odvijal na področju KS Središče ob Dravi, v naseljih Grabe, Obrež, Središče in Šalovci. Tabor je potekal dnevno od 8 - 16 ure, etnološki tabor pa sem vodila s pomočjo dokumentalistke Metke Mlakar iz etnološkega oddelka PMP.

Tematika tabora se je nanašala na verovanja, vraže, zagovore... na področju K.S. Središče. V dopoldanskem času je potekalo delo na terenu. S pomočjo anket oz. vprašalnic, ki sem jih pripravila za učence že pred začetkom tabora, so mladi raziskovalci navezali stike z informatorji na terenu in raziskovalci, v kolikšni meri so vedeževanja, zagovori ..., še ohranjeni in prisotni med ljudmi na tem področju. Popoldanski čas je bil namenjen analizi dopoldanskega raziskovanja. Pri tem delu

pa smo uporabljali tudi razne vire in literaturo, predvsem Središko kroniko (poglavje o tem, kako so na področju Središča preganjali in sežigali čarovnice). Ugotovili smo, da so razne vraže, verovanja ..., še ohranjene med ljudmi, a se v vsakdanjem življenju ljudje po njih ne ravnaajo več. V času tabora so se mladi raziskovalci seznanili med drugim tudi z delom etnologa, z nekaterimi etnološkimi pojmi, z etnološkim delom, z zbiranjem gradiva.

Ob koncu etnološkega raziskovalnega tabora smo predstavili rezultate našega dela javnosti v obliki dela priložnostne razstave, v času tabora pa smo javnost sproti preko, radia in lokalnih časopisov, obveščali o poteku in delovanju tabora.

4) Sodelovanje z osnovnimi šolami občine Ormož:

Že v prejšnjem letu sem navezala tesne stike z vsemi O.Š. v ormoški občini. Tudi v tem obdobju sem nadaljevala s sodelovanjem. Tako lahko rečem, da je sodelovanje z osnovnimi šolami, na etnološkem področju, zelo dobro.

1) V tem šolskem letu si je že velik del učencev ormoških osnovnih šol ogledalo etnološko zbirko v gradu Velika Nedelja (v okviru projektnih tednov, športnih dni, kulturnih dnevo). Ogled zbirke je bil organiziran, skupinam pa sem nudila vodstvo po zbirki. Sicer pa so si etnološko zbirko v velikonedeljskem gradu, v tem šolskem letu, ogledali tudi že otroci ormoških VVO.

2) Sodelovanje z O.Š. Velika Nedelja in O.Š. Ormož poteka preko organiziranja in vodenja etnološkega krožka. Že v prejšnjem šolskem letu so se kot uspešna oblika etnološkega -pedagoškega dela pokazali etnološki krožki z učenci na O.Š. Velika Nedelja. Zato sem že na začetku šolskega leta 1993/94 nadaljevala z organiziranjem in vodenjem krožkov na ormoških osnovnih šolah. V dveh etnoloških krožkih na O.Š. Ormož in Velika Nedelja sodeluje 30 učencev, sestajamo pa se enkrat na teden po dve šolski uri. Že na začetku smo določili program dela v krožku. Naše delo je sestavljeno iz terenskega in raziskovalnega dela, veliko pozornost pa dajemo spoznavanju lokalne kulturne dediščine.

3) V tem šolskem letu sem organizirala in vodila projektne tedne na O.Š. ormoškega področja. Šolam in učencem sem nudila strokovno pomoč, sodelovala pa sem tudi kot mentor.

a) v mesecu oktobru sem na O.Š. Ormož vodila projektni teden z naslovom: KLEČAJA V SLOVENSkih GORICAH.

b) v mesecu januarju sem na O.Š. Velika Nedelja vodila projektni teden z naslovom: MOJ KRAJ.

c) v mesecu februarju sem na O.Š. Velika Nedelja vodila projektni teden z naslovom: PUST.

č) v mesecu marcu sem na O.Š. Ormož vodila projektni teden z naslovom: ZGODOVINSKI IN UMETNOSTNI PRIKAZ ORMOŠKE CERKVE IN GRADU.

V zadnja dva projektna tedna so bili vključeni učenci od 4. do 8. razreda.

Rezultati omenjenih projektov so bile priložnostne razstave ter bilteni, ob koncu protednov pa smo učencem, učiteljem in staršem predstavili rezultate našega dela.

4) V okviru nalog GZM opravljam mentorstvo za raziskovalno nalogo učenke Martine Fekonja iz O.Š. Velika Nedelja z naslovom "Vedeževanja", verovanja, vraže, zagovori ...".

5) Pogovori in sodelovanja z osnovnimi šolami potekajo tudi v zvezi z organiziranjem in izvedbo etnološkega tabora, ki bo potekal v mesecu juniju predvidoma na Runču.

6) Sicer pa sodelovanje z ormoškimi osnovnimi šolami poteka na drugih področjih npr.:

- izvajanje predavanj iz področja etnološke dediščine tega področja,
- organiziranje priložnostnih razstav.

5) Sodelovanje z institucijami v občini Ormož:

Tudi v tem obdobju sem uspešno sodelovala z različnimi institucijami v občini Ormož (s SO Ormož, knjižnico Ormož, Turističnim društvom Ormož, z osnovnimi šolami v občini, s krajevnimi turističnimi društvi, z različnimi aktivni, ipd.). Seznanjam jih s svojim delom, ob potrebi pa jim nudim tudi strokovno pomoč.

Za potrebe Turističnega društva sem izdelala koncept za pripravo, organizacijo in izvedbo martinovanja v Ormožu 1993. Pri organizaciji prireditve v času martinovega tedna v Ormožu sem tudi aktivno sodelovala (s priložnostno razstavo ormoških turističnih spominkov).

Sicer pa etnološko - raziskovalno delo, ki ga izvajam na področju občine Ormož, poteka pod okriljem Pokrajinskega muzeja Ptuj, v sodelovanju z občino Ormož in v povezavi z oddelki znotraj PMP.

Metka Mlakar

Na oddelku za etnologijo Pokrajinskega muzeja Ptuj opravljam delo dokumentaristke. Za potrebe kustosov etnologov urejam fototeko, negativoteko in diateko, sodelujem pri urejanju in postavljanju zbirk, razstav in opravljam dela v depoju.

V času od maja 1993 do aprila 1994 sem fototečno in negativotečno uredila okoli 2400 fotografij (70 filmov) in okoli 2400 negativov. Pričela pa sem z vnašanjem etnološke dokumentacije v računalnik.

V času od 28.6. do 5.7.1993 sem se udeležila 6-dnevnega etnološkega tabora v Središču ob Dravi.

V času od 1.10 do 31.11.1993 sem sodelovala pri urejanju in postavljanju etnološke zbirke v gradu Velika Nedelja.

V prostorih grajske žitnice pa sem urejala etnološke predmete, jih ponovno evidentirala in dokumentirala. Obdelanih je bilo 1359 predmetov.

POHOD PRIJATELJSTVA MAVHINJE - GORJANSKO

Terensko delo študentov vizualne antropologije

24.4.1994, nedelja

Jutro je obljubljal dan poln doživetij. Odhod ob 6³⁰ z dvorišča SAZU. Zgodnja ura - slabe posledice. Prevozili rdečo luč in se izognili zamudi na našem končnem cilju (ne vprašajte, kdo je vozil). Ljubljana-Razdrto-Štanjel-Gorjansko. Kraška vasica (Dolenji Kras), ki ji je kombi pokvaril prebujajoči spanec. Bili smo sicer tihi in oprezujoči, saj nas je pokrajina ob poti premamila. Kamen, bujno zelenje in barve, ki te kar vabijo, da se ustaviš in začneš fotografirati.

Zbirališče vseh udeležencev pred cerkvijo. Zanimiv pogled na množico ljudi, ki so vsi praznično razporejeni in oblečeni. S to prireditvijo hočejo doseči, da bi bil maloobmejni prehod spremenjen v mednarodni, kajti ljudje z obeh strani ne morejo prestopiti meje ponoči in zgodaj zjutraj. Mi smo prišli na prireditev, ker smo hoteli doživeti stare kraške poti, ki jih je presekala meja. Po teh poteh so ljudje hiteli na obisk, na svoja posestva, s trgovskimi nameni... Ta prireditev je bila edinstvena priložnost za nas, ki nimamo dvolastniških izkaznic, da gremo čez mejo po stari poti. Zdelo se nam je potrebno, da to tudi dokumentiramo. Vsak je dobil šest črnobelih ali diafilmov. Organizatorji, kot je bilo videti, so imeli vse pod kontrolo. Čeprav sem bila tudi jaz ena od fotografinj, se bom drugič raje posvetila pisalu kot objektivu. Različni motivi neutrudnih rok Vesne, Sašota, Urha in Naška so se vrstili v nedogled.

Avtobus na meji ni imel težav. Mavhinje - prijazen zaselek - so nas pričakale s pihalno godbo in kulturnim programom. Malica za udeležence (mortadela, mmm!). Otroški glasovi pevskega zbora so ponesli želje ljudi v višave in srce je zaigralo ob misli, da prihajajo rodovi, ki se bodo še v bodoče zavzemali za odprto mejo. V Mavhinjah smo se seznanili s svobodnim fotografom Sergiom Ferrarijem, tudi odličnim filmskim in TV snemalcem. Povedal nam je nekaj svojih izkušenj o novinarski fotografiji. Pot nazaj se je vila pod žgočim soncem med kraškim rastlinjem in travniki, polna kamenja, ki se je mešalo z rdečo prstjo, na vsaki strani pa kamnita ograda. Par korakov od poti smo spotoma odkrili ruševine vojaške bolnišnice iz prve svetovne vojne v kavernah.

Ljudska godca na pohodu Mavhinje - Gorjansko (foto: V. Maličnik)

Ob 12. uri krajša slovesnost na meji. Govori, glasba, petje. Dobili smo papirnate sestavljive kape z imeni sponzorjev. Veselje je popestril starček z bobnom in činelami.

Ob prihodu gorjansko kosilo. Na vaškem travniku so že bile postavljene klopi in srečelov. Prijetno je dišalo in naši želodci so se že oglašali. Vendar fotograf ne sme nikdar počivati; ena žlica, ena fotografija. Z Vesno sva si zaželeli nekaj sladkega. Ne vem imena gostilne, nahaja se nasproti cerkve. Tam strežejo božansko rolado s svežimi jagodami (pojedli sva štiri kose). Prijazna gospa nama je zaupala recept. Upam, da bo uspel. Vrhunec prireditve sta pomenila govora Poldeta Bibiča in senatorja Darka Bratine. Slednji je počastil našo skupino z osebnim obiskom in z udeležbo pri skupinski fotografiji.

Po pravici povedano, smo si vsi želeli doživeti še kaj novega. Ko si enkrat zagret in v akciji, bi samo ustvarjal. Na izrecno povabilo organizatorjev skavtskega jurjevanja smo šli v Gabrovec (Italija).

Jurjevanje je glavni letni praznik skavtov. Prireditve družabnega značaja in obenem zaznamovana z narodno obrambno noto: vzdrževanje etnične zavesti in učenje materinega jezika. Veselo jih je bilo pogledati. Vseh starosti so sedeli okrog tabornega ognja. Z njimi so bili tudi starši. Družinsko srečanje popestrjeno s šaljivimi

igrami in podelitvijo priznanj najuspešnejšim skupinam. Sodelovali so vsi, mladi in stari. Pesmi ob kitari: Gorska roža, Siva pot, Mrtva reka.

Ker je bilo morje blizu, smo si zaželeli namočiti utrujene noge. Odpeljali smo se na obalo v Sesljan. Sonce je zahajalo, a dneva še ni bilo konec. Zadnji posnetki. Par fotografij na skali, v vodi, za spomin na dan, ki smo ga doživeli skupaj. Utrujeni, polni upov in malo zmedeni zaradi vseh vtisov in prijaznih ljudi, ki smo jih srečali na poti. Popadali smo po sedežih. Pogovor še ni zamrl. Sašo je izstopil v Sežani. Urh je zaspal, Vesna in jaz pa sva načeli temo (kot bodoči etnologinji): družbeni odnosi na vasi in v mestu v povezavi z najinima fantoma (o tem sva imeli vsaka svoje poglede).

Zaključek mi ni šel nikoli dobro od rok. Zahvala gre seveda vsem (tudi ljudem, ki jih nisem omenila), še posebej pa vsem Kraševcem, s katerimi smo se srečali. Rezultat našega terenskega potepanja je preko 300 fotografskih posnetkov, ki jih še razvrščamo, analiziramo. S praktičnim delom se bomo najbolj naučili ravnanja s fotografskim aparatom in urejanja gradiva, kar vse sodi k dobri vizualni raziskavi.

Vlasta Voda

PROLEGOMENA ZA ETNOLOŠKI SLOVAR ALI LEKSIKON

(povzetek diplomske naloge)

V nalogi predstavljam osnovne vidike in načrte, izhodišča za praktično realizacijo leksikografskega dela, ki nosi delovni naslov Slovar etnologije Slovencev.

Osnovna zamisel naloge je bila, prikazati nujnost organizirane, sintetične priprave slovarja, saj bo ta, ko bo natisnjen, vir informacij, poznanih v današnji etnologiji na Slovenskem. Temeljna vednost obsega teoretsko metodološke koncepte in metodiko, zgodovino etnologije v Sloveniji, najpomembnejše osebnosti, ustanove, publikacije ter realije kulture in načina življenja oz. materialne, socialne in duhovne pojave.

Pred postavitvijo metodoloških izhodišč sem morala pripraviti povzetek doslej narejenega in zato v ustreznem poglavju podajam pregled historiatu problematike slovenskega etnološkega izrazja, domačih in tujih besednjakov.

Slovenski etnološki slovar temelji na teritorialnem in etničnem principu, kar pomeni, da je pri izbiri izrazov, ki bodo v njem razloženi, odločilen kriterij gradivo, ki se nanaša na ozemlje Republike Slovenije in slovensko etnično skupnost znotraj in zunaj teh meja. To sliko uokvirjam s svojimi domnevami in predpostavkami in s konkretnimi predlogi za izdelavo slovarja, ki lahko prispevajo k temu, da za slovensko etnologijo slovar ne bo več tabula rasa. Osnovni vprašanja, na kateri skušam odgovoriti, sta: -kako lahko terminologija pomaga pri prosperiranju etnologije; -v kakšni obliki naj bo izrazoslovje podano, torej ali je bolje imeti slovar, leksikon ali enciklopedijo.

Pri pisanju naloge sem imela ves čas pred očmi, da je vzor za slovenski etnološki slovar Wörterbuch der deutschen Volkskunde, ki je bil že tretjič ponatisnjen (1936, 1955, 1974) in dopolnjen v uredništvu Oswalda A. Ericha in Richarda Beitla.

V nalogi predstavljam tudi pregled dosegljivih tujih etnoloških in antropoloških slovarjev, leksikonov in enciklopedij, ki bi jih v grobem lahko razdelila na naslednje vrste:

- a) slovarje temeljnih etnoloških pojmov, šol, metod..., skratka take, ki sodijo na področje splošne etnologije;
- b) slovarje ljudske kulture, ki jih sestavljajo v glavnem statična gesla in so vezani na ožje področje (država, kontinent); gesla pri teh slovarjih posegajo na vsa področja kulture in so bolj deskriptivna kakor pa primerjalna;
- c) specializirane etnološke slovarje, ki obravnavajo samo en segment celotne kulture.

Seveda pa se slovarji, leksikoni in enciklopedije, četudi sodijo v isti tip, med seboj razlikujejo po obsegu, strukturi in po doseženi poglobljenosti znanstvene obravnave.

V enem od poglavij podajam retrospektiven pogled na oblikovanje zamisli o Slovenskem etnološkem slovarju. Po temeljitem pregledu etnološke literature in revij sem ugotovila, da je iz vsega napisanega o terminologiji oziroma izrazju potrebno ločiti:

- a) pisce, ki samo pojasnjujejo določene izraze iz ljudskega izrazoslovja (npr. krajevna in osebna imena, botanično, geografsko in glasbeno izrazje, smučarske, vinarske, mlekarske izraze...);
- b) teoretične razprave o etnološkem izrazoslovju;
- c) etnološke besednjake, geselnike in kazala;
- č) ocene slovenskih etnologov o izrazoslovju pri nas in drugod;
- d) organizirano delo na področju etnološkega slovaropisja.

Diplomska naloga je naravnana bolj praktično kakor znanstveno, saj sem si pri njej prizadevala aplicirati načela in metode terminološkega dela na konkretno delo, na pripravo slovenskega etnološkega slovarja.

Ljubljana 1992
Mojca Ramšak

ŽENSKO JAVNO DELOVANJE V LJUBLJANI

(od začetka 20. stoletja do leta 1940)

povzetek diplomske naloge

Osrednje vprašanje pričujoče diplomske naloge je, kako so se ženske prebile v javnost in kakšno je bilo njihovo javno delovanje. Iz fonda Splošnega ženskega društva Zgodovinskega arhiva Ljubljana je razvidna strukturiranost ženskih društev, ki sem jih razdelila na tri osnovne vrste: socialne, stanovske oziroma strokovne in politične. Iz njihovega delovanja je razvidno polje ženskega delovanja v družbi, ki se je izoblikovalo v omrežju vladajočega političnega, ekonomskega in socialnega diskurza. Poleg arhiva Splošnega ženskega društva sem črpala snov za preučevanje iz člankov, referatov, knjig naprednih žensk in iz revije *Žena in dom*, ki je izhajala v Ljubljani med letoma 1930 do 1940. Kar zadeva neposredna pričevanja, se opiram le na majhen vzorec informatic, ki so javno delovale v tem času ali pa so delovanje žensk takrat spremljale in poznale.

Prevladujoča oblika ženskega javnega delovanja na začetku 20. stol. je bila dobrodelnost. Prav gotovo ni naključje, da so ženske, ki so bile postavljene na piedestal materinstva, prodrli v javnost s karitativno dejavnostjo. Dovoljeno je bilo samo ustanavljanje nepolitičnih društev, zato so ženske uresničevale svojo željo po sooblikovanju javnega življenja v navidez manj pomembnem, nepolitičnem delu. Zavedanje materinske moči se je v javnosti najprej manifestiralo v skrbi za

populacijsko vprašanje in v vključevanju v varstveno-skrbstveni instrumentarij družbe. Ustanavljala so se dnevna zavetišča, deželne sirotinske ustanove, otroški domovi, zavetišča za posle, vzgojni zavodi, ki so skušali pokriti tisti prazen prostor, ki ga nista zapolnjevala dom in šola. Ženska društva so se zanimala tudi za patološke pojave, ki so odstopali od normalnega vedenja. Skrb za javno moralo in boj proti alkoholizmu in prostituciji ter z njo povezani dvojni morali družbe sta polnila vsebino številnih programov, resolucij in peticij.

Ženske kot socialna skupina so bile politično brezpravne in ekonomsko v podrejenem položaju. Zlasti pred 1. svetovno vojno in tudi še po njej je bil najbolj razširjen poklic gospodinja. Kot gospodinje niso ženske zaslužile nič, kot delavke in pripadnice srednjega razreda so bile manj plačane kakor moški, kot ženske višjega razreda pa so imele običajno majhen delež. V stanovskih organizacijah so bile ženske zastopane s takrat najbolj razširjenimi poklici, tako npr. Zveza gospodinj, Zveza gospodinjskih pomočnic, Zveza slovenskih učiteljic, Društvo diplomiranih babic, Društvo mestnih uradnic, Klub poštno-telegrafskih uradnic. Te organizacije so skrbele za izobraževanje svojih članic in za izboljšanje poklicnega položaja.

Ženske organizacije ideološko -političnega značaja so bile odsev razcepljenosti moških strank in niso presegle okvirov njihove politike. Nazorsko opredeljenost žensk je določala predvsem razredna pripadnost. V ideološkem pogledu so se ženske organizacije delile na tri smeri: liberalno, klerikalno in socialistično. Socialistke niso bile naklonjene liberalnemu meščanskemu gibanju, ker naj bi imela meščanska ženska popolnoma drugačne interese od žene delavca. Na eni strani filantropija, telesna kultura, estetika, na drugi pa nizke mezde, socialna beda, eksistenčni minimum. Meščank ni zanimala zakonska zaščita delavk, boljše plačilo služkinj in njihov omejen delovni čas, višina mezd in tudi do delavskih stavk so ostajale ravnodušne. Žensko meščanstvo je bilo zastopano v Splošnem ženskem društvu, ki je bilo ustanovljeno l. 1901 na Rimski 9. Članice društva so bile soproge politikov, profesorjev, tovarnarjev, uradnikov; umetnice, kot npr. Mara Lamut, Marica Bartol, Vida Jeraj, Ljudmila Prunk-Utva, ki so objavljale svoja dela v številnih časopisih in ženskih revijah, kot so bile Ženski svet, Slovanka, Žena in dom, Vigred; ženske s poklici (učiteljice, uradnice) in gospodinje srednjih in višjih meščanskih slojev; naše prve feministke, med katerimi je najbolj vidna Angela Vode, ki je vznemirila javnost z delom Spol in usoda, v katerem je kritizirala meščansko ureditev družbe in omejenost žensk na družinski krog. Dolgoletna predsednica društva je bila Franja Tavčarjeva, ki so jo v številnih slavnostnih govorih slavili kot prvo žensko, ki je organizirala slovenske ženske na demokratični podlagi, vendar njeno razumevanje ženskega gibanja ni preseglo okvirov tedanjega političnega meščanskega konservativizma. Splošno žensko društvo je posegalo na socialno, izobraževalno, politično polje družbenega življenja in je bilo nekakšen zametek feminizma na Slovenskem. Po prvi svetovni vojni je meščansko žensko gibanje prešlo s področja dobrotelnosti na področje prava. V javnosti je bilo razširjeno mnenje o nezrelosti in nesposobnosti žensk za politično delo, ki je bilo zasnovano na kulturnih stereotipih o moški in ženski naravi. Poslane so bile številne peticije

proti spornemu 7. členu državlanskega zakonika, ki je izključeval ženske iz splošne volilne pravice. Poleg političnih pravic so ženske zahtevale spremembo "rodbinskega in ženitnega prava", ki je določalo moža kot glavo rodbine. Glavna zahteva je bila uvedba obveznega civilnega zakona in izključitev cerkvenega vmešavanja v zakon, ki je bil nerazvezljiv. Cerkev je v veliki meri obvladovala družbena razmerja in pogojevala žensko stoično vdanost v usodo.

Od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne je prevladovala v zavesti ljudi določena struktura mišljenja o spolnih vlogah, ki je del mentalitete časa. Delovanj dominantnih institucij družbe, kot so ekonomski sistem, družina, religija je zaznamovala izrazita spolna dihotomija. Spolna razlika je utemeljevala neenakost in je bila pomemben element takratne ideologije, v kateri je bila ženska predvsem nosilka družinskih vlog. Življenje žensk je bilo prežeto z nacionalnimi, družinskimi in religioznimi stereotipi, ki so glorificirali zakon in materinstvo. Dobrodelna dejavnost, s katero so ženske najprej vstopile v javnost, se je skladala s prevladujočim pojmovanjem ženske narave. Ženski atributi, kot so žrtvovanje, skrb za druge, altruizem so bili preneseni iz družinskega življenja v družbeno delovanje. Poleg socialnih in karitativnih dejavnosti so se ženske lahko udeleževale kulturnega življenja in raznih izobraževalnih tečajev, med katerimi so prevladovali gospodinjski.

Po 1. svetovni vojni je število ženskih društev začelo naraščati. S svojimi akcijami so skušale legalizirati vprašanja, ki so sicer ostajala neartikulirana, zgubljena v nestrjenih izkušnjah posameznic. Žensko delovanje je začelo preraščati v gibanje za izboljšanje položaja žensk, ki so bile v političnem, socialnem, ekonomskem življenju zapostavljene. Ženske organizacije so bile diferencirane, zato ni mogoče govoriti o homogenosti ženskega javnega delovanja. Pomemben razlog za neuresničitev emancipacijskih zahtev ženskih društev je bil v njihovem premalo usklajenem in integriranem delovanju. Bilo je uresničeno le malo tistega, kar so napredne ženske zahtevale v prvih štiridesetih letih tega stoletja. Kljub malo vidnim uspehom je bil pomen ženskega javnega delovanja velik. Meja med zasebnim-ženskim in javnim-moškim je začela postajati vse bolj zabrisana. Ženske, ki se jih je izročilno tlačilo v zasebno življenje, so ustvarile svoj prostor, se prebile v javnost in v njej avtonomno delovale. Legalizirale so vprašanja in probleme, ki so bili sicer prezrti in obravnavani kot nepolitični. S široko razpravo so napredne ženske pripomogle k spremenjenemu odnosu do družbene vloge žensk. Nedvomno je diferencirano žensko javno delovanje utrla pot in odprlo prostor bolj homogenemu ženskemu gibanju AFŽ v povojnem času, čeprav v novi družbeni ureditvi in drugačni ideologiji. O zgodovinski kontinuiteti ženskega javnega delovanja priča tudi sedanji čas, za katerega je še vedno značilna majhna udeležnost žensk v politiki in razširjenost ženskega socialnega delovanja, v katerem gre predvsem za obliko pomoči ogroženim ženskam in otrokom.

Andreja Paljevca

ETNOLOŠKI MLADINSKI RAZISKOVALNI TABORI V BELI KRAJINI

Podzemelj 1985, 1986; Adlešiči 1987; Dragatuš 1988. Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja 1. zv. Uredil Andrej Dular. Ljubljana 1989, 180. str.

ETNOLOŠKI MLADINSKI RAZISKOVALNI TABOR STARI TRG OB KOLPI 1989

Uredil Andrej Dular. Ljubljana 1990, 99 str.

V seriji Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja so doslej izšle tri knjige. Medtem ko sta bila drugi zvezek (Votivi, 1991) in tretji (Pasovi in sklepanci, 1993) deležna upravičene in potrebne pozornosti strokovne publike pa je prvi zvezek, ki je izšel že leta 1989 ostal bolj ali manj neopažen in v našem tisku nihče ni nanj opozoril. Vendarle je prav, da mu kljub časovnemu zamiku, že zato, ker se je z njim začela obetavna serija publikacij, namenimo nekaj besed.

S to knjigo sta bila namreč dosežena dva cilja: v njej je bilo objavljeno terensko gradivo, ki so ga nabrali mladi na etnoloških raziskovalnih taborih v Beli krajini med leti 1985 in 1988; hkrati pa je bila z njenim izidom uresničena dolgoletna želja sodelavcev Slovenskega etnografskega muzeja, da bi poleg muzejske revije "Etnolog" (oz. "Slovenski etnograf") izdajali še muzejsko etnološko periodično publikacijo, ki bi prinašala predvsem etnološko terensko in arhivsko gradivo.

V knjigi so združeni rezultati štirih raziskovalnih taborov. Prvi tabor - v Podzemlju - je štel dvajset udeležencev, pet od teh je bilo mentorjev. Razdelili so se na pet delovnih skupin in v okviru teh raziskovali ljudsko arhitekturo, prehrano, šege, pesništvo in spoznavali nastajanje etnološkega filma. Na osnovi teh raziskav in dopolnilnega kabinetnega dela je nastalo več člankov. Kratek a zgoščen prispevek o ljudski arhitekturi so podale Marinka Dražumerič, Mira Gurovič in Marjana Kos. O prehrani med NOB piše Nives Sulič, ki ob tem navaja tudi številne podatke, s katerimi osvetljuje tedanje življenjske razmere. Bolj teoretičen je Terseglavov prispevek o ljudskem pesništvu, ki mu je dodano kratko poročilo o delu na terenu. Marjetka Balkovec piše po pripovedih ljudi iz Krasinca, Prilozja, Zemlja, Podzemlja, Grma, Boršta in Kapljišč o ženitovanjskih šegah in družinskem življenju na področju krajevnosti Podzemelj. Zanimivo je poročilo Naška Križnarja "Listnica video delavnice raziskovalnega tabora v Podzemlju 1985", ki načenja precejšen del problematike snemanja oz. nastajanja etnoloških (video) filmov. Najmlajša članica tabora - enajstletna Eva Križnar pa je k poročilom prispevala zapiske iz svojega dnevnika.

Na drugem mladinskem raziskovalnem taboru "Podzemelj 1986" je delo potekalo v sedmih skupinah. O raziskavah "skupine za nošo", ki so jo sestavljale tri dijakinje Srednje šole za oblikovanje in fotografijo, piše njihova mentorica Nives Sulič v članku "Noša med prebivalci Podzemlja in okolice do konca druge vojne" (names-

to "noša" bi bilo bolje uporabiti v etnologiji že udomačen izraz "oblačilna kultura") in pri tem zvemo marsikaj tudi o šegah in navadah. Kar nekaj novega s področja ljudskega pesništva prinaša članek Marka Terseglava "*Ljudsko pesništvo Podzemlja in okolice*". Mdr. izvemo, da so člani skupine posneli pesem "Ojoj meni, mamica", ki je - doslej nepoznani - edini belokranjski primer ljubezenske balade "Zaljubljeni mladenič" (Š 112 - 113) z motivom navidezne smrti, ki ga poznamo nekoliko drugačnega tudi v pesmi o "Mladi Zori". Tako se jim je z belokranjsko varianto posrečilo odkriti manjkajoči člen v loku razprostranjenosti te pesmi. O prehrani poročata Tanja Roženberger in Nataša Žlender v članku "*Kaj in kdaj jedo v Podzemlju in okolici*"; o ljudskem verovanju pa Nadja Valentinčič in Bojana Škafar. O spoznanjih, do katerih je prišla skupina za ljudsko stavbarstvo, tako na terenu kot ob strokovni literaturi, poroča mentorica Marinka Dražumerič. S področja gospodarstva je širše zanimiv - še posebej ker predhodnih etnoloških študij na to temo nimamo - članek Andreja Dularja o "*Pridelovanju čebule na Gribeljsko - Krasinskem polju*". Kmetje v teh krajih so čebulo vozili prodajat tudi na Dolenjsko in Hrvaško. Temu so rekli "hoditi v žbularijo". Tradicija čebularjenja je ob koncu šestdesetih let zamrla zaradi spremenjenih gospodarskih razmer.

Delo v okviru tretjega tabora, tokrat v Adlešičih, je potekalo v okviru šestih raziskovalnih skupin. Daljše poročilo o šegah in povezavi ljudi v vaški skupnosti je podala Tanja Tomažič, medtem ko piše o delu skupine za društva in družabno življenje Marjetka Balkovec. O raziskavah, ki jih je opravila skupina za vinogradništvo, piše Andrej Dular, Nives Sulič pa o izseljevanju iz Adlešičev in okolice, ki je bilo v zadnjih desetletjih 19. stol. kar močno. Kaj se je v Adlešičih in okolici na področju ljudskega pesništva v času po Šašljevih Bisernicah (I. 1906, II. 1909) in po I. 1914, ko je ljudske pesmi snemal na fonogram domačin Juro Adlešič, ohranilo, kaj spremenilo, kaj izgubilo, je skušala, kolikor je bilo v kratkem času mogoče, dognati skupina, ki jo je vodil Marko Terseglav, avtor poročila o njenem delu.

Predzadnji etnološki mladinski tabor "Bela krajina 88" je potekal v Dragatušu in o njem govorijo članki Tanje Tomažič o šegah in romarstvu, Andreja Dularja o vinogradništvu, Ljudmile Bras o obrti in rokodelstvu, Nives Sulič o izseljenstvu, Marjetke Balkovec o delovanju gasilskih društev ter Andreje Brancelj o ljudski umetnosti v Dragatušu in okolici.

Preobširno bi bilo o vseh prispevkih na drobno poročati, vendar pa je že iz povedanega razvidno, da je lahko tudi v okviru mladinskih raziskovalnih taborov zbranega veliko gradiva ter da prihaja ob takšnem delu do zanimivih novih odkritij ne le za dijake pač pa včasih tudi za njihove mentorje.

Ti štirje mladinski raziskovalni tabori so torej napolnili prvo številko takrat na novo ustanovljene muzejske serije "Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja", ki jo ureja Andrej Dular. Pričakovali bi, da bodo tudi izsledki naslednjih taborov izšli v tej seriji, vendar je serija "Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja" že z naslednjo številko krenila v drugo smer. V njej so začeli izhajati katalogi muzejskih zbirk. Kot prva je bila leta 1991 objavljena zbirka votivov, ki je delo Gorazda Makaroviča.

Drugi katalog v tej seriji pa je posvečen pasovom in sklepancem, bogato muzejsko zbirko nam je v njem predstavila Janja Žagar. Za objavo naslednjega, to je petega belokranjskega etnološkega tabora pa so organizatorji poiskali druge možnosti. Izdala ga je Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije - Gibanje znanost mladini in Slovensko etnološko društvo pod naslovom *Etnološki mladinski raziskovalni tabor Stari trg ob Kolpi 1989*.

Tabor, ki ga je tudi tokrat organiziral Andrej Dular, je potekal od 3. do 13. julija 1989 v okviru devetih delovnih skupin. Te so raziskovale stanovanjsko kulturo, oblačilno kulturo, rokodelstvo in obrt, izseljenstvo, vzgojo in življenje otrok, društva, ljudsko pesništvo in glasbo, ljudsko umetnost, deveta skupina pa je raziskovala v okviru video delavnice. V vsaki skupini so sodelovali v glavnem po dva ali trije dijaki.

O rezultatih raziskav prve skupine, ki je v desetih dneh lahko odkrila kar nekaj zanimivih drobcov o stanovanjski kulturi prebivalcev Starega trga, poroča mentorica Irena Keršič. Janja Žagar, ki je vodila skupino za oblačilno kulturo, opisuje v naslednjem članku najprej tradicionalno poljansko nošo, ki sodi v panonski tip noše, nato pa predstavi še poznejše spremembe v oblačilni kulturi prebivalcev Starega trga. O rokodelstvu in obrti v Starem trgu in okolici piše Ljudmila Bras. Obe panogi sta bili zaradi tržnih pravic, ki jih je zaselek dobil že v srednjem veku, razmeroma dobro razviti. Med njimi posebej kovaštvo, mizarstvo, sodarstvo, kolarstvo, tesarstvo, krovstvo slamnatih streh, lončarstvo in opekarstvo, sedlarstvo in tapetništvo, predilstvo, tkalstvo in suknarstvo, ob Kolpi pa je cvetelo mlinarstvo. O izseljeništvu in delu v tujini ter vplivu teh pojavov na družbeno življenje v Starem trgu piše Nives Sulič, medtem ko Tanja Tomažič povzema rezultate raziskav o položaju otrok, o njihovem vsakdanu in načinih preživljanja prostega časa. Marjetka Balkovec, ki je vodila skupino za društva, objavlja zanimive podatke o društvenem življenju v Starem trgu in okolici. Tudi skupina za ljudsko pesništvo in glasbo je bila uspešna, kar je razvidno iz zgoščenega poročila mentorja Marka Terseglava, saj so lahko posneli celo vrsto pesmi, raziskovali pa so tudi ljudske inštrumente in glasbila. Andreja Brancelj podaja nekaj primerov ljudskega oblikovanja zunanjščin stavb v tem končku Bele krajine, medtem ko Naško Križnar piše o delu video-delavnice in o snemanju etnološkega video-filma z vidika krajanov. Kot zanimiv dodatek podaja Andrej Dular nekaj utrinkov iz življenja Marije in Jožeta Rodeta, ki v avtobiografski izpovedi oživljata spomine na življenje v Starem trgu pred drugo svetovno vojno.

Tabor je bil v celoti uspešen, kar se je izkazalo tudi na razstavi, pripravljeni ob koncu raziskovanja v šolski telovadnici, kjer so ob rezultatih dela domačini prepoznali lastno kulturo. Tudi to je ena od mnogih pozitivnih strani etnoloških taborov.

Monika Kropelj

NEKAJ BESED OB TRIDESETIH LETIH VARIACIJE ZGODBE O JARI KAČI, DA KOLEGIALNOSTI NITI NE OMENJAM

Z zanimanjem sem se lotil branja izvajanja o "historiatu slovenske etnološke vede" izpod peresa Slavka Kremenška, ki ga je prinesla zadnja številka glasnika SED za leto 1993. Omenjeno izvajanje je pritegnilo mojo pozornost, ker naj bi - po napovedi urednice - obetalo "vnesti več jasnosti v obstoječe razmere (spreminjanje naziva oddelka ...)". Tema je po vsej priliki piscu zelo ljuba, saj se je njeni obravnavi posvetil že v prvi številki Glasnika za leto 1991. No, tedaj je bilo edino stališče, ki ga je zapisal, to, da svojega stališča ni mogel predstaviti, češ, da mu je bil nekoč predstojnik oddelka vzel besedo. Ker svojih stališč z ustrežno utemeljitvijo potem ni predstavil niti v Glasniku št. 31, domnevam, da mu tudi urednica ni pustila do besede in da s tokratno objavo popravlja krivico, ki mu jo je s tem storila (velikodušna gesta, čeprav na račun davkoplačevalcev).

A kakor koli že, sam sem se lotil branja v pričakovanju, da je avtor v skoraj treh letih, ki so pretekla od izida 31. številke Glasnika SED, našel dovolj časa za reartikulacijo svojih stališč in zbral v "znanstveni razpravi" poleg bolj ali manj grobih diskvalifikacij tistih, ki ne delijo njegovega mnenja, še kakšne druge argumente zanje, je v svojih izvajanjih po svoje povzel vsebino posameznih prispevkov iz glasnika SED številka 31.

Priznati pa moram, da me je presenetila vztrajnost, s katero se Kremenšek vrača k temi, o kateri potem pove le malo ali sploh nič. Prav tako pa moram priznati, da nisem povsem prepričan, da sem njegovo zadnje pisanje v celoti in pravilno razumel. A ker je menda smoter njegovega pisanja vnašati v nadaljevanjih "več jasnosti v obstoječe razmere", pričakujem, da bo pisec našel dovolj časa in priložnosti in razjasnil vse nejasnosti.

Kremenšek je v obeh svojih zgoraj omenjenih izvajanjih posvetil pozornost tudi mojemu "nekajmesečnemu študijskem bivanju v Angliji", med katerim naj bi se "ogrel za antropološko usmeritev". In to je vir prvih nejasnosti. Zakaj Kremenšek tako pogosto omenja moje bivanje "v Angliji"? Kaj hoče pravzaprav povedati s tem? Moje "nekajmesečno" študijsko bivanje v Londonu se je namreč začelo v šolskem letu 1987/88, ko sem bil s polletno štipendijo Britanskega sveta na podoktorskem izpopolnjevanju na uglednem Oddelku za antropologijo še bolj ugledne London School of Economics. Nato sem imel leta 1989 enomesečno in leta 1991 tromesečno štipendijo Ministrstva za znanost in tehnologijo RS, vmes pa sem bil tam še nekajkrat (t.j. trikrat) za teden ali dva. Moje "nekajmesečno" študijsko bivanje v Londonu je potemtakem trajalo skupaj okroglih deset mesecev ali eno šolsko leto.

Ko sem kandidiral za štipendijo Britanskega sveta, mi je eno od potrebnih priporočil napisal Kremenšek (za kar se mu ob tej priložnosti še enkrat zahvaljujem). In on je

tedaj zapisal, da bo moje študijsko bivanje v Londonu pomembna možnost seznaniti se z britansko socialno antropologijo; možnost tedaj, kakršne slovenski etnologi pred tem še nismo imeli.

Zato z zanimanjem pričakujem, da bo Kremenšek v nadaljevanju podrobneje navedel, zakaj se toliko ukvarja z mojim študijskim izpopolnjevanjem v Londonu. Nadalje, da bom izvedel v nadaljevanju Kremenškovih izvajanj, kdo vse so tisti, ki skupaj z njim "predpostavljajo", da sem se za antropološko usmeritev ogrel prav med mojim "nekajmesečnim študijskim bivanjem v Angliji". S še večjim zanimanjem pa pričakujem, da bo nadaljevanje spisa prineslo tudi kakšno utemeljitev za to predpostavko, s posebnim ozirom na to, da naj bi se "ogrel" za kulturno antropologijo med študijskim bivanjem v Londonu, kamor sem šel, da bi se seznanil s socialno antropologijo. Saj predpostavke brez vsakršne utemeljitve vendar ne morejo vnašati "več jasnosti v obstoječe razmere"! Tega prav tako ni mogoče doseči s tem, če avtor na eni strani istega izvajanja razlikuje med kulturno in socialno antropologijo, na drugi pa obe tlači v isti koš. Ali pa se morda motim?

Prav v času, ko sem bil na podoktorskem izpopolnjevanju na LSE, je profesor Stane Južnič v intervjuju za Teleks izjavil, da je antropologija pri nas še vedno sumljiva veda in da bi veljal tisti, ki bi izrazil željo iti v London študirat antropologijo - za državnega sovražnika. Sam sem takrat menil, da prof. Južnič nekoliko pretirava. A priznati moram, da danes v to nisem več tako zelo prepričan. Namreč, prav v času, ko sem bil v Londonu, sem bil skupaj s kolegom Šmitkom razrešen z mesta člana koordinacijskega odbora ZEDJ - ne da bi naju o tem kdo kaj vprašal ali obvestil o vzrokih! Ker se mi zaradi tega nekolegialnega ravnanja nihče ni opravičil, sem izstopil iz SED. Vseeno pa bom Kremenšku hvaležen, če bo v nadaljevanju svojih izvajanj na primer citiral še zapisnik s katere od sej izvršnega odbora SED o tem, kako je protestiral zoper to nekolegialno dejanje. Po mojem mnenju bi s tem prispeval k odpravi nekaterih dvomov, ki se porajajo v zvezi s tem.

Glede na to, da ni slovenske in/ali tuje znanosti, ampak je samo znanost in/ali "znanost", v predvidenih nadaljevanjih Kremenškovega izvajanja z največjim zanimanjem pričakujem tudi kakšno besedo o tem, kako sprejema Kremenškova stališča tuja strokovna javnost. Namreč, referat o antropološki tradiciji na Slovenskem, ki sva ga z Zmagom Šmitkom pripravila za 2. kongres EASA v Pragi, je bil med udeleženci kongresa deležen ugodnih ocen in zdaj čaka na objavo pri eni najuglednejših založb v Evropi. Če bodo torej objavljena celo stališča, ki so - po Kremenškovi (kolegialni itd.) oceni - utemeljena na "slabem poznavanju domače strokovne literature in oporečnem navajanju tujih stališč", kolikšen interes mora vladati šele za objavljanje Kremenškovih izvajanj v visokoreferenčni strokovni periodiki in med najuglednejšimi svetovnimi založbami!? Ali pa se morda motim?

Nadalje, če so bili v strokovnih krogih v tujini moji prispevki, ki so po Kremenškovi (kolegialni itd.) oceni utemeljeni na "slabem poznavanju domače strokovne literature in oporečnem navajanju tujih stališč", sprejeti s tolikšno naklonjenostjo (iz Brazilije sem prejel pisno povabilo za gostujočega profesorja za čas od 6 do 24

mesecev; oktobra 1993 sem bil povabljen na kongres Nemškega etnološkega društva v Leipzig kot edini udeleženec iz Slovenije itd.), kolikšno zanimanje vzbujajo šele Kremenškovo "poglobljeno pretresanje nekaterih temeljnih izhodišč etnološke znanstvene discipline"! Ali pa se morda motim?

Diskusija, h kateri se to pot v svojih izvajanjih vrača Kremenšek, se je resda začela že pred domala tremi desetletji in je že tedaj akademik Niko Kuret dovolj natančno in argumentirano povedal vse, kar je bistveno. Očitno pa se bodo iz teh ali onih razlogov nekateri pisci še vračali nanjo. Zaradi obilice drugega dela (že na začetku aprila 1994 bom sodeloval z referatom na 9. kongresu evropeanistov v Chicagu, konec junija 1994 na 3. kongresu EASA v Oslu itd.) pa sam ne morem že vnaprej obljubiti svojega sodelovanja v njej.

Božidar Jezernik

(Op: Po mnenju nekaterih članov UO je polemika pisana na neustreznem nivoju in so zahtevali, da se to mnenje objavi.)

PISMO RADU BOHINCU

Prof. dr. Slavko Kremenšek
Trubarjeva c. 61
61000 Ljubljana

Ljubljana, 7.2.1994

Prof. dr. Radu Bohincu,
ministru za znanost in tehnologijo
Ljubljana

Podpisani sem bil na začetku leta 1992 po dveh desetletjih dela v organih raziskovalne dejavnosti na ravni etnološke stroke in humanistike znova pritegnjen k delu kot nacionalni koordinator raziskovalnega polja Etnologija. Če sem pravilno obveščen, je pobuda izšla iz vrst sodelavcev Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. 26. februarja 1993 ste podpisali sklep, s katerim sem bil imenovan na omenjeno mesto za obdobje od 1.1.1993 do 31.12.1995. Poslana mi je bila celo pogodba o delu.

Ne da bi odgovorne osebe na ministrstvu, ki mu načelujete, čutile potrebo, da me o tem obvestijo, ste me proti koncu leta 1993 z mesta nacionalnega koordinatorja za etnologijo predčasno odstranili. Kot rečeno, brez obvestila, brez obrazložitve, kaj šele opravičila ali celo zahvale za opravljeno delo. Personalno jedro raziskovalnega polja Etnologija Vam je poslalo svoj ugovor. Tako ste 18.1.1994 podpisali nov sklep, s katerim me imenujete na mesto nacionalnega koordinatorja in preklicujete veljavnost sklepa, ki ga ne poznam.

Gospod minister, Vašega sklepa o ponovnem imenovanju seveda ne morem sprejeti vse dotlej, dokler mi ne bo Vaše ministrstvo posredovalo dovolj detajlno

obrazložitev resničnih razlogov, zakaj ste zavrgli sklep, ki ste ga podpisali februarja 1993. Ne morem in nočem namreč biti pion na šahovnici ministrstva.

Kopije pisma, ki Vam ga naslavljam, bom posredoval kolegoma dr.M. Guštinu in dr.A. Černetu, ki ste ju seznanili z Vašim zadnjim sklepom, članom personalnega jedra raziskovalnega polja Etnologija in uredništvu Glasnika Slovenskega etnološkega društva. Menim namreč, da utegne postopanje Ministrstva za znanost in tehnologijo Republike Slovenije v omenjenem primeru zanimati tudi širše strokovne kroge.

S spoštovanjem,

Slavko Kremenšek

IZRAZ SPOŠTOVANJA IN TOPLE ZAHVALE

Prisrčna svečanost v Reziji za prof. Matičetova

Rezija ima novega občana, častnega. To je prof. Milko Matičetov, kateremu je občinski svet soglasno izročil častno občanstvo, ki so ga prisotni potrdili z dolgim in prisrčnim ploskanjem v znak spoštovanja in zahvale za vse, kar je prof. Matičetov storil za rezijansko stvarnost.

Na slovesnosti, ki se je odvijala v soboto dopoldne na županstvu, so bili ob številnih vaščanih prisotni tudi zastopniki raziskovalnega, kulturnega in družbenega sveta z obeh strani meje. Med njimi bi omenili dr. Cirila Zlobca za Akademijo znanosti in umetnosti in prof. Prima Mariniga, odbornika za kulturo pri videmski Pokrajini.

Župan Luigi Paletti je podčrtal, da je častno občanstvo najmanj, kar lahko Rezija nudi svojemu velikemu prijatelju, priznanemu etnologu in raziskovalcu slovenskega ljudskega slovstva. "To želi biti naš izraz zahvale za neštete študije in raziskave, ki ste jih posvetili rezijanskemu jeziku, kulturi in ljudskim tradicijam" je še dejal.

Odločitev občinskih upraviteljev iz Rezije je povsem upravičena, saj je profesor Milčko Matičetov res veliko storil za raziskovalno stvarnost v Reziji, še posebno na področju ljudske kulture. Že od vsega začetka se je lotil tega dela s pravim pristopom, z ljubeznijo in veseljem do tega, kar ga je zanimalo. Takšen način raziskovanja je rodil veliko zanimivega gradiva, ki ga je Matičetov objavil v knjigah, študijah, o njem pa spregovoril na neštetih študijskih srečanjih in simpozijih.

Za izkazano pozornost in častno občanstvo se je ob koncu srečanja na rezijanskem županstvu zahvalil sam prof. Matičetov, ki se je spomnil na svoja številna srečanja v Reziji ter imenoval veliko domačinov, s pomočjo katerih je odkril rezijansko dušo. Povedal je, da ga je sklep rezijanskega občinskega sveta globoko ganil, saj ni pričakoval, da ga v dolini pod Kaninom tako visoko cenijo. Dodal je, da je njegov prispevek le kamenček v mozaiku rezijanske stvarnosti in da je še veliko drugih, ki si zaslužijo podobno pozornost.

Ob koncu je slavljenec izročil županu Palettiju sveženj knjig in spisov, ki jih je v vsem tem času izdal in ki govorijo o Reziji. Milku Matičetovu pa so na kasnejši družabnosti čestitali vsi in se mu zahvalili za vse, kar je storil za ta večkrat pozabljeni košček slovenske zemlje. Zahvalo za vse so mu Rezijani izrekli tudi s pesmijo, ki jo je priložnostno zapel domači pevski zbor.

Novi Matajur, 28.4.1994

UIŽICA ZA MILKINO

Da Milko, Milko si došeu
da kako to e lepo nes
ka ti si paršeu nes nalest
Ko ti prideš nes nalest
to zvasali uso Rezijo.

Ćemo sa lopo saludet
fes tekoj bratre nu sastre
Ko ti boš ta na Ravance
ti se oziraš ta nu se
ti hleđaš uon cis ta hozda

Da lipa ma ma Rezija
ka ti se usa lopo zalana
nu ti se rožce basana

Da lipa ma ma Rezija
kaka na lipa hora mes
ma ta ka plaža Milkinu
to hora ta Čaninaua
ka mu plazao robave
nu ti valike dulave

Ko ti dojdeš uon na Ravanco
pa utičace ti puao
nu jude ka ta čakao

Proglasitev M. Matičetova za častnega občana Rezije (foto: N. Križnar)

PRAVILNIK O PODELJEVANJU MURKOVEGA PRIZNANJA IN MURKOVE LISTINE ZA POSEBNE DOSEŽKE V ETNOLOGIJI NA SLOVENSKEM

1. člen

SED podeljuje za posebne dosežke na področju etnologije Murkovo priznanje in Murkovo listino. Priznanje je društvo v počastitev 125-letnice rojstva Matije Murka začelo podeljevati leta 1986, Murkovo listino pa leta 1994.

2. člen

Priznanje in listino podeljuje SED posameznikom in ustanovam, ki s svojim delom prispevajo k uveljavljanju slovenskih etnoloških spoznanj in spoznanj tujih etnologij o Sloveniji. Zato priznanje ali listino lahko prejmejo domači ali tuji strokovnjaki s področja etnologije, kot tudi domači in tuji posamezniki, ki na tem področju delujejo ljubiteljsko oziroma posamezne strokovne in ljubiteljske ustanove ter društva.

3. člen

Med posebne dosežke v etnologiji na Slovenskem, za katere se podeljujeta priznanje in listino, štejejo:

- Izjemni etnološki znanstveni in raziskovalni dosežki posameznikov, skupin ali ustanov. /Velja za podelitev Murkovega priznanja./
- Dosežki, ki jih zaokroža življenjsko delo posameznikov. /Velja za podelitev Murkovega priznanja./
- Dosežki na področju etnološke vede na Slovenskem (ali o Sloveniji) v preteklem letu. /Velja za podelitev Murkove listine./

4. člen

Murkovo priznanje sestavljata plaketa z diplomo in denarna nagrada. Sredstva za denarno nagrado se pridobivajo tudi s sponzorstvom in (ali) z ustanovitvijo spominskega sklada. Delovanje slednjega je predmet posebnega pravilnika. Denarna nagrada se začne podeljevati šele ko bodo zagotovljena stalna sredstva. Murkovo listino za posebne dosežke v etnologiji na Slovenskem v preteklem letu sestavljata svečana listino (diploma) in spominsko darilo. Finansiranje je urejeno tako kot pri Murkovem priznanju.

5. člen

Vsako leto se podeli eno Murkovo priznanje in ena Murkova listino.

6. člen

Izvršni odbor SED imenuje komisijo za podeljevanje Murkovega priznanja in listine, ki jo sestavljajo: predsednik komisije in trije člani. Komisija je imenovana za štiri leta.

7. člen

Razpis za Murkovo priznanje in Murkovo listino objavi komisija v glasilu SED in v enem od osrednjih slovenskih dnevnikov. V razpisu navede temeljna izhodišča za podeljevanje priznanja in listine, določi sestavine, ki jih mora vsebovati predlog za podelitev, možne predlagatelje ter rok in naslov, na katerega naj predloge pošljejo.

8. člen

Kandidate lahko predlagajo člani SED, družbene organizacije, ustanove in posamezni prebivalci republike Slovenije. Kandidate lahko predlagajo tuji posamezniki in strokovne ustanove iz tujine, lahko pa tudi komisija oz. posamezni njeni člani.

9. člen

Predlog za podelitev Murkovega priznanja in Murkove listine mora poleg podatkov o kandidatih vsebovati tudi utemeljitev. Vsi predlogi morajo biti podpisani. Anonimni predlogi se ne upoštevajo. Predlog je treba poslati s priporočeno pošiljko na naslov SED, s pripisom Komisija za podeljevanje Murkovih priznanj in Murkovih listin in sicer do vključno 31. 4. vsako leto. Prispеле predloge odpre komisija na svoji seji.

10. člen

Med prispelimi predlogi komisija izbere z javnim ali tajnim glasovanjem enega prejemnika Murkovega priznanja in enega prejemnika Murkove listine. Svojo odločitev sporoči v pisni obliki izvršnemu odboru SED, ki izbor komisije potrdi ali zavrne. V primeru zavrnitve mora komisija ponovno pretresti predloge.

11. člen

Murkovo priznanje ali Murkova listina se ne podelita, če komisija ne prejme predlogov ali pri oceni prispelih predlogov ugotovi, da ne ustrezajo merilom za podeljevanje. Komisija lahko predlaga le podelitev priznanja ali le listine.

12. člen

Pri svojem odločanju lahko komisija zahteva od predlagatelja(-ev) dodatne podatke ali pojasnila o kandidatih.

Član komisije ne more dobiti priznanja ali listine. Komisija strokovno utemelji predlog o podelitvi priznanja ali listine v pisni obliki.

13. člen

Murkovo priznanje in Murkova listina se podelita na letnem občnem zboru SED. Podeljujeta ju predsednik komisije in predsednik SED.

14. člen

Pravilnik o podeljevanju Murkovega priznanja in Murkove listine začne veljati z dnem, ko je sprejet z večino glasov na občnem zboru SED. Po sprejetju mora biti objavljen v glasilu SED.

Sprejeto na izrednem občnem zboru SED 15. marca 1994.

MURKOVO PRIZNANJE ZA ŽIVLJENSKO DELO dr. TONETU CEVCU

Delo dr. Toneta Cevca, znanstvenega svetnika v Inštitutu za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti in njegovega vodje, je bistveno zaznamovalo raziskovanja v slovenski etnologiji, še posebej na področju raziskovanj ljudske stavbne dediščine.

Kakor naš marsikateri znanstvenik, tudi on po diplomi (iz etnologije in umetnostne zgodovine) leta 1957 in po doktoratu iz etnologije leta 1969 ni takoj našel zaposlitve v svoji stroki. Šele leta 1971 ga je Inštitut lahko sprejel za svojega znanstvenega sodelavca.

Že s temo svoje doktorske disertacije je nakazal smer svojega znanstvenega zanimanja: *Pastirske kočje v Julijskih in Kamniških Alpah in predslovanski substrat v njihovi arhitekturni dediščini*. Naša ljudska arhitektura in njene korenine v predzgodovinskem času označujejo njegovo raziskovalno delo za naprej. Kar je nekoč začel Anton Melik, nadaljuje Tone Cevc z mnogo širšimi pogledi. Temeljitemu poznavanju raziskav na alpskem območju je dodal še pogled v prazgodovino in postal eden od najpomembnejših današnjih snovalcev paleontologije v slovenski materialni kulturi.

Rojenemu Kamničanu se je že spočetka ponujalo hvaležno raziskovalno polje, Velika planina. Leta 1967 je objavil študijo *Nastanek in razvoj pastirskega stanu na Veliki planini nad Kamnikom* (Kamniški zbornik 11, 1967). Raziskava ga je tedaj povedla v prazgodovino (*Vorgeschichtliche Deutung der Sennhütte in den Kamniker Alpen*, v: *Alpes Orientales* 1969). Sledil ji je še pozneje, ko je pisal o življenju pastirjev v naravnih zavetiščih na planinah v Kamniških Alpah (Slovenski etnograf 30, 1977), in posebej o zijalkah pastirjev po planinah (Rodna gruda 32, 1985), o "hiškah" in skorjevkah, ki predstavljajo naše prvinsko stavbno izročilo (Rodna gruda 32, 1985), pa o drvarskih in oglarskih kočah in zavetiščih (Gozdarski študijski dnevi 1985).

Pri tem je polagoma odkrival razvojne oblike planšarskih koč (Traditiones 18, 1989), stavbe na nižjih in senožetnih planinah (Rodna gruda 32, 1985), bohinjske nadstropne stanove (Rodna gruda 32, 1985), ki jo je v zadnjem času dopolnila podrobna študija o bohinjskem nadstropnem stanu v luči strukturne analize (Traditiones 21, 1992) in zilijske "fače" (Traditiones 14, 1985). Povsem naravno ga je raziskovalna pot privedla do planšarskih naselij (Traditiones 7-9, 1978-80). Dognanja dolgoletnega načrtnega in intenzivnega terenskega dela je strnil v odlični monografiji *Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem* (Ljubljana 1984). Zanj je prejel nagrado sklada Borisa Kidriča.

Svoje znanstvene raziskave je dr. Tone Cevc nato usmeril v proučevanje slovenske kmečke hiše. Za primer si je najprej vzel kmečko hišo v Bohinju in raziskal njen

Murkovo priznanje Tonetu Cevcu za življenjsko delo (foto: A. Gačnik)

stavbni razvoj (Bohinjski zbornik 1987). Zatem je razpravljajal o genezi kmečke hiše na Slovenskem (Traditiones 19, 1990). Vmes je pokazal vzoren primer podrobnega raziskovalnega dela ob rekonstrukciji kmečke hiše v Srednjem vrhu (najprej nemško v zborniku *Tradition und Entfaltung*, Trautenfels 1986, nato pa v Traditiones 16, 1987). Zelo pomemben dosežek Cevčevega raziskovalnega dela je velika monografija *Kmečke hiše v Karavankah* (Celovec-Trst 1988), ki je zaslužno doživela drugo izdajo (Radovljica 1991) in izdajo v nemščini (*Das Bauernhaus in den Karawanken* (Radovljica 1991). Zanj je skupaj s sodelavci prejel Plečnikovo priznanje 1991.

Nato je svoje raziskave spet usmeril v Bohinj. Z nadrobnimi raziskavami je ustvaril spet impozantno monografijo *Bohinj in njegove planine. Srečanje s planšarsko kulturo* (Radovljica 1992).

Njegova zadnja raziskovanja so bila osredotočena na tipologijo in pojavnost kozolca na Slovenskem. Na tej podlagi je nastala poučna monografija o slovenskem kozolcu (*Slovenski kozolec*, Žirovnica 1991), opremljena s fotografijami Jaka Čopa. Ob tem je organiziral tudi razstavo z osnovnimi modeli kozolca na Slovenskem.

Ob poznavanju domače in tuje strokovne literature, s strogim metodološkim pristopom in z intenzivnim terenskim delom je tako Tone Cevc sledil razvoju našega ljudskega stavbarstva od prazgodovinskih naravnih zavetišč zijalk, drvarskih skorjev, kraških hišk, do pastirskih in planšarskih koč naših Alp, pa vse do kmečke hiše in naselij. Tu so omenjena samo glavna dela. Njegova bibliografija je sestavljena iz obilice manjših prispevkov, ki kakor kamni in kamenčki pomagajo ustvariti njegov raziskovalni opus, ki ga jubilat neutrudno dopolnjuje. Njegove raziskave so upoštevane tudi v srednjeevropskem prostoru.

Na področju slovenske etnologije so Cevčeve raziskave bistveno zapolnile vrzeli v interdisciplinarnem raziskovanju ljudskega stavbarstva.

Rajko Muršič

MURKOVA LISTINA ZA ŽIVLJENJSKO DELO ADI BAR JANŠA

Diplomirana etnologinja Ada Bar Janša je med prvimi slovenskimi etnologi zaorala ledino na področju spomeniškega varstva leta 1963 na takratnem Zavodu za spomeniško varstvo Ljubljana. Do ustanovitve novomeškega Zavoda je tako skrbela za etnološko stavbno dediščino pretežnega dela osrednje Slovenije, pri čemer je osrednjo pozornost in zanimanje posvečala škofjeloškemu področju (Poljanski in Selški dolini). Njeno strokovno delo je obsegalo evidentiranje, vrednotenje in raziskovanje etnološke stavbne dediščine, izdelavo konservatorskih programov in izvajanje prenov objektov, objave v strokovnih revijah in izdelavo spomeniškovarstvenih elaboratov ter izdajo mnenj za posege v prostor. Ko pregledujemo rezultate njenega tridesetletnega dela, lahko ugotovimo, koliko truda in prizadevanj je vložila v to, da se je na področju kulturne, predvsem etnološke stavbne dediščine, pričelo upoštevati delo etnologa. Ob štirinajstih obnovitvenih akcijah, ki jih je v tem času vodila, je danes neprecenljive vrednosti dokumentacijsko gradivo, zbrano v elaboratih, ki so bili pisani predvsem za potrebe prostorskega načrtovanja, ob tem pa so nekateri vredni tudi samostojne objave. Prav to tekstualno in fototečno gradivo kaže v primerjavi z današnjim stanjem in podobo ljudskega stavbarstva na terenu, kako mačehovski odnos je imela in žal še vedno ima naša družba do te vrste kulturne dediščine. Kolegici Barovi pripada častno mesto med etnologi svoje generacije, zato zasluži vse priznanje strokovne srenje zaradi njene vztrajnosti in že skoraj bojevitosti, s katerima je ves čas svojega strokovnega delovanja zapolnjevala svoj poklic in mu poskušala dati ustrezno mesto in pomen.

Mojca Ramšak

MURKOVA LISTINA KONSERVATORSKI SEKCIJI SED

Slovensko etnološko društvo podeljuje Murkovo listino Konservatorski sekciji društva za koordinacijo dela in skrb za razvoj stroke na področju etnološkega konservatorstva. Konservatorska sekcija društva je zadnja leta med najbolj delovnimi sekcijami v Slovenskem etnološkem društvu. Njeno delovanje je dobilo primerno širino in zagon, ko so se začele priprave za danes že uveljavljeni specialistični študij etnološkega konservatorstva na Oddelku za etnologijo. Vendar pa je obseg dela Konservatorske sekcije danes veliko širši in predvsem poskuša usmerjati delo etnologov, ki delujejo na tako občutljivem področju, kot je varovanje nepremične kulturne dediščine. Komisija za podeljevanje Murkovih priznanj in listin meni, da je treba dovolj glasno poudariti, da se je prav slovenska etnologija med vsemi drugimi strokami v "starem" spomeniškem varstvu začela osamosvajati in iskati specifične aplikativne poteze v prezentaciji raziskovalnih spoznanj na področju varovanja etnoloških spomenikov nepremične kulturne dediščine. To seveda ni bila lahka naloga in etnologi konservatorji so še vedno pogosto pod pritiski in vplivi stroke, iz katere se je razvilo sodobno konservatorstvo. Priznanje dobivajo člani konservatorske sekcije tudi za njihovo pokončno držo in za uveljavljanje etnološkega metodološkega in metodičnega pristopa.

Mojca Ramšak

Sodelavci v tokratni številki (po abecednem redu):

- Benedik Francka, mag., Inštitut za slovenski jezik pri ZRC, SAZU, Novi trg 4, 61000 Ljubljana
- Gačnik Aleš, dipl. etnol., kustos v Pokrajinskem muzeju Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj
- Gačnik Stanka, dipl. etnol., kustos v Pokrajinskem muzeju Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj
- Jezernik Božidar, dr., izredni prof., Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana
- Koželj Zvezda, dipl. etnol., ZVRNKD, Plečnikov trg 1, 61000 Ljubljana
- Kostenabo Nataša, študentka Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo FF v Ljubljani
- Kremenšek Slavko, dr., redni prof., Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana
- Križnar Naško, dipl. etnol., Avdiovizualni center ZRC SAZU, Novi trg 5, 61000 Ljubljana
- Kropej Monika, dr., znanstvena sodelavka ISN ZRC SAZU, Cojzova 12, 61000 Ljubljana
- Muršič Rajko, dipl. phil., Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana
- Paljevce Andreja, dipl. etnol.
- Ramšak Mojca, dipl. etnol., mlada raziskovalka, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana
- Rogelj Škafar Bojana, dipl. etnol., SEM, Prešernova 20, 61000 Ljubljana
- Roženberger Tanja, dipl. etnol.,
- Skrtnar Darja, dipl. etnol., Goriški muzej, Grad Kromberk, Grajska cesta 1, 65000 Nova Gorica
- Voda Vlasta, Oddelek za etnologijo etnologijo in kulturno antropologijo FF
- Vrečer Natalija, dipl. etnol., Oddelek za etnologijo etnologijo in kulturno antropologijo FF
- Židov Nena, dipl. etnol., Oddelek za etnologijo etnologijo in kulturno antropologijo FF

GLASNIK Slovenskega etnološkega društva.

Zanj odgovarja Mira Omerzel-Terlep, predsednica SED.

Izdajanje omogočata Ministrstvo za kulturo in šport RS in Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS.

Izdajateljski svet: Slavko Kremenšek, Marko Belavič, Marjan Gabrijelčič, Jože Osterman, Alenka Puhar, Inja Smerdel, Marija Stanonik.

Glavna in odgovorna urednica Majda Fister.

Člani uredništva: Nives Sular-Dulič, Slavko Kremenšek, Inja Smerdel, Monika Šašel-Kropej, Marko Terseglav, Zmago Šmitek.

Grafično oblikovanje in tehnična ureditev: Matej Fister.

Tisk: Tiskarna Primožič, Britof 127, Kranj.

Naklada: 700 izvodov.

Naslov uredništva v bodoče: Oddelek za etnologijo FF, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana.

Za jezik in vsebino člankov so odgovorni avtorji.

Po mnenju Ministrstva za kulturo (številka 415-591/92) sodi publikacija med proizvode, zakatere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

YU ISSN 0351-2908 UDK 39/497.12(05)

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

č 121

II 131 829 1994

999800196,1/2

COBISS

